

KrFs stortingsprogram
2025 – 2029

Trygghet for hverdagen

Innledning	3
En god barndom varer hele livet	4
Familie og oppvekst	4
Barnehage	8
Grunnskole	9
Videregående opplæring	11
Friskoler	12
Trygge og kompetente lærere	12
Et samfunn med plass til alle	14
Retten til liv	14
Teknologi som fremmer menneskeverd	15
Inkludering	16
Trygghet i hverdagen	19
Justis	19
Ungdoms- og gjengkriminalitet	22
Menneskehandel	23
Rus og rusomsorg	23
Eldre	24
Helse	27
Et inkluderende arbeidsliv	33
Asyl, innvandring og integrering	34
Teknologi	38
Forvalteransvaret tatt på alvor	40
Klima	40
Natur og miljø	42
Energi	45
Trygg økonomisk styring	48
Levende lokalsamfunn over hele landet	52
Lokaldemokratiet	52
Bolig	54
Tro og livssyn	55
Frivillighet og ideelle	57
Kultur	59
Samferdsel	61
Næring og skaperkraft	64
Høyere utdanning og forskning	67

Landbruk	69
Sjømatnæringen.....	71
Mineraler i bakken og på havbunnen.....	72
Norge i verden	74
Utvikling	78
Forsvar	79
Beredskap	80
Et liberalt demokrati.....	83

Innledning

Kristelig Folkeparti er et kristendemokratisk sentrumparti. Vår politikk skal beskytte menneskeverdet og bidra til at alle mennesker får oppfylt sine rettigheter og erfarer rettferdighet. Den skal forvalte naturen, ressursene og kulturen til det beste for alle mennesker og fremtidige generasjoner. Våre løsninger skal vise tillit til enkeltmennesker, familier og lokalsamfunn, og solidaritet med alle som er avhengige av fellesskapenes støtte, samt vår vilje til å bygge et sterkt velferdssamfunn og skape en bedre fremtid.

Vi vil bygge et varmere samfunn

De viktigste fellesskapene i samfunnet er de nære og naturlige fellesskapene. Vi vil bygge sterkere fellesskap med tillit mellom mennesker, og med trygghet og tilhørighet til noen felles verdier og mål. For kristendemokrater vil de kristne og humanistiske verdiene være naturlige utgangspunkt. De nære fellesskapene bygges nedenfra gjennom å finne en god balanse mellom frihet og personlig ansvar. Fellesskapet styrkes når enkeltmennesker vises tillit og får ta ansvar, når familien, naboskap og lokalsamfunn bevares og når sivilsamfunnet anerkjennes som en viktig aktør i fellesskapet. Tillit og trygghet bygges når vi tar vare på et samfunn med små forskjeller. Samfunnet er i endring, og de siste årene har det vært en uheldig retningsendring, der staten har hatt større inngripen i å løse enkeltmenneskers utfordringer. Dette har medført mindre valgfrihet og mer rigide systemer der flere opplever at de står på utsiden av fellesskapene. Økende mangfold er et gode, men som samfunn trenger vi noe felles som binder oss sammen. Vi vil verne om våre verdier og tradisjoner som binder Norge sammen, og skaper en tilhørighet til et «vi» på tvers av alle forskjellene.

Vi vil skape en bedre fremtid

Kristendemokrater er åpne mot verden og tar ansvar for fremtiden. Menneskeverdet gjelder alle, og nestekjærligheten er grenseløs. Vårt ansvar er å etterlate til våre etterkommere en verden som er bedre enn den vi overtok. Nå står verdenssamfunnet overfor store utfordringer. Verden er mer urolig og sikkerhetssituasjonen mer uoversiktlig. Vi har en klima- og naturkrise, og jordens økosystemer er i en kritisk situasjon. Antallet fattige øker, og rekordmange mennesker tvinges til å legge på flukt på grunn av krig og klimaendringer. I møte med disse utfordringene vil vi ha en politikk basert på FNs bærekraftsmål. Vi trenger mer samarbeid mellom land for å løse store utfordringer, og vi må slå ring rundt menneskerettigheter og demokrati. Vi vil at ny teknologi skal fremme likeverd, menneskerettigheter og fellesskap.

Vi vil bygge og trygge landet

Kristendemokrater vil være verdibevisste forvaltere som bruker muligheten til å bygge et samfunn med velferd for alle, verdiskaping, arbeidsplasser og god infrastruktur. Våre felles ressurser skal brukes for å bygge og utvikle landet, sikre kongeriket Norge et godt forsvar og ruste oss for fremtiden. Norsk økonomi står overfor en helt nødvendig omstilling, og vi går en stor demografisk endring i møte i årene som kommer. I møte med disse utfordringene trenger vi en omstilling av oljenasjonen Norge, som bidrar til å sikre velferdssamfunnets økonomiske fundament. Vi må satse på et skapende og innovativt næringsliv som lar oss bo og bygge i hele landet.

En god barndom varer hele livet

Familie og oppvekst

En god og trygg barndom varer livet ut. Sterke og trygge familier er den beste forutsetningen for å gi alle barn og unge en god start på livet. Det er viktig at vi som fellesskap tar ansvar for at alle barn blir sett og får like muligheter.

Kristelig Folkeparti vil:

- Følge barnekonvensjonens prinsipper om at alle handlinger og avgjørelser som berører barnet, skal ha barnets beste som grunnleggende hensyn.
- Styrke familiene og gi foreldrene støtte, valgfrihet og tid sammen med barna.
- Gi alle barn og unge en god start på livet, uavhengig av økonomi, bakgrunn og funksjonsevne.

Styrke familiene

Familien er den naturlige og grunnleggende enheten i samfunnet og menneskers første og viktigste sosiale fellesskap. I familien kan mennesker møte betingelsesløs kjærlighet, omsorg og aksept, og motta den støtten de trenger for å utvikle seg og mestre livet. Over lang tid har det vært ført en aktiv politikk som har svekket familienes rolle i samfunnet: Familiene har fått mindre ansvar og handlingsrom, og hensynet til «arbeidslinja» har vært prioritert før familienes behov. KrF vil gå motsatt vei. Politikken skal støtte familiene, ikke styre dem. Vi vil styrke familiene og løfte foreldrerollen, vise familiene tillit og gi dem ansvar, og sikre at foreldre, barn og andre familiemedlemmer har tid til å være sammen.

Det fødes færre barn i Norge nå enn tidligere, og undersøkelser viser at folk ikke får så mange barn som de egentlig kunne ønske seg. For mange er det økonomisk vanskelig å få barn før de har kommet i gang med yrkeslivet, og det kan være en økonomisk belastning å få en stor familie. Kostnader til større bolig, stor bil, fritidsaktiviteter, mat og klær øker med antall barn. KrF ønsker å legge bedre til rette for at familier kan få flere barn dersom de ønsker det, blant annet gjennom å sikre bedre støtte til studenter som får barn, og sikre økonomisk støtte til barnefamilier.

Ekteskapet som ordning mellom mann og kvinne har dype røtter i tro og tradisjon, og familien er det mest grunnleggende fellesskapet i samfunnet. I dag er familieformene mangfoldige. For alle typer familier må det legges til rette for forpliktelse, stabilitet rundt familielivet og sikring av barns rettigheter. Det er i familien de første og nære relasjoner utvikler seg, og det er familien som har hovedansvaret for barna og deres oppdragelse. Foreldreretten og privatlivets fred er sentrale menneskerettigheter som må ivaretas. Det er derfor viktig at samfunnet legger til rette for at familien har frihet til å fylle og utvikle sin rolle.

Kristelig Folkeparti vil:

- Fjerne tredelingen og ha fri fordeling av foreldrepermisjonen.

- Utvide foreldrepermisjonen med 4 uker, til totalt 53 uker.
- Gi fedre selvstendig uttaksrett til foreldrepermisjon.
- La foreldre beholde retten til foreldrepenger som ved forrige barn når det er mindre enn to år mellom fødslene.
- Erstatte engangsstønden og innføre rett på foreldrepenger til alle. Minstenivå på foreldrepenger skal være på 3G.
- Øke barnetrygden til 2500 kr i måneden.
- Øke foreldrefradraget til 50 000 kroner for barn én og to, og til 100 000 kroner for barn tre og videre, samt forenkle foreldrefradraget slik at det gis uten krav til kostnader eller dokumentasjon.
- Utvide retten til kontantstøtte til å gjelde til barnet fyller 2 år, og øke den.
- Lovfeste retten til å jobbe redusert dersom man har omsorg for barn under 12 år.
- Gi en av foreldrene med barn under tre år rett til å redusere stilling til 80 prosent med statlig lønnskompensasjon.
- At foreldre som får trillinger (eller flere) har rett på 15 timer i uken med avlastning/praktisk hjelp frem til barna er ett år, uavhengig av hvor i landet de bor.
- Tilby foreldreveiledningskurs for alle førstegangsforeldre der enten én eller begge foreldre får barn for første gang.
- Styrke familieverntjenesten, følge opp anbefalingene fra utredningen av familieverntjenesten (NOU19:20) og gi alle foreldre og par mulighet til å delta på samlivskurs.
- Øke antall sykt-barn-dager til 15 for to barn eller mer, og 20 for fire barn eller mer, og gjøre det mulig å overføre sykt-barn-dag til andre omsorgspersoner.
- Utforme samværsreglene slik at barn skal ha mulighet til å ha kontakt med begge foreldrene sine, også etter et samlivsbrudd. I fordelingen av samvær mellom foreldrene må barnet bli hørt og barnets beste legges til grunn.
- Sikre at økonomi ikke gjøres til et insentiv for å hindre samvær med den andre forelder. Det må gjøres ved å revidere lovverket som legges til grunn ved beregning av barnebidrag.
- Ha gode ordninger for hjelpetiltak og foreldreveiledning for foreldre som går fra hverandre med hjemmeboende barn.

Alle barn skal ha en trygg oppvekst

Ikke alle barn og unge opplever familien som et trygt sted. Når barn og unge lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling er det nødvendig at samfunnet griper inn for å sikre familiene støtte, og gi barna den riktige hjelpen og omsorgen. Barnas trygghet og sikkerhet skal alltid prioriteres. Barns beste må alltid legges til grunn i tilfeller der alternativ omsorg vurderes.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke tidlig innsats, forebyggende tiltak og støtte til familier, slik at flest mulig kan vokse opp i sin familie og sitt nærmiljø.
- Forsterke barnevernsbarns rettigheter, rett til å bli hørt og involvert, og mulighet for å klage på tjenestene de mottar.
- At barn og foreldre skal ha rett til fri rettshjelp fra sak blir opprettet. Barna sin mening skal bli hørt, og barn skal selv avgjøre sine talspersoner.

- Ha tilgang på barne- og familiehjelp i alle kommuner slik at flere foreldre kan få hjelp i foreldrerollen før det er nødvendig at barnevernet gjør en undersøkelse. Kommunene må tilby sårbare familier helhetlig hjelp fra svangerskap frem til barnet er 3 år, og tilby familier i barnevernet med sammensatte utfordringer å ha en fast koordinator i det kommunale apparatet.
- Styrke samarbeidet mellom helsetjenester som helsestasjon, familietjenester, utekontakt og politi for å komme tidligere inn, og at barnet skal bli bedre ivaretatt.
- Legge til rette for å opprettholde kontakt med biologiske foreldre og en midlertidig omplassering av barn i de situasjonene der det vil være mulig for barnet å flytte tilbake til sine biologiske foreldre.
- Arbeide for tilstrekkelig behandlingskapasitet i det kommunale barnevernet
- Sørge for nok fosterhjems plasser og institusjons plasser til å gi alle barn et tilbud tilpasset den enkeltes behov.
- Sikre god kapasitet i fylkesnemndene til å sikre rask saksbehandling
- Sikre bedre tilsyn, opplæring og veiledning for fosterhjem.
- Sikre rett til ettervern og fokus på oppfølging og samtale med det enkelte barn.
- Legge til rette for barnevernsheter på en størrelse som sikrer gode og trygge nok tjenester til barn og familier, og som sikrer at ansatte har et stort nok kompetansemiljø.
- Gi kommunene rammer til å kunne redusere antall pågående saker som hver ansatt arbeider med.
- Øke andelen institusjons plasser i barnevernet som drives av ideelle, blant annet ved å styrke rammevilkårene for ideelle aktører og opprette en låneordning for etablering av ideelle institusjons plasser.
- Høyne rekrutteringen av fosterhjem, forbedre vilkårene for fosterfamilier og bedre ettervernet for barn i fosterhjem.
- Sikre at adopsjonsprosesser alltid skjer i henhold til barnets beste.
- Styrke hjelpe- og behandlingstilbudet for barn og unge som er ofre for eller vitne til vold i nære relasjoner.
- Sikre en lovfestet tverrfaglig rutinemessig kartlegging av helse- og omsorgsbehov hos barn etter barneverntjenestens omsorgsovertakelse.
- Sikre gode rutiner for oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelse.
- Sikre at barns grunnleggende rettigheter etter FNs barnekonvensjon (barns rett til å få informasjon, barns rett til privatliv, barns rett til å snakke fritt og barns rett til at beslutninger tas til barnets beste) blir tatt inn i alle lover og forskrifter som omhandler barn.
- At alle barn i Norge fra barnehagealder av skal vite hva andre ikke har lov til å gjøre mot dem. Arbeidet med vold og overgrep må sikre at barn kan fortelle trygt, vet hva som skjer og får best mulig hjelp.
- Sikre at ansatte i barnehager har kompetanse til å oppdage seksuelle overgrep, og får opplæring i rutiner rundt hvordan dette skal håndteres.
- Fortsette arbeidet med omleggingen av institusjonsbarnevernet i tråd med Barnevernsinstitusjonsutvalgets utredning for å sikre et bedre helsetilbud, mer stabilitet og færre flyttinger av barn.
- Sikre stabilitet for barna under barnevernets omsorg ved å gå gjennom alle sidene ved fosterhjems- og institusjonstilbudet for å få slutt på unødvendige flyttinger.
- Tilby undervisning om vold og overgrep av barn til ledere og frivillige i lag, foreninger og ideelle organisasjoner.

Like muligheter for alle barn

Alle barn og unge i Norge skal ha de samme mulighetene og den samme friheten til å skape sin egen fremtid. De skal få god omsorg, bo trygt, kunne delta i sosiale fellesskap, etablere stabile vennskap i oppveksten og føle seg verdifulle. Dessverre er det for mange som holdes utenfor på grunn av økonomi, fordommer, mangelfull tilrettelegging og språklige barrierer.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke lavinntektsfamiliers økonomi, blant annet ved å øke barnetrygden og gi rett til foreldrepenger for alle (se også: styrke familiene).
- Forbedre bostøtteordningen for barnefamilier.
- Ha gode moderasjonsordninger som gjør barnehage og SFO-tilbudet tilgjengelig for alle.
- Arbeide for at alle barn og unge over skolealder skal ha mulighet til å delta på minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre, blant annet ved å innføre en nasjonal ordning med fritidskort på opptil 3000 kroner.
- Øke tilskuddet til ordningen for fritidstilbud for barn og unge med nedsatt funksjonsevne.
- At tegnspråkbrukere må få rett til tegnspråktolk etter klokken 16.00 på ettermiddagen.
- Bryte ned barrierer unge med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom møter på i fritidsaktiviteter, og sørge for at flere aktiviteter blir tilrettelagt for alle.
- Gi alle barn, uavhengig av økonomi og funksjonsevne, mulighet til et meningsfylt ferietilbud, i samarbeid med ideelle aktører.
- Vurdere å opprette et nasjonalt feriefond hvor lavinntektsfamilier kan søke om en årlig ferie, gjerne i samarbeid med frivillige organisasjoner.
- Sikre at alle barn i barnehage med vedtak om spesialpedagogisk hjelp får den oppfølgingen de trenger.
- Vurdere endringer i kulturskoleloven som gjør tilbudet tilgjengelig for alle barn.
- Endre opplæringsloven, slik at barn med rett til SFO utover 4.klasse på grunn av funksjonsnedsettelse, får rett til skoleskyss også til SFO i skolens ferier.

En bedre barne- og ungdomstid

Barn og unge vokser opp i en digital verden der de bygger kunnskap, vennskap og sosiale nettverk gjennom mobiltelefoner og sosiale medier. Samtidig forteller mange barn og unge om stress, press og psykisk uhelse, og mange gruer seg ofte til å gå på skolen. Mange opplever at barne- og ungdomstiden blir kommersialisert og seksualisert. Barn og unge lever en stadig større del av livet på nettet, og det gjør dem mer utsatt for mobbing, hatefulle ytringer og skadelig innhold.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke etablerte tilbud til barn, foreldre og pedagoger som gir råd om nettvett og nettbruk.
- Ha en verifiserbar aldersgrense for sosiale medier på 15 år, hvor brukere må verifisere seg gjennom for eksempel Min-ID, Bank-ID eller andre former for verifiseringer.
- Sikre et godt samarbeid mellom skole og hjem, blant annet gjennom å stimulere til foreldreavtaler mellom hjem og skole.

- Ha et nasjonalt mobilforbud på alle grunnskoler.
- Forsterke innsatsen mot markedsføring som kan føre til økt kroppspress blant barn og unge, særlig i sosiale medier.
- Sikre barn og unges personvern, blant annet ved å skjerpe personvernkrav i produkter og tjenester som er rettet mot barn og unge.
- Utrede konsekvensene av at stadig flere barn og unge ser pornografisk innhold på nett, og hvordan man kan møte denne utviklingen med bedre opplæring og tiltak for å forhindre en seksualisering av barne- og ungdomstiden.
- Forby pornografisk innhold på kommunale og statlige trådløse nettverk.
- Innføre krav om det beste tilgjengelige filter mot uønsket innhold på alle skolens skjermer, også når enheten anvendes utenfor skolen.
- Hindre hjemsending av nettbrett og andre digitale verktøy fra skolen med mindre det kan bevises at nødvendige filter er installert.
- Arbeide aktivt for å beskytte barn mot skadelig innhold på nett og ansvarliggjøre teknologiselskapene på feltet, samt innføre reguleringer på myndighetsnivå.
- Innføre strengere regulering for markedsføring og datainnsamling rettet mot barn.
- Innføre skjerpede retningslinjer som regulerer influencerens mulighet for markedsføring av produkter til barn, og en tydeligere merking av hva som er innhold og hva som er reklame, spesielt for innhold rettet mot barn og unge.
- Innføre lovregulert filter på TikTok, Instagram og andre algoritmeregulerte apper som hindrer videoer med grovt voldelig, suicidal, terroristisk eller torturistisk innhold å spre seg.
- Kreve at alle nettsider som tillater pornografi krever verifisering av alder på minst 18 år, etter modell fra Storbritannia.
- Innføre 13-års aldersgrense for kjøp av smarttelefon.
- Øke kompetansen for helsepersonell, lærere og foresatte i trygg bruk av internett for barn.
- Sikre barnas digitale kompetanse til å orientere seg i en digital hverdag og fremtid, med fokus på kildekritikk, mediepåvirkning og konsekvenser av digital sosialisering.

Barnehage

Mange barn har store deler av sin hverdag i barnehage. Barnehagen skal gi trygg og god omsorg. Barnehagen skal ikke være skole, men la barn være barn. Den skal stimulere til læring og utvikling av språk og sosiale ferdigheter gjennom lek og kreativ utfoldelse. Lærelyst hos barn skal gis rikelig rom, og ulike interesser og ferdigheter må sikres plass. Vi må sikre en god bemanning i barnehagen slik at barna kan bli sett og ivaretatt. Gode barnehager skapes i et samspill mellom barn, foreldre og trygge og kompetente voksenpersoner. Barnefamiliers valgfrihet er sentralt i KrFs politikk. Foreldrenes valg bør styre utviklingen av kapasitet og mangfoldet i barnehagesektoren i de ulike kommunene.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre alle barn over ett år rett til en barnehageplass. Retten gjelder uavhengig av når på året barnet er født, og ved hvilken alder familien ønsker å benytte seg av barnehage tilbudet.
- Gi gratis barnehage og SFO fra barn nummer tre. En moderat økning av maksprisen kan aksepteres dersom lavinntektsfamilier skjermes og det satses på økt bemanning.
- Jobbe for å styrke voksentettheten i barnehagene.
- Ha en høy nok andel barnehagelærere i alle barnehager. Pedagognormen må fullfinansieres.
- Sikre at barnehager stimulerer til læring og språkutvikling gjennom frilek og kreativ utfoldelse, og ha mindre fokus på dokumentasjon, språknorm og skoleforberedelse i barnehagen.
- Fortsette arbeidet med kompetanseheving av personalet i barnehagene.
- Innføre tilvenning på barnas premisser, med lengre foreldreaktiv tilvenningsperiode etter prinsippene fra «liten og ny i barnehagen».
- Gi foreldre rett til permisjon med lønn inntil tre dager i tilvenningsperioden.
- Legge til rette for et mangfoldig barnehage tilbud av offentlige, ideelle og private barnehager. Finansieringen av private og ideelle barnehager må styrkes, og alle barnehager må ha likeverdige rammevilkår som bidrar til forutsigbarhet og bærekraftige barnehager.
- Tidlig begynne med aktivitetstiltak mot mobbing.

Grunnskole

En god skole tar alle barn på alvor og ser dem som hele mennesker. Skolen skal gi alle barn kunnskap og grunnleggende ferdigheter, opplevelse av mestring og stimulere livslang lærelyst. Samtidig skal skolen ha et bredt syn på kunnskap og kompetanse. I samarbeid med hjem og familie skal skolen bidra til elevenes dannelse som ansvarlige, deltakende, forankrede og reflekterende samfunnsborgere. KrF vil at norsk skole skal bygge på grunnleggende verdier fra vår kristne og humanistiske kulturarv.

Grunnskolen skal gi alle elever en god start på skoleløpet og forberede elevene på læring gjennom hele livet. For mange blir tidlig hengende etter og går ut av grunnskolen uten god nok kompetanse på grunnleggende ferdigheter. Det økte fraværet i skolen har store konsekvenser, og dette må møtes gjennom målrettet samarbeid og dialog mellom elev, foreldre og skole. Skolen må tilrettelegge bedre for elever som er praktisk anlagte, og ha et økt fokus på praktisk-estetiske fag og alternative læringsarenaer.

Kristelig Folkeparti vil:

- Ha en skole som gir eleven både utdanning og dannelse, som lar læreren være lærer.
- Sørge for at alle elever kan få støtte av trygge lærere, tilstrekkelige spesialpedagogiske ressurser og en økt tilstedeværelse av skolehelsetjenesten. Skolen må ha rom for å ansette også andre relevante yrkesgrupper for å ivareta et godt skole- og læringsmiljø.
- Være en garantist mot heldagsskolen.
- Erstatte dagens 1. klasse med en «førskoleklasse». Førskoleklassen skal ha frilek timeplanfestet minst halve skoledagen for å sikre at læringstrykket ikke tar over.

Læringsøktene kan gjerne ta utgangspunkt i lekbasert læring og lignende pedagogikk. KrF vil gjøre det mulig for barnehagelærere å være kontaktlærer i "førskoleklassen".

- Gjennomføre kvalitetsheving av skolen med fokus på læring og frilek, gjennom blant annet å:
  - Ha en kraftig reduksjon i antallet uketimer på grunnskolen og innføre førskole for 6-åringene.
  - Øke lønningene til lærerne.
  - Sikre frilek for alle trinn på barneskolen.
  - Ha en betydelig satsing på trykte lærebøker.
  - Gi lærere større fleksibilitet i hverdagen.
  - Gi kontaktlærere bedre tid til å følge opp elevene.
  - Arbeide for flere miljøarbeidere på barneskolen.
- Sikre at det er gode muligheter for fleksibel skolestart.
- Sikre tilstrekkelig voksentetthet i grunnskolen.
- Sikre at elevene gjennom KRLE-faget og en livssynsåpen skole sikres kunnskap om den kristne kulturarven, trosfrihet og troens plass i samfunnet.
- Prioritere tidlig innsats de første skoleårene, for å sikre alle elever god oppfølging.
- Fortsette å ha et tydelig skille mellom skolehverdagen og skolefritidsordningen, slik at SFO ikke anses som en del av skolehverdagen og blir oppfattet som «obligatorisk».
- Gi mulighet til å bruke lekser som et viktig verktøy for samarbeid mellom hjem og skole.
- Gi elever med høyt læringspotensial bedre oppfølging og flere muligheter til å ta enkeltfag på høyere nivå.
- Ha en betydelig satsing på trykte lærebøker, og redusere forstyrrelser fra digitale læremidler.
- Gi skoleeier større fleksibilitet i fag- og timefordeling, og styrke rammene rundt lokal læreplan for hver skoleeier.
- Ha mer fysisk aktivitet i skolehverdagen.
- Legge til rette for økt bruk av karakterdempende skole.
- Styrke det tverrfaglige temaet «livsmestring i skolen».
- Beholde egen karakter i norsk sidemål, hovedmål og muntlig.
- At tegnspråk skal bli en del av norskfaget, på lik linje med samisk, kvensk, romani, romanes og nabospråkene våre.
- Legge til rette for samarbeid mellom ungdomsskoler og nærliggende videregående skoler om språktilbudet på ungdomsskoler.
- Styrke opplæring i samisk og kvensk språk og kultur, gjennom kompetanseheving, læremiddelutvikling og økonomiske virkemidler.
- Pålegge skolene å bruke evidensbaserte antimobbe- og skolemiljøprogrammer.
- Ha mobbeombud i alle fylker og styrke deres kompetanse, herunder helsefaglig og juridisk kompetanse.
- Utrede muligheten for å gi mobbeombudene instruks- og sanksjonsmyndighet i mobbesaker.
- Øke andelen praktiske og kreative opplæringsaktiviteter i skolen, og sikre midler til dette.
- Ha et nasjonalt mobilforbud på alle grunnskoler.
- Styrke seksualundervisningen og ha mer fokus på grensesetting, relasjoner og etikk, samt styrke annen undervisning som setter elevene i stand til å ta vare på egen helse, mestre livet og sette grenser for seg selv og andre.
- Alle elever skal møtes med respekt og anerkjennelse for den de er.
- Sikre at skolen legger en biologisk kjønnsforståelse til grunn for undervisningen. Undervisningen bør skje uten bruk av eksterne miljøer og interesseorganisasjoner.

- Erstatte kurs for skole- og barnehageansatte i regi av organisasjoner med kurs fra offentlige institusjoner som sikrer en faglig fundert undervisning.
- Sikre at skolene er åpne for skolelagsvirksomhet og andre livssynsbaserte elevaktiviteter.
- Gi alle elever mulighet til å delta på skolegudstjenester.
- Sikre at elevers rett til medbestemmelse ivaretas, og gi elevrådene tid til å være et godt bindeledd mellom elevene og skoleledelsen.
- Innføre raskere skolebytte for elever med vedvarende voldelig atferd. Kravene for skolebytte må bli lavere, og prosessen må bli enklere enn den er i dag.
- Kun tillate det norske, samiske og kvenske flagget på alle offentlige skolars flaggstenger.
- Inkludere kvinnehelse og kvinnesykdommer som en del av pensum i seksualundervisningen.
- Styrke samarbeidet mellom PPT, BUP, barnevern og skole slik at det blir avsatt mer tid til å være til stede på skolene og veilede før en oppretter sak.
- Legge til "entreprenørskap og privatøkonomi" i læreplanene for valgfag, slik at dette kan tilbys på ungdomsskolen.

Videregående opplæring

Den videregående opplæringen skal forberede den enkelte elev på videre utdanning eller arbeid. Opplæringen skal være av høy kvalitet, og det skal være god lærertetthet i klasserommene. En hovedprioritering må fortsatt være å redusere frafallet fra videregående skole. Elever som har hatt fravær på grunn av skolevegring på grunnskolen må sikres god oppfølging og tilrettelegging videre i utdanningsløpet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke programmer som hjelper sårbare elever med overgangen fra ungdomsskolen til videregående opplæring. Elever med skolevegring må sikres god oppfølging.
- Styrke rådgivnings- og veiledningstjenesten før og under videregående opplæring.
- Legge til rette for bedre sammenheng mellom opplæring i videregående skole og i bedrift gjennom å styrke skolens mulighet til å lage vekslingsmodeller lokalt.
- Styrke skoler som tilbyr alternative løp for å oppnå yrkes- eller studiekompetanse.
- At fylkeskommunen selv skal kunne bestemme inntaksordning og kunne tilpasse den til lokale forhold som tar hensyn til en spredt skolestruktur.
- Beholde fraværsgrensen, men bytte ut 10 prosentgrensen med 15 prosent i 2- og 3-timers fag.
- At skolelever med annen religiøs tilhørighet enn kristendom skal få en utvidet fraværskvote ved markering av religiøse høytider.
- At personlig økonomi skal være en del av alle linjer ved videregående opplæring i Norge.
- At elevene skal ha krav på samtale med skolepsykolog eller helsesykepleier innen 48 timer etter at personen har tatt kontakt.
- Styrke tilbudet som gis av aktører som «Videreskolene», og sikre slike tilbud trygge økonomiske rammer.
- Styrke videregående utdanning i yrkesfag, og sikre at alle fag har oppdatert utstyr slik at de yrkesfaglige programmene blir attraktive og lærlingene har den kompetansen næringslivet har behov for.
- Innføre en nasjonal lærlingegaranti.
- Fjerne arbeidsgiveravgiften for lærlinger.

- Legge bedre til rette for utveksling og internasjonalisering i den videregående skolen.
- Flytte russetiden til etter eksamen.
- Arbeide med en ny avgangsfeiring – gjerne etter modell fra Sverige eller Danmark.

Friskoler

Foreldre har rett til å velge alternativ opplæring for sine barn gjennom at retten til å velge skole er nedfelt i den europeiske menneskerettskonvensjonen. Friskoler bidrar til mangfold, og er et viktig supplement til den offentlige skolen.

Kristelig Folkeparti vil:

- At friskolene må sikres økonomiske rammer som gjør de til reelle alternativ for alle deler av befolkningen, også de med svak økonomi.
- Ha en formålsstyrt friskolelov som legger til rette for skoler med alternativ pedagogikk eller livssyn, eller skoler med en spesiell egenart.
- Øke kapitaltilskuddet til friskolene.
- Øke statsstøtten til friskolene slik at tilskuddssatsen blir 90 prosent av driftsutgiftene per elev i den offentlige skolen.
- Sikre full dekning av spesialpedagogiske utgifter ved friskolene.
- Sikre friskoler som etablerer SFO rett til offentlig støtte, på linje med offentlige skoler
- Sikre friskolene fortsatt ansettelsesfrihet på bakgrunn av skolens formål.
- Endre trekkmodellen til kommunene som gir elever til friskoler, slik at trekket ikke blir større enn faktiske elevkostnader i kommunen.
- Endre privatskolelovens § 2-1 som i dag gir kommunene og fylkeskommunene vetorett mot nye friskoler.

Trygge og kompetente lærere

En forutsetning for en god utdanning, og et skoleløp som forbereder elevene på læring og mestring gjennom livet, er gode lærere. KrF vil styrke lærerrollen, og mener trygge og kompetente lærere er avgjørende for å bygge morgendagens samfunn.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke lærerrollen og gjøre læreryrket mer attraktivt.
- Gi kontaktlærere bedre tid til å følge opp elevene, blant annet gjennom å redusere undervisningstiden for kontaktlærere.
- Legge til rette for at skoleledere har kompetanse innen både pedagogikk og ledelse, og muligheter for å tilegne seg kompetansen om de mangler en av de formelt.
- Videreføre egen rådgiverutdanning, og stille krav om at rådgivere i skolen har kompetanse innen rådgivning og karriereveiledning.
- At alle nyutdannede barnehagelærere, lærere i grunnskolen og i videregående skole har tilgang på mentorordning og rett til kvalifisert veiledning de første årene av sin jobb.
- Jobbe for at kompetanse om praktisk-estetiske læringsprosesser blir en obligatorisk del av lærerutdanningene.

- Sikre nødvendig kompetanse og lesetid for lærere i praktisk-estetiske fag.
- Sikre at læreren har tid til å systematisk diskutere, vurdere og videreutvikle pedagogisk praksis i et læringsfellesskap.

Et samfunn med plass til alle

Retten til liv

Retten til liv er den mest grunnleggende av alle menneskerettigheter, og er nedfelt i grunnloven. KrF vil arbeide for en mest mulig inkluderende forståelse av retten til liv i lovverk og i praktisk politikk. Den mest alvorlige formen for diskriminering er når noen nektes sin rett til liv på bakgrunn av hvem de er, og hva slags egenskaper og funksjonsevne de har.

Svangerskapsavbrudd

KrF ønsker et samfunn med færrest mulig svangerskapsavbrudd, og vil legge til rette for et samfunn med plass til alle, uansett egenskaper. Vi må motvirke alle tendenser til å gjøre forskjell på mennesker og gradere menneskers verdi. Vi ønsker et samfunn med rom for mangfold og annerledeshet. Kombinert med stadig økende muligheter innen fosterdiagnostikk, legger utvidelsen av grensen for fri abort fra høsten 2024 til rette for en slik diskriminering. Utvidelsene av grensen for selvbestemt abort i abortloven fra høsten 2024 legger til rette for en slik diskriminering. KrF vil reversere den radikale utvidelsen av grensen for fri abort vedtatt i desember 2024.

Kristelig Folkeparti vil:

- Ha et tverrpolitisk løft for et samfunn med færrest mulig svangerskapsavbrudd og forebygge uønskede graviditeter.
- Arbeide for å erstatte dagens abortlov med en lov som legger til grunn at fosteret har menneskeverd, verdi og rett til liv, og den nødvendige ivaretagelsen av kvinners trygghet og helse på en forsvarlig og etisk måte. En slik lov må komme som et resultat av en bred forståelse for og tilslutning til en ny, oppdatert og mer etisk forsvarlig lov, en grundig offentlig utredning og en ansvarlig lovprosess. Den radikale utvidelsen av rett til fri abort fra desember 2024 må reverseres.
- Forebygge uønskede graviditeter gjennom rådgivning, veiledning og informasjon, og sikre at prevensjon er lett tilgjengelig. Alle mellom 16 og 30 år skal ha rett til gratis prevensjon.
- Sikre at ordningene rundt svangerskap og fødsel bidrar til at ingen opplever at abort er det eneste alternativet.
- Styrke samtaletilbudet rundt abort i hele landet, gjennom blant annet å styrke Amatheas arbeid.
- Forsterke oppfølgingen av familier som venter barn med behov for ekstra oppfølging. Foreldre som får barn med nedsatt funksjonsevne, må sikres tilrettelegging og nødvendig hjelp gjennom hele barnets oppvekst og inn i voksen alder. Alle familier med sammensatte behov skal sikres «en dør inn» til det offentlige og en fast koordinator.
- Etablere en kontaktfamilieordning for foreldre som venter barn med kromosomvariasjon eller som får en diagnose påvist under svangerskapet.
- Gi alle foreldre som ønsker det etter provosert eller spontan abort rett til samtaler med helsepersonell.
- Sikre at all informasjon som gis i forbindelse med tidlig ultralyd og NIPT er balansert og nyansert, slik at foreldre ikke utsettes for press fra helsepersonell.
- Styrke foreldres rett til informasjon og veiledning under svangerskapet, og klargjøre helsepersonells ansvar.
- Ha økt forskning på årsaker til og ettervirkninger av både provosert og spontan abort.
- Styrke seksualundervisningen, og sikre at den vektlegger grensesetting.
- Fortsatt lovfeste helsepersonells rett til reserverasjon i samvittighetsspørsmål.

Dødshjelp

Alle må sikres god informasjon om behandling og sykdomsforløp. Det må tilbys god smertelindring og hjelp til å forberede seg på døden. Det bør legges til rette for at pasienter kan medvirke i beslutninger om behandlingsnivå når livet nærmer seg slutten, blant annet gjennom såkalte forhåndssamtaler.

Kristelig Folkeparti vil:

- Si nei til både dødshjelp (eutanasi) og lege-assistert selvmord, og i stedet legge til rette for livshjelp og lindrende behandling.
- Bygge ut og styrke tilbudet om palliativ behandling til alle som har behov for det.
- Sikre et godt og likeverdig tilbud innenfor barnepalliasjon i hele landet.
- Sikre gode rettigheter til syke og døende personer, samt deres pårørende, og styrke kjennskapen til rettighetene de allerede har.
- Ha økt bruk av forhåndssamtaler.
- Etablere en egen medisinsk spesialitet for palliativ medisin i Norge.

Teknologi som fremmer menneskeverd

Teknologi skal brukes for å fremme menneskeverd og et samfunn med plass til alle. God bruk av bioteknologi og annen medisinsk teknologi bidrar til å redde liv og sikre god helse og omsorg med færre feildiagnoser og bedre oppfølging av den enkelte. Men teknologien kan også brukes til å velge bort mennesker med bestemte egenskaper, forsøke å skape nye og «forbedrede» mennesker i samfunnets bilde, og redusere mennesket til et middel for interesser utenfor det selv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gjennomgå og videreutvikle bioteknologiloven slik at den sikrer at medisinsk bruk av bioteknologi benyttes til det beste for mennesker i et samfunn der det er plass til alle.
- Tillate bruk av fosterdiagnostikk når det er begrunnet ut fra helsegevinst for mor eller foster, men utvikle ordningen med tidlig ultralyd til alle.
- Avvikle tilgangen til NIPT for alle gravide.
- At assistert befruktning skal gis som et tilbud til par som av medisinske årsaker ikke kan få barn og der man benytter parets egne kjønnseller for å sikre barnets rett til å kjenne sine foreldre i tråd med Barnekonvensjonen artikkel 7.
- Si nei til genredigering (CRISPR) som har som formål å endre eller forbedre menneskers egenskaper, og videreføre et forbud mot å skape genetiske endringer som går i arv til kommende generasjoner.
- Opprettholde forbudet mot gentesting av barns arveanlegg og sikre alle retten til å ikke vite om arvelige egenskaper og sykdomsrisikoer.
- At surrogati fortsatt skal være forbudt i Norge. Det bør vurderes sanksjoner mot intenderte foreldre som benytter ulovlig surrogati også der surrogatmor holder til i utlandet. Markedsføring og formidling av utenlandske surrogatitjenester i Norge må forbys.

Inkludering

Alle mennesker har samme verdi og like menneskerettigheter. All form for ufrihet og diskriminering på bakgrunn av hvem man er og hva slags egenskaper man har, er en uakseptabel krenkelse av menneskets verdighet og rettigheter. Vi må motvirke alle tendenser til å gjøre forskjell på mennesker og gradere menneskers verdi. Mange digitale verktøy har bidratt til inkludering, men de kan også bidra til utenforskap. Overgangen til et digitalt samfunn må ikke skje så fort at flere blir stående utenfor på veien.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre likestilling, likeverd og like muligheter for alle, uavhengig av hvem man er og hva slags egenskaper man har.
- Arbeide for et samfunn med plass til alle, med rom for mangfold og annerledeshet.
- Sørge for at FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) inkorporeres i norsk lov.
- Føre en aktiv politikk for å sikre like muligheter mellom kjønnene på alle samfunnets arenaer. Samfunnets rammer og forventinger til kjønnsrollene må ikke være for smale. De som opplever manglende samsvar med sitt biologiske kjønn, skal møtes med respekt. Det er fortsatt behov for tiltak som øker livskvaliteten for denne gruppen og som bekjemper hatefulle ytringer og hatkriminalitet.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Nedsatt funksjonsevne skal ikke være til hinder for å lykkes i det norske samfunnet. Offentlige myndigheter, sivilsamfunnet, organisasjoner og næringslivet må arbeide for å redusere menneskeskapte barrierer som stenger mennesker ute fra aktiv deltakelse i samfunnet. Et godt sted å bo, og muligheten til å selv velge utdanning og arbeidsliv er viktig for alle mennesker. Vi har alle et ansvar for å legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan leve frie og selvstendige liv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Utrede lovfesting av krav til universell utforming av arbeidslivet.
- Legge til rette for personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet, blant annet gjennom å styrke funksjonsassistentordningen og trainee-ordninger i offentlig forvaltning.
- Flytte BPA-ordningen til statlig regi, for å sikre et likere tilbud i hele landet.
- Vurdere hvordan BPA-ordningen kan brukes under utdanning.
- Styrke satsingen på rehabilitering og habilitering for å sikre aktive dagligliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- Gi mennesker med nedsatt funksjonsevne et tilpasset og likeverdig nærmiljøtilbud i barnehagen og gjennom hele utdanningsløpet.
- Utvikle en helhetlig plan for hørselshemmede som sikrer et enhetlig og kvalitetssikret tjenestetilbud, og sikre fortsatt finansiering av tolketjenester og hjelpemidler over folketrygden.
- Utvide støtteordningene til universell utforming til å også omfatte forsamlingshus.
- Nedfelle forskrifter med tidsfrister for universell utforming av alle grunnskoler.
- Inkludere alle fylker i den utvidede TT (Tilrettelagt transport)-ordningen, og sikre en likere tjeneste i hele landet.

- At alle med nedsatt funksjonsevne, uansett alder, skal sikres tilbud og egnede boforhold, og at dette må gjenspeiles i overføringene til kommunene.
- Styrke ordningen med refusjon til kommunene for særlig ressurskrevende tjenester, inkludert for personer over 67 år.
- Bedre pakkeforløpet for mennesker med nedsatt funksjonsevne mellom oppfølging, skole, jobb og bolig i overgangen mellom barn og voksen.
- Mennesker med nedsatt funksjonsevne som mottar offentlig omsorg skal sikres mulighet til deltakelse i kulturliv, idrett, trosutøvelse og aktiv samfunnsdeltakelse.
- Styrke Husbankens ordninger for finansiering av universell utforming av boliger, både ved forbedring av eksisterende boliger og ved å øke tilgangen på universelt tilrettelagte boliger på utleiemarkedet.
- Styrke Husbankens ordninger for finansiering av privateide boliger der familier kan gå sammen om å bygge felles boliger til sine barn, samt styrke samarbeidet om slike tilbud med boligbyggerlagene.
- Vurdere hvordan Norsk Lyd og Blindeskriftbibliotek (NLB) best kan produsere pensum til flere grupper.
- Øke bruken av kompetansebevis der eleven av ulike grunner ikke har mulighet til å fullføre fagprøve.
- At personer med Downs syndrom og andre kroniske lidelser må slippe å dokumentere diagnose hver gang de søker staten om hjelpemidler eller annet behov for hjelp.

Likestilling og vern mot diskriminering

Norge er et av verdens mest likestilte land, men fortsatt er det formelle og uformelle strukturer i samfunnet som gjør det vanskelig å oppnå reell likestilling og likeverd. KrF vil jobbe for like muligheter for alle. Rasisme og diskriminering må bekjempes. I Norge skal alle kunne være seg selv, og føle seg trygge, uavhengig av etnisk bakgrunn, hudfarge, seksuell orientering, funksjonsevne, kjønn, religion eller alder. KrF vil ikke fjerne biologisk kjønn fra lovverket.

Kristelig Folkeparti vil:

- Følge opp handlingsplanen mot diskriminering og rasisme, og bekjempe holdninger og strukturer som fører til at mennesker behandles ulikt på bakgrunn av hudfarge og etnisk bakgrunn. Myndighetene må samarbeide tett med partene i arbeidslivet og sivilsamfunnet for å motvirke diskriminering og rasisme på ulike arenaer.
- Sikre Norges urfolk, samene, og de fem nasjonale minoritetene, jødene, kvenene, romer, romani og skogfinnene, retten til eget språk, kultur og samfunnsliv, slik det er forankret i internasjonale konvensjoner.
- Bekjempe jødehat, blant annet gjennom å forsterke handlingsplanen mot antisemittisme gjennom å:
  - Styrke skolens og lærerutdanningens forebyggende arbeid og lokal historie der undervisning om Holocaust inngår.
  - Styrke tiltak mot mobbing av jødiske elever.
  - Gi løpende støtte til sikkerhetsutgifter ved jødiske institusjoner.
  - Vurdere endringer i straffeloven for å sikre sterkere reaksjoner på hatkriminalitet, i tillegg til vold og trusler.
- Innføre obligatorisk skoletur for alle ungdomsskoleelever til menneskerettighetssentre i Norge eller med Hvite busser eller Aktive Fredsreiser e.l. for å besøke konsentrasjonsleirer og for å lære om Holocaust. Støttetilskuddet må økes etter behov.

- Følge opp handlingsplanen mot diskriminering av, og hat mot, muslimer for å forebygge og hindre diskriminering.
- Verdsette og dokumentere romanifolkets og romenes historie og kultur i Norge, og sikre et nasjonalt minnesmerke for norske romer som ble drept under andre verdenskrig.
- Innføre en kjønnsnøytral formålsbestemmelse i likestillings- og diskrimineringsloven.
- Ha mer forskning og kunnskap om menns likestillingsutfordringer, herunder menns rolle i familien, barnløshet, skoleprestasjoner, vold og helse.
- Øke kunnskapen om samisk og kvensk kultur og historie i det norske samfunnet gjennom utdanning og offentlig informasjon. Både reindriftssamisk, men også sjøsamisk og skoltesamisk kultur må belyses.
- Styrke samarbeidet med andre urfolk internasjonalt for å utveksle erfaringer og fremme urfolks rettigheter globalt.

Trygghet i hverdagen

Justis

Den enkelte og samfunnet har behov for trygghet og rettferdighet. Kriminalitet truer menneskers liv, helse og frihet, samt deres verdier. Den undergraver tilliten i samfunnet. Vi må bekjempe kriminalitet gjennom forebygging, et tilgjengelig og tilstedeværende politi i hele landet og på digitale flater, en effektiv straffeprosess og en kriminalomsorg med kapasitet til å ta imot og rehabilitere straffedømte.

Kristelig Folkeparti vil:

- Prioritere arbeidet med å forebygge kriminelle handlinger.
- Sikre kapasitet og kompetanse i politiet til å etterforske og straffeforfølge i et kriminalitetsbilde i endring.
- Sikre effektivitet og rettssikkerhet i straffesakskjeden samlet sett, og se ressurser og virkemidler til politi, påtalemyndighet, rettshjelp og domstolene i sammenheng.
- Styrke rehabiliteringstilbudet i kriminalomsorgen og hjelpe straffedømte i overgangen fra fengsel til løslatelse. Styrke og videreføre fengselsprestjenesten.

Forebygging av kriminalitet

Forebygging er det beste verktøyet i kampen mot kriminalitet. Kriminelle handlinger forebygges blant annet ved å bygge moralske barrierer mot kriminalitet, hindre rekruttering til kriminelle miljøer og avskrekking gjennom straff og andre negative konsekvenser. Tiltakene bør først og fremst rettes mot barn og unge, og deres familier. Et godt forebyggende arbeid trenger tilstedeværende politi som samarbeider med en rekke aktører for å skape trygge lokalsamfunn.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre god responstid og synlig politi i hele landet, og en bemanning på to polititjenestepersoner pr. 1000 innbyggere.
- Sikre og styrke bred kapasitet på innsatspersonell kategori 3 i hele landet.
- Sikre at politiet har tilstrekkelig med ressurser til å prioritere det forebyggende arbeidet, blant annet gjennom styrking av politikontakt-ordningen.
- Føre en skjenke- og alkoholpolitikk som reduserer antallet kriminelle handlinger begått i alkoholpåvirket tilstand.
- Ha et målrettet forebyggende arbeid som inkluderer «forebyggende dager» for elever på 5.-10. trinn og videregående skole med temaer som vold, seksualisert vold, kriminalitet, rus og grensesetting.
- Styrke rettighetene til utsatte grupper i den nye krisesenterloven. Sørge for at alle i Norge har tilgang på et krisesentertilbud som er tilrettelagt for kvinner med ulik funksjonsvariasjon; kvinner i aktiv rus, med kjent psykisk lidelse, med funksjonsnedsettelse eller utviklingshemming, og personer med uklar oppholdsstatus.
- Sikre systemer som gjør det lett å melde fra om mobbing, krenkelser, overgrep, rus, hatefulle ytringer, uønsket seksuell adferd og vold.
- Ha et tett samarbeid mellom politi og skoler, med jevnlig besøk av politiet for å etablere respekt og tillit.

- Arbeide for å forebygge radikaliserings ved å forske mer på radikaliserings og sørge for gode sosiale sikkerhetsnett rundt unge og unge voksne som står i fare for å bli radikaliseret.
- Styrke tollvesenets kapasitet på grensene, herunder både personell og maskiner.
- Opprettholde Utrykningspolitiet (UP) som særorgan.
- Innføre en lovbestemmelse som tydeliggjør at voldtekt defineres som seksuell omgang uten samtykke.
- Arbeide for at SLT-modellen (Samordning av Lokale rus- og kriminalitetsforebyggende Tiltak) skal benyttes i alle kommuner.

Bekjempelse av kriminalitet

De siste årene har kriminaliteten blitt stadig mer mobil, og tar nye former. Digitalisering gjør både tradisjonelle og nyere former for kriminalitet mulig, og politiet må sikres mulighet til å forfølge nye former for kriminalitet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Bekjempe vold og overgrep på nett.
- Jobbe mot et bemanningsmål på to påtalejurister i politiet per 500 straffesaker i året.
- Fortsatt legge til rette for godt samarbeid mellom politiet, skattemyndighetene, Nav og Arbeidstilsynet for å bekjempe arbeidslivskriminalitet.
- Styrke innsatsen med å forebygge, forhindre og oppdage økonomisk kriminalitet i skatte- og velferdssystemet, blant annet gjennom økt informasjonsdeling mellom politiet, Skatteetaten, Nav og finansnæringen.
- Innføre generell bevæpning.
- Beholde det generelle straffenivået, men vurdere behovet for en generell gjennomgang av straffenivået for seksuallovbrudd; særlig straffebudene som omhandler overgrep mot mindreårige og befatning med overgrepsmaterial. Straffene skal ha både en individualpreventiv og en allmennpreventiv effekt.
- Pålegge mindreårige som har begått seksualforbrytelser oppfølging og tett veiledning for å forhindre nye overgrep.
- Utrede hvordan man kan gjennomføre nødvendige reguleringer for å holde overgripere ute av arenaer på nettet som er ment for barn.
- Ha et tett samarbeid og bedre informasjonsdeling med EU og internasjonale organisasjoner for å bekjempe grenseoverskridende kriminalitet og handel med narkotika, våpen og mennesker.
- Ha en ny opptrappingsplan for forebygging og etterforskning av vold og overgrep i nære relasjoner mot barn, unge og kvinner. Politiets kompetanse og kapasitet til forebygging og etterforskning må styrkes.
- Vurdere nye virkemidler for å bekjempe grov kriminalitet begått av barn, blant annet ved å styrke samarbeidet mellom politiet, barnevern og skole, og forbedre ordningen med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging.
- Styrke hjelpe- og behandlingstilbudet for barn og unge som er ofre for eller vitne til vold i nære relasjoner.
- Opprettholde forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester.
- Ha en gjennomgang av politiets oppgaver, og sikre mer langsiktig planlegging i politietaten.
- Øke innsatsen for å stoppe digitale forsøk på svindel og utpressing mot sårbare grupper.

- Styrke politiets innsats for å bekjempe alvorlig miljøkriminalitet.
- Styrke innsatsen for å bekjempe fiskerikriminalitet.
- Innføre en minimumstraff for salg av narkotika på 6 måneder for medlemmer av kriminelle nettverk.
- Gi politiet hjemmel til å kunne inndra verdisaker ved bruk av omvendt bevisbyrde.
- Styrke kompetansen på grenseovervåking i politiet.
- Øke samarbeid på tvers av landegrensene mot overgrepssbilder av barn.

En alvorlig form for negativ sosial kontroll og vold er æreskultur. Denne type kultur utfordrer menneskeverdet, og fratar både voksne og barn frihet, og ofte er det kvinner som er mest sårbare for æresrelatert vold og kriminalitet. Målet må være at æreskultur ikke er akseptert i noen miljøer.

Kristelig Folkeparti vil:

- Skjerpe straffene for grov æresmotivert kriminalitet.

Rettergang og kriminalomsorg

Rettsstaten skal sikres den enkeltes krav på rettssikkerhet, rettferdighet og likhet for loven, og samfunnets behov for beskyttelse. Domstolene og kriminalomsorgen må sikre en rettferdig og effektiv straffeprosess, soning med godt innhold uten nevneverdig kø, og hjelpe innsatte til å komme tilbake til et liv uten involvering i kriminalitet. KrF mener dagens domstolstruktur skal ligge fast.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sørge for god sammenheng mellom ressurser til de forskjellige aktørene i straffesakskjeden slik at økte ressurser ett sted ikke fører til kø et annet, for eksempel hos domstolene.
- Styrke ordningen for forsvarere i straffesaker og øke den offentlige salærsatsen til et forsvarlig nivå.
- Gjennomgå ordningen med bistandsadvokater i straffesaker for å sørge for at ordningen brukes mest mulig effektivt for å sikre rettsikkerheten til kriminalitetsofre.
- Sikre at innsatte får tilbud om utdanning, arbeidspraksis, helsehjelp, tilbud om rusbehandling og et godt samtaletilbud i fengselet.
- Sørge for at personer som er ferdig med sin soning følges opp med tilbud om arbeid, bolig og botrening og hjelp til å komme i kontakt med nettverk utenfor kriminelt miljø.
- Øke støtten til frivillige organisasjoner som arbeider for å hjelpe innsatte under soning og med å komme tilbake til samfunnet etter endt soning.
- Redusere bruken av isolasjon i politiarrest for pågrepne hvor det ikke er nødvendig på grunn av fare for bevisforspillelse.
- Bevilge midler til lyd og videoopptak av alle rettsaker.

- Gjennomgå forholdet mellom førsteinstansdomstolene og anke-domstolene, spesielt i sivile saker, med sikte på en gjennomgripende reform for å redusere ressurs- og tidsbruk i enkeltsaker hos anke-domstolen.
- utvide hurtigdomstoler for ungdomskriminelle til hele landet, og sikre rask rettergang for kriminelle under 30 år.
- Styrke tilbudet om fri rettshjelp ved å øke inntekts- og formuesgrensene for dette.

Ungdoms- og gjengkriminalitet

De siste årene har ungdomskriminaliteten økt. Flere steder i landet har gjengkriminaliteten stor påvirkning på lokalsamfunnene, og det er en trend som må snus. Unge som står i fare for å bli rekruttert til kriminelle gjengmiljø må følges opp.

Kristelig Folkeparti vil:

- Redusere gevinsten ved kriminelle handlinger, ved å gi hjemmel for inndragning for flere lovbrudd enn i dag.
- Sikre at kapasiteten i ungdomsfengsler samsvarer med behovet, slik at unge lovbyggere får nødvendig oppfølging innenfor trygge rammer.
- Støtte jobbtreningstiltak i regi av frivillige organisasjoner rettet mot ungdomskriminelle som er med i kriminelle gjengmiljøer.
- Styrke det internasjonale politisamarbeidet for å bekjempe etablering av internasjonale gjengforeninger i Norge.
- Etablere et nytt program for involvering av foreldre og andre rollemodeller i lokalsamfunnet i det kriminalitetsforebyggende arbeidet.
- Gi politiet myndighet til å sjekke eiendeler ved mistanke om besittelse eller bruk av rus, og gi forenklede forelegg eller annen oppfølging.
- At all bruk og besittelse av narkotika skal være forbudt.
- Sikre politiet nødvendige hjemler til å avdekke og forebygge barn og unges rusbruk.
- Ha en sterkere regulering av lystgass, og hindre at lystgass brukes som rusmiddel.
- Legge til rette for et godt samarbeid mellom rektor og rådgivende enhet for rus slik at unge som tas for bruk eller besittelse av narkotika raskt følges opp.
- Ha flere soningsplasser for ungdommer under 18 år.
- Sikre utvisning av utenlandske statsborgere som reiser til Norge for å drive kriminell virksomhet.
- Beholde dagens kriminelle lavalder.
- Gjøre det straffbart å rekruttere mindreårige til å utføre kriminelle handlinger eller bli en del av et kriminelt gjengmiljø.
- Videreutvikle MST (Multisystemisk terapi) og gi økt støtte slik at flere kommuner kan få MST-tilbud.

Menneskehandel

Menneskehandel er grov kriminalitet, og er både et nasjonalt og internasjonalt problem. Få ting er en så direkte krenkelse av menneskeverdet som kjøp og salg av mennesker. Kunnskapen og kompetansen på menneskehandel må styrkes, og oppfølgingen av ofrene må være koordinert og sammenhengende.

Kristelig Folkeparti vil:

- Ha en nasjonal strategi mot menneskehandel som sikrer økte ressurser, styrket overordnet styring og et forsterket tverrsektorielt samarbeid med tydelig sektoransvar for tiltaksoppfølging og et bedre system for koordinering.
- Etablere en nasjonal, uavhengig rapportørfunksjon som kan rapportere til Stortinget om innsatsen på menneskehandelfeltet og forbedringsbehov.
- Ha en gjennomgang av rettigheter og tilbud til antatte ofre for menneskehandel.
- Sikre at politiet har kapasitet til å etterforske og straffeforfølge bakmenn i menneskehandelsaker.
- Følge opp det internasjonale arbeidet mot menneskehandel i organisasjoner som Europarådet og OSSE.

Rus og rusomsorg

Ruspolitikken skal sette menneskeverdet i sentrum. Rusomsorgens hovedmål er å redde liv og sikre verdighet, gjennom å forebygge rusproblemer og å hjelpe rusavhengige til et liv i rusfrihet. Personer med tunge rusutfordringer skal ikke møtes med straff, men med tiltak som omsorg, hjelp, behandling og oppfølging. KrF ønsker en restriktiv ruspolitikk. Vi tror at tilgjengelighet, avkriminalisering og legalisering av rusmidler vil øke rusmisbruket i samfunnet. Våre prioriteringer er derfor forebygging, behandling og omsorg fremfor avkriminalisering og legalisering.

For mange rusavhengige er det lange ventelister for behandling. KrF ønsker at det skal bli lettere å få behandling når man er klar og motivert for det, og at det skal være lettere å kunne velge ideelle behandlingstilbud.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke forebygging ved å øke innsatsen i politiet, skolen, helsevesen og barnevernet.
- Styrke samarbeidet mellom det offentlige og ideelle aktører, og sikre stabil finansiering for ideelle aktører.
- Styrke hjelpeapparatet rundt overgangene, for eksempel mellom institusjon og løslatelse.
- At all bruk og besittelse av narkotika skal være forbudt.
- At norsk alkoholpolitikk skal ligge fast knyttet til pris, tilgjengelighet og forbudet mot reklamering for alkohol.
- At det skal bli lettere å få tilgang på langtidsplasser i rusbehandling for de som ønsker dette.
- At oppfølgings- og rehabiliteringsdelen av LAR blir styrket.

- Stanse nedbyggingen av døgnplasser innenfor tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB).
- At det tilbys egne rusbehandlingstilbud og boligtiltak for kvinner, gravide og familier.
- Legge til rette for flere differensierte boligtiltak for mennesker med rusutfordringer.
- At pårørendes behov for forebyggende tiltak, oppfølging og behandlingstilbud ivaretas og bygges ut.
- At ruskonsulent, arbeid/skole og aktivitet skal være på plass etter rusbehandling.
- Prioritere rusfrie arenaer for barn og ungdom.
- Sikre stabile og forutsigbare rammer rundt Gatehospitalene, og deres drift.
- At alle kommuner skal dele ut nesesprayen Naloxon (motgift) gratis til rusmiddelavhengige og pårørende.
- At rusmiddelavhengige skal sikres gratis tilgang til oppfølging av lege, tannlege, psykolog, fysioterapeut og annet helsepersonell.
- Utrede hvorvidt anbudsprosesser egner seg for å sikre et godt Tverrfaglig Spesialisert Behandlingstilbud (TSB).
- Gjøre ettervern til en del av nasjonalt pasientforløp slik at det fastsettes frister for når arbeid/skole, aktivitet, bolig og kontaktperson skal være på plass etter rusbehandling og at overgangen mellom rusbehandling og ettervern skal være så sømløs som mulig.
- Gi politiet hjemmel til økt bruk av narkotikahunder, både i skolegården og på offentlige steder.
- Øke støtten til frivillige og ideelle organisasjoner som har god kunnskap og kompetanse på det å behandle rusmisbruk, og ettervern i etterkant av behandling.
- Forbedre informasjonen som gis i skolen, med særlig fokus på hvilke skadevirkninger ulike rusmidler gir og hvor lett det er å bli avhengig.

Eldre

Aktive seniorer

Nordmenn er friskere, og vi lever lenger. Samtidig skal Norge gjennom store demografiske endringer i årene som kommer. Det er derfor viktig å legge til rette for at seniorer med god helse og arbeidslyst kan stå lenger i jobb og oppmuntres til dette. Som pensjonister fortsetter mange seniorer å være aktive deltakere i samfunnet. Samtidig ser vi også tegn til økende utenforskap. Alle trenger sosiale fellesskap og en meningsfylt hverdag. Vi må skape gode møteplasser i lokalsamfunnene, og lette overgangen fra en aktiv hverdag til den perioden av livet der man trenger hjelp til en del oppgaver. Ensomhet er et økende problem også blant eldre, og vi trenger sosiale fellesskap som forhindrer ensomhet. Digitalt utenforskap må tas på alvor og forebygges.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge til rette for at seniorer som ønsker det kan delta i både yrkesliv og frivillighet. Regelverk og økonomiske betingelser må utformes slik at seniorer oppmuntres til å ta ut sin arbeidsevne i yrkesliv og frivillig sektor.
- Stimulere til at flere kommuner tilbyr forebyggende hjemmebesøk.
- Styrke satsingen på eldres psykiske helse.
- Utvikle nye botilbud for eldre i tilknytning til for eksempel barnehager eller studenthjem.

- Etablere en tilskuddsordning for livsgledetiltak for eldre, som for eksempel møteplasser og sosiale fellesskap, aktiviteter, opplevelser og kulturtilbud. Både kommuner og sivilsamfunnsorganisasjoner skal kunne søke.
- Videreutvikle seniorsentrene og gi de nye oppgaver som eldre har behov for, og samlokalisere seniorsentre med frivillighetssentraler og lærings- og mestringssentre.
- At de som ønsker det skal få tilbud om livsmestringskurs og pårørendekurs o.l.
- Styrke samarbeidet med frivilligheten for aktivitetstilbud for eldre.
- Sikre gode transportmuligheter for eldre, gjennom tiltak som rosa busser.
- Gi eldre som ønsker det opplæring og tilrettelegging i bruk av nødvendige digitalt utstyr gjennom for eksempel de kommunale bibliotekene.
- Sikre at viktig informasjon fra myndighetene også sendes ut ikke-digitalt.
- Utvikle støttekontaktordningen slik at eldre kan bruke den.

Gode tilbud både hjemme og i institusjon

Forutsetningen for en god og trygg alderdom er at den enkelte og deres pårørende opplever trygghet for at tjenestetilbud med tilstrekkelig kapasitet, kompetanse og kvalitet er tilgjengelig når behovet oppstår. Mange eldre har behov for flere tjenester fra ulike tjenesteytere, på tvers av sektorer og gjerne samtidig. Det er viktig at sykehus og kommuner har et godt samarbeid slik at pasientene får god oppfølging. Det må etableres nye boløsninger som sikrer fellesskap og nærhet til tjenester, samtidig som den enkelte selv kan velge å bo sånn som det passer best. Det er nødvendig å styrke hjemmetjenesten, og samhandlingen mellom ulike aktører. Det er viktig å styrke kommunenes mulighet for drift og tilstrekkelig rehabiliterings- og sykehjemsplasser, og omsorgsboliger for en verdig eldreomsorg. Både hjemmeboende eldre og eldre som bor på institusjon skal sikres et godt mattilbud og god ernæring.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke kommunal, ideell og privat utbygging av trygghetsboliger, sykehjemsplasser, demenslandsbyer, hospice og private bofellesskap.
- Styrke Husbankens rolle i utvikling og finansiering av ulike boformer, inklusivt utleieboliger.
- Etablere en egen tilskuddsordning for trygghetsboliger, og utvide reglene for investeringstilskudd og momskompensasjon til å også omfatte disse.
- Legge til rette for sosiale boformer og fellesskapsarealer også i private bygg.
- Øke Husbankens rammer slik at de kan tilby eldre husbanklån for å kjøpe tilrettelagt bolig.
- Sikre rammer for faste team i hjemmetjenestene, slik at både beboer, pårørende og ansatte kjenner hverandre.
- Styrke det systematiske ernæringsarbeidet og sikre at mat, måltid og ernæring er en del av alt forebyggende, behandlende, habiliterende og rehabiliterende arbeid med eldre.
- At alle kommuner jevnlig utarbeider bruker- og pårørendeundersøkelser i eldreomsorgen.
- Stimulere til etablering av matlagingskurs for aleneboende eldre.
- Støtte frivillige aktørers innsats knyttet til fellesskap rundt måltider.
- Styrke matgledekorpsene.
- Samarbeide med trossamfunnene slik at eldre i institusjoner gis mulighet for og tilbud om noen å snakke med om åndelige og eksistensielle spørsmål.

- La Husbankens tilskuddsordning for heldøgnsomsorg også gjelde for ideelle aktører.
- Være en aktiv pådriver for å ta i bruk flere digitale hjelpemidler og utvikle konsepter knyttet til digital hjemmeoppfølging.
- Styrke samarbeid mellom skole og sykehjem med hospiteringsplasser for elever i ungdomsskolen.

Kvalitet og kompetanse i eldreomsorgen

Eldreomsorgen skal ha tjenester med kvalitet, innhold og kapasitet tilpasset den enkeltes behov. Eldreomsorgen må bidra til at hver enkelt kan mestre livet lenger, være trygge på at de får god hjelp når det er behov for det. Ansatte skal kunne bruke og videreutvikle sin kompetanse i tjenestene.

Kristelig Folkeparti vil:

- Satse på ansattes kompetanse, og øke innsatsen for å beholde og rekruttere personell.
- Ha en opptrappingsplan for bemanning i eldreomsorgen, og vurdere behovet for en veiledende minstenorm for bemanning og kompetanse i sykehjem og hjemmetjenester basert på helse- og omsorgsbehov.
- Sørge for at sykehjem og andre omsorgstilbud for eldre har ledere med helse- og lederkompetanse, samt redusere lederspennet i helse- og omsorgstjenestene.
- Jobbe for å rekruttere flere menn til helse- og omsorgstjenestene gjennom tiltak som «menn i helse».
- Forebygge fysisk og psykisk vold, seksuelle og økonomiske overgrep mot eldre gjennom informasjon til både eldre, pårørende og ansatte i eldreomsorgen.
- Sikre tilstrekkelig legedekning på sykehjemmene, og la praksis på sykehjem være en del av LIS1-løpet for leger.
- Styrke kunnskapen og kompetansen på tro og eksistensielle spørsmål hos helsepersonell.
- Legge til rette for etterutdanning og desentraliserte studier ut fra fylkenes ulike behov. Dette gjennom forutsigbare tildelinger og styrket finansiering.
- Innføre et nasjonalt norskkrav i eldreomsorgen for ansatte med pasientkontakt. Ansatte må kunne vise til å ha bestått språkklasser B1.

Forsterket innsats mot demens

Stadig flere i Norge får demens, og mange lever lengre med demens enn for noen år siden. Mennesker med demens er en økende gruppe. Det er et sterkt behov for å styrke demensomsorgen og satse mer på hjerneforskning for å finne gode løsninger for forebygging, behandling og støttende oppfølging. At flere lever lenger gjør at risikoen for at flere rammes av delirium, en akutt forvirringstilstand som gjerne forekommer hos eldre med generelt svekket helse når de rammes av andre sykdommer. Samfunnet trenger økt kunnskap om delirium, og det er viktig at helsepersonell sikres kompetanse på feltet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke hjerne- og demensforskningen for å møte økningen i demensrelaterte helseutfordringer.

- Fjerne aldersgrensen i demensutredningen, slik at alle som trenger det skal utredes av spesialister.
- At alle kommuner har et dagaktivitetstilbud til innbyggere med demens, med både sosiale, kognitive og fysisk stimulerende aktiviteter.
- Sikre at det utdannes nok nødvendige spesialister, som nevrologer, for å møte den kommende utfordringen fra demens og andre sykdommer i hjernen og nervesystemet.
- At pårørende til personer med demens tidlig får god informasjon og kunnskap samt avlastning og hjelp når de har behov for det.
- Innføre krav om kurs i demens og delirium for ufaglærte i primærhelsetjenesten.
- Styrke forskning på barnedemens.

Helse

Noe av det viktigste vi har er helsen vår. Folkehelsepolitikken skal bidra til å holde folk friske, redusere sykdom og hjelpe mennesker til å leve bedre med helseplager og sykdommer. Fysisk, mentalt og sosialt velvære er viktig for å mestre livet. Pasienten skal være i sentrum i helsetjenestene, og tilbudet av helsetjenester må være trygt og likeverdig over hele landet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Prioritere det forebyggende folkehelsearbeidet ved å legge til grunn prinsippet om å forebygge der man kan og reparere der man må.
- Ha en helsetjeneste som setter pasientens behov i sentrum, og sikre et helsetilbud av høy kvalitet over hele landet.
- Holde bevilgningene til psykisk helse og rusomsorg på et høyt nivå.
- Anerkjenne pårørende som en viktig ressurs, og bidra til å fremme god helse og gode tilbud for pårørende i krevende omsorgssituasjoner.
- Sikre at Saminor får midler til å gjennomføre siste trinn av forskningen på urfolk og helse i Finnmark og samiske kommuner.

Forebyggende folkehelsepolitikk

Det aller viktigste helsearbeidet er å forebygge tap av helse. En god og forebyggende folkehelsepolitikk skal legge til rette for at den enkelte kan ta gode og sunne valg for egen helse. Folkehelsen i Norge er god, men ulikheter i levekår og fysiske omgivelser gir store sosiale helseforskjeller. Folkehelsearbeid må bidra til å utjevne levekårsforskjeller, beskytte folk mot miljøfarer og gi alle mulighet til fysisk aktivitet og friluftsopplevelser.

Kristelig Folkeparti vil:

- Prioritere innstas for å bekjempe sosiale helseforskjeller.
- Legge til rette for økt fysisk aktivitet og friluftsliv for alle aldersgrupper for å forebygge livsstilssykdommer og fremme god helse.
- At psykisk helse skal være en integrert del av folkehelsearbeidet, blant annet arbeidet for å motvirke ensomhet.
- Tilby gratis legemidler til røykeslutt på nasjonalt nivå.
- Ha en sunn skatteveksling slik at sunne matvarer blir billigere og usunne dyrere.

- Innføre tydelig merking av ultraprosessert mat med advarsler for høyt innhold av sukker, salt og fett.
- Sikre at folkehelse fortsetter å være det overordnede målet i ruspolitikken, slik at de negative konsekvensene for enkeltpersoner, tredjepersoner og samfunn reduseres.
- Hegne om samfunnets alkoholfrie soner, og sikre at idretten er en del av dem.
- Opprettholde lovverket mot alkoholbruk på offentlig plass.
- Arbeide for at prikkbelastningssystemet strammes inn.
- Sørge for at kommunene har bedre og hyppigere kontroller for å hindre salg av alkohol til ungdom under 18 år.
- Føre en restriktiv, solidarisk og trygghetsskapende alkoholpolitikk ved å styrke et bevilgnings- og kontrollsystem som begrenser tilgjengelighet, reduserer den alminnelige skjenketiden fra 03.00 til 02.00, videreutvikler Vinmonopolet som alkoholpolitisk virkemiddel, stramme inn skjenking på flyplasser, opprettholde reklameforbudet og holde avgiftene på et nivå som begrenser forbruket.
- Sette ned et offentlig utvalg som skal foreslå tiltak for å nå målet om 10 prosent reduksjon av det skadelige alkoholforbruket innen 2035, og ytterligere reduksjon etter dette.
- Forsterke det selvmordsforebyggende arbeidet, og gi det en enda tydeligere innretning mot menn.
- Styrke tobakksskadeloven for å nå målet om at alle født i 2010 og senere skal være tobakks- og nikotinfrie, herunder utrede et forbud mot salg til alle født i 2010 og senere.
- Sørge for at kostholdsrådenes vurdering baserer seg på menneskers helse. Kostholdsrådene skal ikke vektlegge miljøkrav.

Avhengighet av rusmidler eller spill har store konsekvenser for den enkelte, pårørende og for samfunnet. Vi må legge til rette for arenaer der avhengighet ikke trigges, og de som ønsker hjelp må få det.

Kristelig Folkeparti vil:

- At det innføres et forbud mot betalte loot-bokser/forundringspakker i dataspill.
- Styrke AKANs arbeid for forebygging og håndtering, også på rus- og legemidler.
- Sikre gode hjelpetilbud for spillavhengighet, og at disse er raskt tilgjengelige.
- Innføre forbud mot markedsføring mot barn i dataspill.

Pårørende

Pårørende spiller en viktig rolle i livet til, og oppfølgingen av, sine nære og kjære. Mange har et stort ønske om å stille opp, og samfunnet er helt avhengig av den ressursen pårørende utgjør. Vi trenger flere tiltak som styrker pårørendes mulighet til å være til stede, uten å selv slite seg ut.

Kristelig Folkeparti vil:

- Stimulere til at kommunene utarbeider en egen pårørendestrategi.
- Gjennomgå ordningene for omsorgslønn og pleiepenger, med sikte på en helhetlig ordning for pårørende som selv utfører omsorgstjenester.

- Utrede innføring av pårørendedager etter modell for omsorgsdager for barn under 12 år.
- Sørge for at pårørende gis støtte og veiledning gjennom blant annet kurs og samtalegrupper.
- Utrede avlastning på resept, slik at friske yrkesaktive ikke forsvinner ut av arbeidslivet på grunn av viktige pårørendeoppgaver.
- Legge til rette for gode avlastningstilbud for eldre med heldøgns avlastning for pårørende til hjemmeboende eldre, der den eldre selv ønsker å bo hjemme.
- Sikre økt og riktig bruk av velferdsteknologi som kan hjelpe eldre å bo i sitt eget hjem så lenge som mulig, og der det er faglig forsvarlig.
- Gi pårørende til de som sliter med rus et godt samtale- og hjelpetilbud der de kan dele erfaringer og få råd om hvordan de skal håndtere ulike situasjoner som kan oppstå.

Primærhelsetjenesten

De fleste helsetjenester gis gjennom de kommunale tjenestene. En stabil og tilgjengelig fastlegeordning og gode legevaktjenester i hele landet er viktig for å sikre et likeverdig tilbud. Etter samhandlingsreformen har mye avansert behandling blitt overført til kommunene, men det har også blitt langt flere pasienter som skal motta ulike hjelpetilbud. Flere lever lenger, og dette gjør at flere trenger hjelp samtidig. Fastlegeordningen trenger en endring som bidrar til rekruttering. Dagens ordning gjør at mange velger bort fastlegeyrket, og kan i ytterste konsekvens gå på bekostning av pasientsikkerheten. KrF vil løfte primærhelsetjenestens status. Fremover vil det være behov for flere i jobb i helsetjenestene, og at flere har helse til å stå lenger i jobb.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre stabilitet i fastlegeordningen, og at den videreutvikles i takt med samfunnets behov.
- Ha en legevaktjeneste som sikrer befolkningen trygge og gode tjenester ved akutte tjenester.
- Sikre at næringsdrift med høy andel aktivitetsbasert finansiering, hvor legen eier egen praksis, består som hovedmodellen for norske fastleger. Finansieringen av ordningen må styrkes.
- Endre fastlegeforskriften slik at ikke leger kan pålegges ubegrenset arbeid på legevakt.
- Si nei til Ekspertutvalgets forslag om å flytte listeansvaret fra fastlegen til et fastlegeselskap, for å ivareta det personlige listeansvaret som en grunnpilar i fastlegetjenesten.
- Videreføre og styrke ALIS-ordningen.
- Ha en bedre integrering mellom fastlegetjenesten og de øvrige kommunale helse- og omsorgstjenestene, og åpne for mer delegering av oppgaver og større grad av profesjonsnøytrale takster.
- Sikre de prehospitale tjenestene over hele landet, herunder en tilgjengelig ambulansetjeneste.
- Prioritere de tverrfaglige helsetjenestene for barn og unge.
- Fjerne krav om legeattest ved helsemessige årsaker til skolefravær.
- Gjennomføre en nasjonal opptrappingsplan for jordmortjenesten for å sikre god oppfølging av gravide og en trygg fødsels- og barselomsorg over hele landet.
- Styrke kunnskap, kompetanse, forebygging og oppfølging av fødselsdepresjon.

- Ha en gjennomgang av finansieringen av kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten for å sikre at kvinnehelse prioriteres.
- Ha et krav om kjønnsperspektiv i all medisinsk og helsefaglig forskning.
- Gjennomføre digitaliseringen av helsekort for alle gravide.
- Gi alle kvinner som har født tilbud om en samtale med jordmor eller fødselslege innen de første tre ukene etter fødsel, og sikre at alle får hjemmebesøk fra jordmor i samme periode.
- At en del av barselomsorgen skal være tilbud om minst en time hos fysioterapeut, for å sjekke bekken/magemuskulaturen eller andre fysiske utfordringer etter svangerskap og fødsel.
- Høyne helsestasjoners og legers kompetanse for å hjelpe kvinner som har vært utsatt for kjønnslemlestelse.
- Opprette et nasjonalt kompetansesenter for fødsel- og barselomsorg, blant annet med hensikt å forebygge fødselsskader.
- Innføre fritak for egenandeler på helsetjenester for barn opp til 18 år, inkludert fysioterapi og psykologtjenester.
- Sikre forskning på kvinnerelaterte helseutfordringer, samt sikre god informasjon om kvinnerelaterte sykdommer som PCOS, endometriose, overgangsalder, lipødem mm.
- Prøve ut ordninger der sykepleiere eller annet helsepersonell tar over en del av fastlegeoppgavene.

Sykehus og spesialisthelsetjeneste

Helsetjenestene og sykehusene skal gi et trygt tilbud over hele landet. Pasientene skal settes i sentrum ved at pasientenes behov blir hørt og at de blir møtt med kunnskap, respekt og behandling av høy kvalitet. Ventetiden skal være så kort som mulig. Helsetjenestene og sykehusene skal være utadrettede og nært folk, og tilbudet må balansere behovet for nærhet og spesialisering. Ventetidene på behandling i spesialisthelsetjenesten må ned.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre et trygt sykehusstilbud av høy kvalitet over hele landet, innenfor trygge og forsvarlige rammer.
- Ha 50 prosent innsatsstyrt finansiering i spesialisthelsetjenesten, og holde spesialisthelsetjenesten utenfor ved gjennomføringen av en ABE-reform.
- Forløpsfinansiere svangerskaps-, fødsels-, og barselomsorgen.
- Legge til rette for hospiterings- og rotasjonsordninger som sikrer god kompetanseflyt mellom store og små sykehus.
- Styrke den demokratiske styringen av sykehusene gjennom å innføre krav om at beslutninger som omhandler sykehusstruktur, store investeringer og vesentlige endringer i befolkningens helsetilbud blir gjenstand for politisk behandling.
- Skille drift og investeringer i sykehusbudsjettene, og styrke finansieringen av store og nødvendige investeringer.
- Sikre at de ideelle sykehusene med lokalsykehusansvar inkluderes i alle viktige prosesser i de regionale helseforetakene, på lik linje med de offentlige sykehusene.
- Gjeninnføre fritt behandlingsvalg.
- Styrke døgnplassene i rehabiliteringen.

- Styrke samarbeidet med de ideelle sykehusene gjennom helsefellesskapene, og sikre at offentlige og ideelle sykehus er likeverdige parter regionalt og lokalt.
- Sikre at elektroniske pasientjournaler og samhandlingssystemer i helsetjenesten tas i bruk på en måte som ivaretar pasientsikkerheten og frigir tid i ansattes arbeidshverdag.
- Styrke ettervernet for kreftpasienter.
- Arbeide for at alle pasienter får god informasjon før, under og etter behandling.
- Sikre at barns rettigheter som pårørende når mor eller far har alvorlig sykdom ivaretas.
- Styrke forskningen på kjønnskorrigerende behandling, slik at retningslinjer og praksis bygger på god evidensbasert kunnskap.
- Legge barnets beste og føre var-prinsippet til grunn for barn og unge som ønsker kjønnskorrigerende behandling, med 18-års aldersgrense for irreversible inngrep. Behandlingstilbudet til personer med kjønnsinkongruens skal i størst mulig grad være nasjonalt.
- Evaluere loven om endring av juridisk kjønn fra 2016.
- Sikre at ambulansetilbudet i distriktene ikke blir lagt ned, og endre måten en regner responstid på utenfor tettbygde strøk.
- Utrede alternativer til dagens styringsform, helseforetaksmodellen, for spesialisthelsetjenesten.
- Styrke innsatsen på forskning, behandling og oppfølging av utmattelsestilstander, herav også relatert til Covid-19.
- Jobbe for å få ned helsekøene ved å ta i bruk de private og ideelle aktørene.
- Styrke sykehjemsprestetjenesten, sykehusimamtjenesten og andre livssynstilbud, og satse på flere stillinger i hele landet.
- Opprette et nasjonalt senter for endometriose i Norge, og fremme samarbeid med de seks sentrene i Sverige og Danmark
- Øke støtte til Amatheia for at de fortsatt skal kunne fortsette å drive sitt gode lavterskeltilbud.

Tannhelse

God tannhelse er en viktig faktor for livskvaliteten. Det har betydning for både ernæring og sosialt liv, og mange utsetter å gå til tannlegen på grunn av tannlegeskrek. Et godt samarbeid mellom den offentlige og private tannhelsetjenesten er viktig for å sikre befolkningen et godt tilbud. Personer som sliter med tannlegeskrek, må få god oppfølging.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre den offentlige tannhelsetjenesten tilstrekkelig finansiering for å ivareta de lovpålagte oppgavene de har, og legge til rette for godt samarbeid mellom privat og offentlig tannhelsetjeneste for å ivareta den øvrige befolkningens behov for tannhelsetjenester, herunder tannregulering. Det må særlig prioriteres at økonomisk og sosialt vanskeligstilte har tilgang til nødvendig tannbehandling.
- Styrke tilbudet til tannbehandling for personer med sterk angst for tannbehandling, herunder ofre for seksuelle overgrep og tortur.
- Videreutvikle de regionale odontologiske kompetansesentrene.
- Innføre årlig frikortgrense for tannhelsetjenester.

Psykisk helse

En god psykisk helse er avgjørende for menneskers livskvalitet og for mulighet til å mestre hverdagen, skole og jobb. Det er et særlig behov for å styrke tilbudet til barn og unge.

Kristelig Folkeparti vil:

- Prioritere tiltak og samarbeid med organisasjoner som forebygger psykiske helseutfordringer, som bidrar med tidlig innsats og som hjelper personer med å mestre hverdagen.
- Sørge for at spesialisthelsetjenesten har tilstrekkelige finansiering, slik at det vil være mulig å nå målsettingene med innføring av pakkeforløp innen psykisk helse og rus.
- Evaluere pakkeforløp innen psykisk helse fortløpende.
- Styrke kompetansen til helsearbeidere om traumer etter vold og overgrep slik at denne pasientgruppen sikres adekvat traumebehandling og -omsorg.
- Styrke kapasiteten i det psykiske helsevernet med en klar ambisjon om å redusere ventetiden for behandling av psykiske lidelser.
- Prioritere det ambulante behandlingstilbudet i psykisk helsevern.
- Styrke behandlingstilbudet innen psykisk helsevern i kriminalomsorgen.
- Forsterke skolehelsetjenesten, særlig innen psykisk helse, og forbedre samarbeidet mellom hjem og skole.
- Arbeide for at kravet om psykolog i alle kommuner kan gjennomføres.
- Forsterke innsatsen mot unødig medikamentbruk hos personer som søker psykisk helsehjelp, med vekt på hverdagsrehabilitering og hverdagsmestring.
- Arbeide for at det ikke skal være mer enn 3 ukers ventetid for personer under 23 år.
- Sikre forskning på minoritetskvinnens psykiske og fysiske helse.
- At behandling skal kunne gis delvis eller helt digitalt etter individuell vurdering.
- Arbeide for at Fontenehuset blir et nasjonalt tilbud.
- Satse på lavterskeltilbud og lavterskelarenaer hvor man kan få hjelp raskt for både pasient og pårørende.
- At Youth Aware of Mental Health (YAM) må gis som tilbud til alle ungdomsskoleelever i hele landet.
- At Rask Psykisk Helsehjelp uten henvisning fra fastleger må innføres i hele landet. Satsingen skal finansieres over statsbudsjettet.
- Bevare hjelpetelefonene, og bidra til at de har forutsigbare økonomiske rammer.
- Øke antall stillinger innen barne- og ungdomspsykiatrien i spesialisthelsetjenesten.
- At pasienter i psykiatrien må få et godt ettervern for å hindre tilbakefall.
- Sikre at kommunen har tilrettelagte fysiske fasiliteter for KAD-plasser innen psykiatrien.
- At det settes av ekstra nasjonale forskningsmidler for bruk av tvungen psykisk helsevern/bruk av tvangsmidler, og at man oppretter et nasjonalt kompetansesenter for forskning og ideutvikling for riktig bruk av tvang i psykiatrien.
- Sikre gode rammer og et tilbud som faktisk sikrer oppfølging gjennom hele sykdomsforløpet i møtet med barnevern, rus og psykiatri.
- Sikre at Tidlig oppdagelse av psykose (TOPS) gjennomføres i hele landet, med kontakttelefon, tidlig evaluering og behandling, gruppeoppfølging for familier og pårørende, og tiltak for integrering i skole og arbeidsliv.

Kompetanse og bemanning

Optimal og riktig behandling i helsetjenesten krever at det er god nok kompetanse og høy nok bemanning. Helsetjenestene vil ha store bemanningsbehov fremover, og befolkningen har store forventninger til hvilken helsehjelp og hvilke tjenester de skal få. Skal man klare å gi optimal behandling både i primærhelsetjenesten og i spesialisthelsetjenesten, må det være god nok kompetanse og høy nok bemanning.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke praksisveiledningen for helse- og sosialfagene ved å innføre samme ordning som praksisveiledere for lærerstudenter.
- Ha økt kapasitet innen helsefaglige utdanninger, inkludert praksisperioder og LIS-løpet, og bidra til bedre rekruttering til tjenestene.
- Sikre økt bruk av tverrfaglige team i helsetjenestene.
- Opprette femårig enhetlig jordmorutdanning.
- Innføre krav om 120-poengs master for å bli spesialsykepleier.
- Ha flere utdanningsstillinger for spesialsykepleiere, og etablere måltall for intensivsykepleiere.
- Gi studentene innen medisinske fag god etisk refleksjonsevne og kunnskap om å ivareta pasientens fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov.
- La ideelle ha muligheten til å få lønnstilskudd til videreutdanning og kompetanseheving.
- Redusere unødvendig undersøkelser og motvirke overbehandling gjennom blant annet støtte til kampanjen "Gjør kloke valg".
- Videreutvikle avtalespesialistordningen for å avlaste sykehusene, gi bedre tilgang på spesialisthelsetjenester og forhindre økt sosial ulikhet i helse.
- Øke antallet studieplasser på psykologutdanningen, herunder etablere studieplasser på nye studiesteder.

Et inkluderende arbeidsliv

Deltakelse i arbeidslivet er det viktigste virkemiddelet vi har mot fattigdom og utenforskap. Norge har et velfungerende arbeidsmarked, hvor de fleste er i jobb. De senere årene har andelen unge som faller utenfor utdanning og arbeidsliv vært økende. Unge, personer med «hull i CV-en», enkelte minoritetsgrupper og mennesker med nedsatt funksjonsevne er særlig utsatt for å bli støttet ut av arbeidslivet. Det er også viktig å legge til rette for at flere kan stå lenger i jobb. Å inkludere flere i arbeidslivet vil kreve at samfunnet strekker seg, og større grad av fleksibilitet hos offentlige aktører som NAV.

Kristelig Folkeparti vil:

- Fortsette samarbeidet mellom arbeidstakersiden, arbeidsgiversiden og det offentlige som et viktig virkemiddel for å nå målene om et ryddig og inkluderende arbeidsliv.
- Gjeninnføre målet om at 5 prosent av nye stillinger i staten skal besettes av personer med nedsatt funksjonsevne eller «hull i CV-en», og utvide målet til at dette også skal gjelde for kommunesektoren.
- Vurdere frikobling av diagnoser og rett på ytelser i NAV.
- Øke tiden for avklaring før vurdering av uføretrygd for unge, spesielt knyttet til sykdommer med lang behandlingstid.

- At personer med uføretrygd som ønsker å komme tilbake i arbeid skal få økt rett til videre oppfølging og tiltak.
- At det skal være mulig å gå fra arbeidsavklaringspenger til dagpenger for mennesker som er ferdig avklart, men er uten jobb.
- Fjerne maksgrensen for utdanningstiltak i NAV.
- Sikre økt tilgang på skreddersydde tjenester, slik at systemet tilpasses den enkelte og ikke motsatt. Slå sammen all oppfølging/ytelser for unge under 30 år til en felles ytelse med mål om arbeid, kvalifisering og utdanning som erstatter dagpenger, arbeidsavklaringspenger, uføretrygd, tiltakspenger, sosialhjelp og kvalifiseringsprogram.
- Forsterke innsatsen mot langtidsledighet og ungdomsledighet.
- Ha økt bruk av lønnstilskudd og arbeidstrening for å gi flere muligheten til å delta i arbeidslivet.
- Arbeide aktivt mot aldersdiskriminering.
- Forbedre Inkluderende arbeidsliv-samarbeidet for å skape et arbeidsliv med plass til alle gjennom å forebygge sykefravær og frafall.
- Ha et bedre samarbeid mellom helsetjenestene og arbeidsmarkedstiltakene, slik at flere får riktig tilrettelegging til tiltak som arbeid og utdanning, som er viktig for å mestre livet.
- At NAV i større grad legger til rette for folkehøgskoleår som tiltak for unge som har falt utenfor jobb og skole.
- Ha større fleksibilitet for næringslivets behov for å leie inn arbeidskraft.
- Etablere og finansiere flere VTA og VTA-O-plasser.
- Legge til rette for at enda flere bedrifter vil ansette personer med nedsatt funksjonsevne, ved å støtte organisasjoner som HELT MED.
- Innføre en likelønnsstandard i samarbeid med partene i arbeidslivet, der arbeidsgivere både i det private og det offentlige pålegges å gjennomføre lik lønn for likt arbeid og dokumentere dette (etter Islandsmodellen). Likelønn er nødvendig for å gi like pensjonsrettigheter for kvinner og menn.
- Støtte bruk av moderat kjønnskvolter i utdanningsprogrammer og i yrker med særlig skjev kjønnsbalanse, så lenge søkerne ellers stiller tilnærmet likt.
- Ha økt bruk av inkluderende kontrakter fra staten.
- Gi bedre anledning til å arbeide etter fylte 72 år.
- Redusere avkortningen av uføretrygd ved arbeid.
- La personer som mottar ytelse fra NAV lettere bruke restarbeidsevne

Asyl, innvandring og integrering

KrF vil verne om asylinstituttet. Vi vil ha en human, rettferdig og ansvarlig asylpolitikk som styrker rettsikkerheten for de som er på flukt. Samtidig er det viktig å sikre innvandringspolitiske hensyn. Alle som får opphold i Norge må sikres god integrering, og deltakelse i arbeidslivet er en viktig faktor i integreringen.

Kristelig Folkeparti vil:

- Verne om asylinstituttet. Norsk asylpraksis må være forankret i Flyktningkonvensjonen og dens tilleggsprotokoller.
- Sørge for raskere bosetting av personer som får opphold, og rask retur av personer uten lovlig opphold i Norge.

- Ta utgangspunkt i barnets beste og legg stor vekt på barnas situasjon i behandlingen av asylsaker som omhandler barn og deres omsorgspersoner.

Rettsikkerhet for asylsøkere og innvandrere

Retten til å søke om asyl i et annet land dersom man opplever å bli forfulgt eller drevet på flukt i sitt eget hjemland er en menneskerettighet. De som har et reelt behov for beskyttelse skal få opphold, mens de som ikke har beskyttelsesbehov må reise tilbake. Det er viktig med rask avklaring av asylsøknader, samtidig som behandlingen må være forsvarlig og grundig.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gjennomgå utlendingslovens §38 og tilhørende forskriftsverk og retningslinjer, med sikte på at terskelen for når det legges avgjørende vekt på barns beste i visse typer saker senkes.
- Redusere saksbehandlingstiden for familiegjenforening, og kartlegge sårbarheter, rettigheter og plikter for personer som kommer til Norge gjennom familiegjenforening. Personer som kommer gjennom familiegjenforening må få nødvendig språkopplæring, kunnskap og informasjon om rettigheter og plikter.
- Personer som har fått opphold i Norge gjennom familieetablering eller familiegjenforening og deretter dømmes for vold mot sin ektefelle, skal miste retten til å benytte ordningen igjen. Personen vil ikke kunne returnere til Norge for ny familieetablering.
- Sikre papirløse migranter og tilreisende EØS-borgere rett og tilgang til nødvendig helsehjelp.
- At barnevernet skal ha omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år.
- At asylsøkere som har sannsynliggjort sin identitet skal få midlertidig arbeidstillatelse mens asylsøknaden behandles.
- Gi midlertidig arbeidstillatelse til asylsøkere fra land med høy innvilgelsesgrad.
- Innføre topartsprosess i Utlendingsnemnda (UNE), og sikre mulighet til personlig oppmøte.
- Øke antallet timer gratis rettshjelp til asylsøkere.
- Avskaffe tidsbegrenset oppholdstillatelse til fylte 18 år for enslige mindreårige asylsøkere.
- Gi ungdom med endelig avslag rett til skole mens de venter på utreise eller ny behandling av søknaden.
- Gjeninnføre rimelighetsvilkåret i internfluktvurderingen i asylsaker.
- Innføre en definisjon av statsløshet i lovverket, en statsløshetsprosedyre.
- Styrke rettsikkerheten for konvertitter i Norge, og heve kompetansen på trosforfølgelse og konvertitter i utlendingsforvaltningen.
- Etablere nye retningslinjer for tro og livssyn som tar utgangspunkt i UNHCRs retningslinjer om religionsbasert asylanførsel.
- At barn som hovedregel ikke skal straffes eller utvises fra Norge selv om foreldrene har fått opphold på uriktig grunnlag. Dette gjelder også etter fylte 18 år.
- Senke botidskravet til 3 år for å få permanent opphold for borgere utenfor EØS.
- Innføre makstid på opphold i asylmottak før behandlet søknad og bevilge midlene som kreves for å overholde dette.

- Vurdere å innføre andre sanksjonsmuligheter, i tillegg til utvisning, for brudd på utlendingslovens bestemmelser.
- Gjennomføre en nøye kartlegging av situasjonen i norske asylmottak og utarbeide krav til sosial aktivitet, fasiliteter og bemanning spesielt med hensyn til barn og familier.

Mennesker på flukt

De siste årene har krig og konflikt kommet stadig nærmere. Rekordmange mennesker er på flukt fra kriger, væpnede konflikter, autoritære regimer, klimautfordringer eller forlater sitt land i håp om et bedre liv et annet sted. Norge må samarbeide med EU og FN om tiltak for beskyttelse til flyktninger og migranter, og jobbe internasjonalt for beskyttelse til mennesker på flukt.

Kristelig Folkeparti vil:

- At Norge skal ta imot antall kvoteflyktninger i samsvar med anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger, og arbeide for et tett europeisk samarbeid om ansvarsfordelingen ved mottak av flyktninger.
- At etablerte/integrerte flyktninger med dokumentert beskyttelsesbehov ikke skal sendes ut av landet.
- Arbeide for at mennesker med medisinske behov, kvinner og barn, personer med nedsatt funksjonsevne og sårbare minoriteter prioriteres ved utvelgelse av kvoteflyktninger.
- Bevare kirkeasylinstituttet.
- Samarbeide internasjonalt og ha en målretting av humanitær innsats for å forebygge årsakene til flukt og migrasjon.
- Øke den humanitære hjelpen og bistanden til mennesker på flukt og land som har mottatt mange flyktninger.
- Motsette seg at asylsøkere blir sendt til tredjeland i påvente av behandling av asylsøknaden.
- Så langt som mulig unngå at asylsøkere blir returnert dersom de står i fare for å bli internflyktninger i opprinnelseslandet.

Integrering

Integreringspolitikken skal sikre at alle som får opphold og bosetter seg i Norge skal få bruke ressursene sine og bidra til fellesskapet. Velfungerende integrering og inkludering avhenger både av god egeninnsats fra den enkelte innvandrere, av innsatsen fra ulike fellesskap innvandreren møter og av samfunnet som helhet. Målet må være at flere innvandrere kjenner tilhørighet til det norske samfunnet og har et godt og stabilt fotfeste i arbeidslivet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gi kommunene gode rammer for å motta flyktninger, og sikre at tilskuddet dekker de reelle kostnadene som gjør det mulig å integrere ulike flyktninger og asylsøkere.

- Styrke integreringsarbeidet som et samspill mellom offentlig og frivillig innsats, og i større grad involvere frivilligheten, idrettsbevegelsen og tros- og livssynsamfunnene i hverdagsintegreringen.
- Etablere en mentorordning for å kunne engasjere kompetente og motiverte pensjonister som mentorer i forbindelse med arbeidslivstrening for innvandrere (og andre langtidsarbeidsledige).
- Utvikle et mer helhetlig opplegg for kartlegging og oppfølging av flyktninger, asylsøkere og innvandrere i ankomstfasen.
- Videreutvikle introduksjonsprogrammet og andre kvalifiseringsordninger med mål om at flere skal lære seg norsk og komme seg raskere i arbeid. Kvalifisering må iverksettes umiddelbart etter man har kommet til mottak. Det må bli lettere å kombinere norskopplæring og øvrig kvalifisering med familieliv og deltakelse i ordinært arbeid. Det skal, der det ansees nødvendig, utarbeides egne tiltaksprogram for kvinner.
- Utarbeide en prøveordning med frivillige familiepartnere som kan følge opp og bistå familier etter at introduksjonsprogrammet er over.
- Arbeide for at alle med lovlig opphold i Norge skal få nasjonalt ID-Kort.
- Fornye og forbedre norskopplæring som sikrer at alle får et tilbud om opplæring på et tilfredsstillende nivå.
- Gi minoritetsspråklige barn og unge gode norskkunnskaper, grunnleggende ferdigheter og faglig kompetanse, blant annet ved å styrke støtten til åpne barnehager, tilby gratis kjernetid i barnehage og SFO, og styrke tidlig innsats i skolen.
- Evaluere prøveprosjekt for hurtigbosetting av enslige og mindreårige asylsøkere og vurdere om ordningen skal bli permanent.
- Sørge for raskere og bedre ordninger for godkjenning av utdanning og realkompetanse fra andre land.
- Styrke den barnefaglige kompetansen i hele asylkjeden fra ankomst til bosetting i kommunen.
- Gi utvidet rett og plikt til norskopplæring for kvinner som har vært i fødselspermisjon tilsvarende permisjonens lengde.
- Gi langtidsværende og ureturnerbare asylsøkere rett til arbeid, skolegang og ordinær helsehjelp.
- At kravet om tre års oppholdstid før permanent oppholdstillatelse endres til tre år også for overføringsflyktninger, personer som har opphold på grunn av sterke menneskelige hensyn eller søknad om beskyttelse og familieinnvandring.
- Sikre at barn på asylmottak også får delta på fritidsaktiviteter uansett status på asylsøknad.
- Gi anledning til lønnet arbeid for de som venter på effektivering av utvisningsvedtak.
- Tilby gratis norskopplæring til alle som kommer til Norge, uansett grunn. Dette vil fremme sysselsetting og inkludering, samt sikre likebehandling av alle nyankomne.
- Utvide ordninger for språkopplæring knyttet til arbeid og praksis.
- Utrede særskilte økonomiske insentiver til praksisplass og inngang til arbeidsmarkedet for innvandrere.
- Sikre at både statlige og kommunale arbeidsplasser aktivt må rekruttere mennesker med minoritetsbakgrunn, samt forsterke virkemidler for at et større antall mennesker med minoritetsbakgrunn blir vurdert i søknader til stillinger i arbeidslivet.
- Styrke støtten til livsopphold for alle innvandrere med forsørgeransvar under opplæring.
- Tilrettelegge for at frivillige organisasjoner kan bidra i tilbudene på mottak.
- Ha integreringstiltak på alle mottak.

- Sikre raskere prosess for kontroll og godkjenning av oppgitt utdanning, slik at flyktninger og asylsøkere kan komme raskere ut i relevant arbeid eller etterutdanning for norsk godkjenning av høyere utdanningsnivå.

Teknologi

Den teknologiske utviklingen endrer samfunnet vårt i en fart vi ikke har opplevd før. Ny teknologi og digitalisering av samfunnet kan gi oss bedre livskvalitet og helse, skape nye arbeidsplasser og skape en bærekraftig fremtid. Utviklingen må imidlertid styres klokt for å sikre at teknologien utvikles og benyttes til alle menneskers beste. Målet må være å få det beste ut av teknologien, og motvirke uheldige virkninger av den.

Kristelig Folkeparti vil:

- Innta en føre-var-tilnærming til utvikling og bruk av kunstig intelligens, både i privat og offentlig sektor. Bruken av kunstig intelligens bør basere seg på etiske prinsipper, sikre personvernet og ivareta god digital sikkerhet.
- Føre en forsknings- og næringspolitikk som styrker og videreutvikler fremvoksende teknologimiljøer.
- Sørge for at offentlig sektor kan utnytte mulighetene digitalisering og ny teknologi gir for å løse sine oppgaver på nye og innovative måter.

Teknologi skal utvikles og brukes til det felles beste. Dette krever en vilje til å føre en aktiv politikk i møte med de teknologiske endringene. Uten regulering og demokratisk kontroll kan ny teknologi gi større sosiale forskjeller og utenforskap, undergrave demokrati og menneskerettigheter, og gi mer ustabilitet i verden.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke kompetansen på teknologisk utvikling og fremsyn i forvaltningen.
- Etablere en global ambassadør for KI i Utenriksdepartementet, og styrke deres kapasitet på fremvoksende teknologier.
- At Norge skal delta i internasjonale KI-fora for å bidra til å forme og etablere internasjonale standarder.
- Vurdere om det er behov for endringer i genteknologiloven som kan bidra til mer forskning og innovasjon med lav risiko og høy nytteverdi.
- Ha gode rammevilkår for teknologisk innovasjon, både i næringslivet og i offentlig sektor.
- Utrede hvordan vi kan hindre at teknologiplatformer brukes til å manipulere politiske prosesser samtidig som liberale rettigheter ivaretas.
- Utøve demokratisk kontroll med teknologiselskaper for å sikre personvern, åpenhet og menneskerettigheter.
- Arbeide for internasjonale reguleringer som begrenser teknologiselskapenes mulighet til å kjøpe og selge personopplysninger.
- Forby kommersiell ansiktsgjenkjenning og annen biometrisk fjernidentifisering i det offentlige rom.
- Forby avhengighetsskapende mekanismer, samt sikre effektiv og avskrekkende håndheving av regelverket overfor næringsdrivende som bryter barns rettigheter på nett.

- Sikre at personvern ivaretas og at barn ikke utsettes for reklame på skolens enheter og i tjenester elevene benytter som en del av undervisningen.
- At Norge tar grep, både på nasjonalt og internasjonalt nivå, for å beskytte norske internettbrukere mot uønsket overvåking og påvirkning gjennom internettselskapers datainnsamling, og sikre dem full kontroll over hva deres personlige data brukes til.
- At Norge skal være en pådriver for et internasjonalt system som sikrer at globale teknologiselskaper betaler skatt, og forhindre monopoldannelser.
- Sikre at skole- og utdanningssystemet gir alle god teknologikompetanse hele livet.
- At Norge skal støtte og ta en ledende rolle i det internasjonale arbeidet for en traktat som forbyr utvikling, overføring og bruk av dødelige autonome våpensystemer.
- Motvirke digitale klaseskiller ut fra kunnskap, økonomi og tilgang til teknisk utstyr/nettkapasitet. Offentlige tjenester skal ikke utelukke brukere som ikke behersker digitale verktøy, og skal sikre alle rettighetene deres.
- Gi mulighet for forbrukere med begrenset digital tilgang til å betale for varer og tjenester uten å bli belastet med urimelig høye fakturagebyr og andre betalingsgebyrer.
- Sikre at kontanter fortsatt skal være gyldig betalingsmiddel i Norge.

Forvalteransvaret tatt på alvor

Jordens tåleevne er presset til det ytterste. Vårt forbruk ligger langt over det jorda faktisk har av naturressurser. Resultatet er avskoging, mangel på ferskvann, jorderosjon, tap av biologisk mangfold og mer klimagasser i atmosfæren. Klima- og miljøendringene ødelegger naturen og livsgrunnlaget vårt, truer liv, helse og menneskerettigheter, skaper mer fattigdom og ulikhet, og tvinger flere mennesker på flukt. For å løse klimakrisen og naturkrisen må vi utfase bruk av fossil energi og sørge for at sosial og økonomisk utvikling skjer uten økt forbruk av ikke-fornybare naturressurser.

Kristelig Folkeparti vil:

- Følge opp Paris-avtalen og sikre at Norge kutter sine egne klimagassutslipp i tråd med målet om å begrense og stabilisere den globale oppvarmingen til 1,5°C.
- Være en pådriver for internasjonalt forpliktende avtaler som omfatter alle de store utslippslandene og sikrer en balansert byrdefordeling.
- Arbeide for betydelige, raske og tilstrekkelige klimakutt i alle sektorer, og øke Norges innsats for å kutte klimautslipp i utviklingsland.
- At Norge skal være et foregangsland for utviklingen av en sirkulærøkonomi og redusere det materielle forbruket, herunder energiforbruket.
- Sikre en langsiktig og bærekraftig forvaltning av våre naturressurser, med ulike naturtyper og biologisk mangfold.

Klima

Klimakrisen krever at Norge omstilles til et nullutslippssamfunn innen 2050. Omstillingen vil bli krevende, men Norge har gode forutsetninger for å lykkes med det grønne skiftet. Vi har økonomiske muskler, sterke kunnskaps- og teknologimiljøer og er en stor produsent av fornybar energi. For å nå målet om å bli et nullutslippssamfunn innen 2050 må vi skape en lavutslippsøkonomi med nye, grønne arbeidsplasser, vi må omstille olje- og gassnasjonen til et fornybarsamfunn, vi må utvikle verdens mest miljøvennlige transportsystem og vi må kutte klimagassutslipp i alle sektorer. Klimakrisen kan bare løses gjennom et forpliktende, globalt samarbeid. Norge må ta en lederrolle ved å bidra med betydelige, raske og tilstrekkelige kutt hjemme.

Kristelig Folkeparti vil:

- Jobbe for å nå målet om reduksjon i norske klimagassutslipp med minst 55 prosent innen 2030, minst 80 prosent innen 2035 og at Norges utslipp skal reduseres til netto null senest i 2050. Det langsiktige nullutslippsmålet skal gjelde alle sektorer, ikke bare CO₂. Det norske klimamålet må være koblet til EUs klimamål.
- Velge virkemidler for klimakutt ut fra prinsippet om at den som forurensar skal betale, og som sikrer at klimamålene oppnås mest mulig effektivt.
- Lage sektorvis planer for hvordan alle samfunnssektorer skal være utslippsfrie innen 2050.
- Heve CO₂-avgiften gjennom en forutsigbar og økende prisbane som er tilstrekkelig for at Norge når sine forpliktelser i Paris-avtalen og nasjonale klimamål.
- Videreføre EUs kvotemarked som det sentrale virkemidlet for å kutte klimagassutslipp i konkurranseutsatt næringsliv, men være åpen for ytterligere avgifter der kvotemarkedet ikke strekker til. Fiskeriflåten skal ha fritak for CO₂-avgift.

- Innrette Norges finansielle virkemidler og regelverk slik at de best mulig reduserer klimarisiko og bidrar til klimaomstilling.
- Ha en tydelig strategi for bruk av karbonfangst og -lagring (CCS).
- Støtte opp under Det grønne klimafondet (GCF) som det internasjonale samfunnets hovedkanal for klimafinansiering, og trappe opp det norske bidraget i perioden der særlig finansiering av klimatilpasning, samt vektlegging av FNs nye tap og skade-fond, prioriteres.
- Jobbe for at Norge skal bli tropisk avskogingsfritt, gjennom blant annet å utelukke produkter med høy avskogingsrisiko gjennom reguleringer og avgifter.
- Bruke regulatoriske virkemidler for å fase inn lav- og nullutslippsteknologi etter hvert som teknologien utvikles.
- Utvikle kontrollmetoder som er bærekraftige for samfunnet og som unngår byråkratisering.

Internasjonal klimainnsats

Internasjonal klimainnsats handler ikke kun om solidaritet eller rettferdighet. En verden der vi ikke lykkes med å stanse klimaendringene eller sikre bedre levekår for de som rammes hardest av klimaforandringene er en verden med mer konflikt, mer økonomisk uro, og flere klimaflyktninger. Bidrag til klima- og miljøtiltak er dermed også en investering i en bedre fremtid, med mer velstand og mer sikkerhet for fremtidige generasjoner, både i Norge og resten av verden.

I tillegg til økte offentlige investeringer blir det avgjørende å utløse mer privat investeringskapital. En raskere oppskalering av klimainvesteringsfondet vil kunne være et av de mest betydningsfulle klimatiltakene Norge kan gjøre. I tillegg kan statlige garantiordninger være effektive virkemidler for å utløse privat kapital, som også potensielt kan være selvfinansierende gjennom garantipremier.

Kristelig Folkeparti vil:

- Øke finansiering både til utslippskutt, klimatilpasning og tap og skade i de mest sårbare landene.
- Vesentlig trappe opp størrelsen på den statlige garantiordningen for fornybar energi i utviklingsland, og holde tapsavsetningene utenfor bistandsbudsjettet.
- Betydelig styrke Norfunds klimainvesteringsfond, og holde finansieringen utenfor bistandsbudsjettet. Fondet bør finansieres fullt ut «under streken» i statsbudsjettet.
- Styrke Verdensbankens kapasitet og prioritet til å støtte satsing på overgang til fornybar energi i utviklingsland.
- At Norge har en aktiv pådriverrolle i internasjonale prosesser for å utvikle innovative løsninger og mer ambisiøse avtaler knyttet til internasjonal klimainnsats.
- At Norge jobber målrettet for etableringen av en internasjonal CO₂-avgift for skipsfart og sivil flytrafikk hvor inntektene brukes til omstilling av næringene.
- At Norge er en pådriver for å utvide sektorene som omfattes av kvotesystemet, å senke antallet kvoter som kan kjøpes og selges og å legge til rette for at andre land og regioner enn Europa også kan ta i bruk et lignende system gjennom FN.
- Forsterke det norske samarbeidet for å redusere utslipp fra land med store CO₂-utslipp, slik som Kina, India og Sør-Afrika.

En sirkulær økonomi

Norge har et meget høyt forbruk som medfører store klima- og miljøutfordringer. I dag forbruker vi mye mer enn hva som er bærekraftig for kloden. Dette er en etisk utfordring som må omsettes i målrettet politisk handling. En grønn omstilling må innebære avmaterialisering og mer bærekraftig forbruk og produksjon.

Kristelig Folkeparti vil:

- At Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn, sirkulær økonomi som utnytter ressursene bedre, blant annet ved å innføre målrettede nasjonale støtteordninger for å stimulere til mer sirkulær økonomi.
- Utvikle et system for utvidet produsentansvar som gir insentiver til lengst mulig levetid på produkter, mest mulig ombruk og materialgjenvinning, og utfasing av helse- og miljøfarlige kjemikalier i produkter. Flere produkter enn i dag må få en utvidet reklamasjonsrett på fem år.
- Arbeide for at all emballasje skal være egnet for gjenbruk eller resirkulering innen 2035.
- Innføre emballasjeavgift for å unngå unødig avfall og legge til rette for alternativ resirkulerbar emballasje som ikke er plast.
- Fjerne moms på reparasjon på for eksempel husholdningselektronikk, mobiltelefoner, sko, tekstiler og sportsutstyr.
- Utrede nullmoms på utleie av eid verktøy og turklær/turutstyr, slik at folk ikke skal måtte gå til innkjøp av varer som brukes sjeldent.
- Gjennomføre en helhetlig strategi for å redusere unødvendig forbruk og matsvinn i offentlige institusjoner.
- Utrede innføring av merkekrav til klesbransjen som støtter opp om bedre og mer informerte forbrukervalg vedrørende holdbarhet, materialbruk (nedbrytbarhet og resirkulerbarhet), kjemikaliebruk og produksjonsforhold (arbeidsforhold).
- Innføre en ordning med holdbarhetsmerking på varige forbruksvarer, som antyder hvor lenge forbrukere kan forvente at et produkt skal vare, og dermed bidra til å gjøre lang levetid til et større konkurransefortrinn enn det er i dag.
- Innføre «ja takk»-prinsippet for uadressert kommersiell reklame og post.
- Sikre at matkasteloven innføres.
- Stimulere til ombruk av masser og byggemateriale.
- At Norge forhindrer at avfall og kjemikalier blir eksportert til land som ikke har tilfredsstillende avfallshåndtering etter norsk standard.
- Stimulere til at avfallsstasjoner samarbeider med frivilligheten med tanke på gjenbruk av varer.

Natur og miljø

Vi må ha som mål å overlevere natur og miljø i bedre stand til våre etterkommere, enn da vi selv overtok ansvaret. Målet med all politikk skal være å løse dagens utfordringer uten at det går på bekostning av fremtidige generasjoners behov. Naturen skal ikke bare beskyttes fordi det er vårt livsgrunnlag, men også fordi den har egenverdi. Naturressursene skal ikke misbrukes eller overforbrukes, men *brukes* for å skape bedre liv for alle mennesker, og bevares for fremtidige generasjoner. Tap av naturmangfold, og spredning av miljøgifter, mikroplast og avfall er blant vår tid største utfordringer.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre ulike naturtyper og biologisk mangfold, og trappe opp restaurering av tapt natur.
- Intensivere arbeidet med å redusere miljøgifter og avfall i jord, vann og luft.
- Sikre en langsiktig og bærekraftig forvaltning av våre naturressurser.
- Arbeide for økt internasjonalt fokus for å bekjempe marin forsøpling.

Naturvern og biologisk mangfold

Mange steder i verden er naturen truet. Sårbare naturområder og økosystemer ødelegges. Dyr, planter og andre organismer forsvinner trolig tusen ganger raskere enn hva som er tilfelle under naturlige omstendigheter. I Norge er omkring tusen arter kritisk eller sterkt truet. Tapet av naturområder, økosystemer og arter er en trussel mot alt liv på jorden. En rik og variert natur har stor egenverdi, og dekker våre grunnleggende behov og gir verdiskaping og livskvalitet. Den internasjonale naturavtalen er et steg i riktig retning for å sikre bærekraftig forvaltning og vern av verdens natur- og biomangfold.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre at Norge innfrir Naturavtalen om bevaring og reparering av minst 30 prosent av land- og sjøarealet, og sikrer at et representativt utvalg av norske naturtyper tas vare på for fremtiden, gjennom nasjonalparker, naturreservater, landskapsvernområder og marine verneområder.
- At hensynet til naturmangfold skal tillegges stor vekt i arealplanlegging og vurdering av infrastrukturprosjekter, konsesjoner, energi- og kraftutbygging og utbygging av hyttefelt. Utbedring og utbygging av veiprosjekter bør fortrinnsvis ta utgangspunkt i eksisterende veitraséer.
- Sikre at skogen utvinnes på en bærekraftig måte og inngår i sirkulære verdikjeder, og at nye hogstfelt replantes, og sikre skogvern fordelt over landets fylker hvor frivillig vern styrkes og offentlig eide skogarealer brukes til dette. Vern av skog skal gjennomføres på en slik måte at det får minst mulige konsekvenser for avvirkningen og skognæringens bidrag til det grønne skiftet. Spesielt urskog må ivaretas som biotop for naturmangfold.
- Innføre mål om arealnøytralitet med grenser for naturtap og mål om restaurering. Alle kommuner må innføre naturbudsjetter for å oppfylle dette målet.
- Trappe opp restaurering av natur, og utrede en ordning hvor utbyggere av naturområder bidrar økonomisk til restaurering av natur.
- Sikre fortsatt rett til bærekraftig og tradisjonell høsting fra naturen, som jakt, fangst og fiske.
- Arbeide for marint vern innen 2030 i tråd med FNs bærekraftsmål. Norge har et særlig ansvar for tilstrekkelig verneomfang i arktiske områder. Iskantdefinisjonen må fastsettes i tråd med miljøfaglige råd.
- Arbeide for effektiv og umiddelbar handling for å stanse tapet av biologisk mangfold, både i Norge og gjennom internasjonalt samarbeid, i tråd med internasjonale mål.
- Bedre miljøtilstanden og bestrebe et mest mulig naturlig artsmangfold i regulerte vassdrag, samtidig som man tar hensyn til vannkraftens reguleringsevne, klimabidrag, verdiskapingspotensial og flomdempingsegenskaper i revisjonen av gamle vannkraftkonsesjoner.
- Følge opp og videreutvikle strategien for bier og andre pollinerende insekter.

- Intensivere arbeidet for å sikre en bærekraftig forvaltning av våre villaksbestander ved å aktivt bekjempe lakseparasitter og lakselus, hindre rømming av oppdrettsfisk ved å stimulere til forskning på bedre metoder, videreføre kalkingsvirksomheten og sikre bærekraftig regulering av laksefisket i sjø og vassdrag.
- Følge opp Norges forpliktelser som vertsland for Europas eneste villreinstamme.
- Sikre at Norge tar sin naturlige del av ansvaret for levedyktige bestander av de fem store rovviltartene bjørn, ulv, jerv, gaupe og kongeørn. Det må sikres tilstrekkelige midler til registrering av rovdyrbestanden. Raske uttak av skadedyr, samt å forhindre at bjørn, ulv, jerv og gaupe etablerer bestand utenfor kjerneområdene, er en viktig del av forvaltningen.
- Sikre en mer effektiv lisensjakt på jerv, samt bedre registrering av gaupebestanden.
- Ha et generelt forbud mot utbygging på myr, og stille krav om reetablering i de tilfeller der det av samfunnskritiske hensyn er nødvendig med naturinngrep.
- Styrke arbeidet mot spredning av fremmede arter, blant annet gjennom å spre informasjon og øke folks bevissthet om høy-risikoarter.
- Begrense utbygging av hytter i sårbar natur.
- At Norge bidrar med ekspertise, engasjement og støtte til internasjonal innsats for bærekraftig vern og forvaltning av natur og biomangfold.
- Arbeide for en rettferdig og ambisiøs implementering av naturavtalen.
- Utnytte pukkellaksen som en matressurs, samtidig som man hindrer spredning og ivaretar ansvaret Norge har for atlantisk laks.

Ren jord, rent vann og ren luft

Forurensning av jord, vann og luft gjennom utslipp av miljøgifter og uforsvarlig håndtering av avfall er alvorlige trusler mot vår egen og kommende generasjoners helse, mot miljøet og mot den fremtidige matforsyningen. Vi må verne folks helse og miljøet gjennom å redusere forurensning, hindre at miljøgifter havner i naturen og fremme en bedre behandling av avfall.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre økonomisk støtte til videre opprydning og overvåking av marint eierløst avfall.
- Ha ambisiøse mål for utfasing av miljøgifter og mikroplast, og arbeide for en giftfri hverdag.
- At alle skal ha krav på å få vite om produkter eller tjenester inneholder miljøgifter eller helseskadelige stoffer.
- Forsterke arbeidet med å kartlegge og rydde opp i gamle miljøgiftutslipp og villfyllinger.
- Redusere lokal luftforurensning og belønne effektive tiltak for å sikre luftkvalitet rundt de store byene.
- Videreutvikle og styrke oljevernberedskapen i Nord-Norge ved hjelp av strenge myndighetskrav og involvering av lokale aktører. Nord-Norge bør bli en spydspiss internasjonalt i arbeidet med oljevern.
- Utrede en returordning i samarbeid med fiskerinæringen for linebruk, teiner, fiskekar og andre redskaper av sammensatte materialer. Det må stilles krav om at nye teiner og garn har mekanismer som forhindrer lang tid med «spøkelsesfiske» hvis de mistes.
- Rense elver og vann som er forurenset etter nedlagt gruvedrift.
- Intensivere sedimentopprydning i norske havner og fjorder.
- La fiskeflåten kunne levere marint eierløst avfall kostnadsfritt.
- Stimulere til økt bruk av landstrøm på norske havner.

- Begrense lysforurensningen. Forurensningsloven bør brukes for å hindre lysforurensning på samme måte som annen type forurensning.

Oslofjorden er i en alvorlig krise. Vi har kunnskapen som trengs for å redde fjorden. Anbefalte faglige tiltak må settes i gang umiddelbart. Det er viktig at tiltakene samordnes med Sverige og Danmark, slik at fiskebestandene i Kattegat, Skagerak og indre del av Nordsjøen bevares. KrF vil innføre tydelig regelverk og nødvendige støtteordninger.

KrF vil:

- Innføre et totalt fiskeforbud av fisk for hele Oslofjorden nord for svenskegrensa til Svenner fyr
- Innføre et totalforbud mot bunntråling i området
- Intensivere tiltak i landbruket for å redusere avrenning til elver og bekker
- Bidra til etablering av kantsoner mellom dyrket mark og vassdrag
- Bidra til bygging av fangdammer for sedimentering før utslippene når sjøen
- Ha statlig støtte til bygging av kommunale renseanlegg med nitrogenrensing
- Fortsette forskningen for å finne årsakssammenhengene til at fisken forsvinner

Energi

Fornybar og utslippsfri energi

Tilgang på ren og rimelig energi er et viktig konkurransefortrinn for norsk næringsliv og industri. Vi må finne riktig balansegang mellom det økte behovet for kraft fremover, og nærmiljøenes behov for en skånsom utbygging som ikke bygger ned naturen mer enn nødvendig. KrF vil ha kjernekraft som en del av den fremtidige energimiksen i Norge, samtidig som vi tar vare på vannkraften og vurderer hvordan vindkraft både til havs og på land, samt andre uutnyttede fornybare energiresurser best kan tas i bruk. I regioner hvor geotermisk energi har stort potensiale, vil denne energibæreren bli et viktig satsingsområde for å sikre en stabil energimiks.

De siste årene har det vært en stor økning i etterspurt kapasitet hos nettselskapene, uten en tilstrekkelig utbygging av kraft og nett. Dette har ført til at en rekke aktører står i kø for tilknytning til nettet. For å møte denne etterspørselen må det bygges ut mer kraft og nett. Samtidig må vi være mer restriktive til hvilke prosjekter som får tilgang til energien som knapp ressurs, og prioritere prosjektene som bidrar til verdiskaping og grønn omstilling.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre at fornybar energi har gode vilkår og vekstmuligheter, slik at det kan sikres nok ren kraft til den grønne omstillingen.
- Legge til rette for opprustning av eksisterende vannkraftverk og utbygging av ny vannkraft og småkraftverk der dette kan forsvares ut fra naturhensyn.
- Opprettholde kommunenes vetorett for nye vindkraftkonsesjoner på land. Nye vindkraftprosjekter skal være ønsket av vertskommunene, og ha begrensede konflikter mot naturmangfoldet.
- Sikre at vertskommuner beholder de nåværende skatteinntektene og i fremtiden videre sikres en varig andel av verdiskaping basert på avgivelse av naturressurser.

- Sikre vertskommunene innsyn og klageadgang over eiendomsskattegrunnlaget for vannkraftanlegg.
- Tidlig og tett samarbeid med reindrift ved spørsmål om utbygging i reindriftsområder i samsvar med prinsippet om fritt og forhåndsinformert samtykke.
- Bygge fremtidens strømmnett med tilstrekkelig kapasitet til å sikre forsyningssikkerheten for strøm, utjevne prisforskjeller i Sør-Norge og på nettleie mellom strømprisssonene og sikre grunnlag for næringsutvikling over hele landet.
- At regionale nettselskaper skal bidra til mer utbygging og bedre kapasitet i nettet. Reguleringsmodellen for nettselskapene skal justeres og sikre rettferdig fordeling av nettleie.
- Bidra til teknologiutvikling og realisering av prosjekter innen havvind, karbonfangst og – lagring, og gjenbruk av karbon. Økonomisk ansvarlighet og grundig forskning og høring av fagmiljøer må ligge til grunn for realisering av havvindprosjekter.
- Ha gode rammer for forskning, utvikling, utprøving og kommersialisering av ny fornybar energiteknologi.
- Forsterke mulighetene for egenprodusert energi fra husholdninger, borettslag og landbruk.
- Sikre at landstrøm kan være et reelt alternativ i alle havner, og gjennomføre nødvendig utbygging av nettet.
- Effektivisere bruken av energi og stimulere til økt strømsparing for forbrukere og næringslivet.
- Innføre strengere kriterier for å få tilgang til strømmettet. Nettselskapene må prioritere prosjekter som bidrar til verdiskaping, grønn omstilling, beredskap og nasjonal sikkerhet og de må kunne avvise prosjekter som ikke bidrar til dette.
- Sikre at små modulære reaktorer er i drift i Norge innen 2040.
- Være pådriver for et nordisk samarbeid for forskning og oppbygging av kjernekraft i Norden.
- Ha trygg og sikker lagring av avfall ved kjernekraftproduksjon.
- Bruke kjernekraftens egenskaper til å sørge for nasjonal sikkerhet innen kraftforsyning, matproduksjon, digital infrastruktur og bevaring og styrking av Norges beredskaps- og forsvarsevne.
- Være positiv til at private aktører etablerer kjernekraft, men sikre at nasjonalt eierskap ivaretas i et generasjonsperspektiv gjennom løsninger inspirert av hjemfallsretten for vannkraft.
- Reversere beslutningen om elektrifisering av Melkøya, og heller kreve bruk av CCS.
- Sørge for at forskningsmidler gjøres tilgjengelig til forskning på strømproduksjon fra kjernekraft samt fusjonsforskning.
- Sikre at virkemiddelapparatet sidestiller kjernekraft med andre grønne energikilder.
- Jobbe for å redusere saksbehandlingstiden hos NVE for nett og ny kraftproduksjon.
- Videreføre en strømstøtteordning som skjermer forbruker fra de verste pristoppene samtidig som det stimuleres til investering i energieffektivisering i egen bolig.
- Sikre at private og profesjonelle utbyggere av lokal energiproduksjon får forutsigbare rammebetingelser for søknad, støtte, skatt og avgifter som er gunstige og stimulerende for lønnsomme investeringer på lang sikt.
- Sikre at statlige og kommunale bygg har lokal energiproduksjon der det er mulig.
- Utarbeide en nasjonal strategi for forbrukerfleksibilitet som sikrer høy utnyttelse av strømmettet gjennom modeller og markeder som hensyntar lokale energi- og fleksibilitetsressurser.
- Delta i europeisk og internasjonal forskning på neste generasjons kjernekraft, da

spesielt saltsmeltereaktorer.

- Se til Finland for modell for lagring av radioaktivt avfall.
- Omfordele inntekten ved utenlandshandel på strøm til områdene med høy prissmitte.

En oljenasjon i omstilling

Olje- og gassutvinning har sikret og vil fortsatt sikre fellesskapet eventyrlige inntekter. Sektoren og leverandørindustrien har og vil fortsatt sysselsette mange langs kysten og bidratt til verdensledende teknologiutvikling. I dagens geopolitiske situasjon har også Norge forsterket posisjonen som en trygg og stabil leverandør av energi til Europa. Samtidig står sektoren ovenfor store omstillinger i tiden fremover. For det første er norsk sokkel en «moden» sokkel, og utvinningstempoet vil gå ned i årene som kommer. For det andre er Norge forpliktet av Parisavtalen, og vi må gjennom et grønt skifte for å sikre en mer miljøvennlig og bærekraftig verdiskaping, samtidig som vi opprettholder kompetansen næringen har opparbeidet seg over mange år.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge til grunn at Paris-avtalen og lov om klimamål, samt hensynene til klimarisikoen for norsk økonomi og europeisk energisikkerhet, setter rammene for videreutviklingen av petroleumsvirksomheten på norsk sokkel. Fremtidige lisenstildelinger må begrenses til utvidelser eller forlengelse av allerede eksisterende produksjon i modne områder.
- Arbeide for at kompetanse- og fagmiljøer innen olje- og gassnæringen videreføres på en måte som sikrer fremtidig tilgang til energi, og hindre at teknologi og leverandørindustri går tapt for tidlig.
- Sikre varig vern mot oljeleting og petroleumsaktivitet i havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen, Senja, Jan Mayen, Mørebankene og kystnære områder i Skagerrak.
- Sikre at det ikke åpnes for oljeleting i områder nordøst i Barentshavet.
- Styrke arbeidet med energieffektivisering og utfasing av fossile energikilder i alle sektorer.
- Øke overføringene til det statlige investeringsselskapet Nysnø for å sikre lønnsomme investeringer i ny klimavennlig teknologi.
- Avstemme norsk regelverk og rammebetingelser innen karbonfangst og -lagring med våre handelspartnere slik at norske lagre for CO₂ blir konkurransedyktige.
- Inngå bilaterale avtaler for å kunne tillate transport og lagring av CO₂.
- Utrede en Gassco-modell for utbygging av CO₂-infrastruktur fra kontinentet til Norge.
- Videreutvikle petroleumsforskningen for å bidra til innovasjon og mer klimavennlig teknologi for offshore energiproduksjon.
- Sørge for gode rammevilkår for forskning og etablering av næring og industri som benytter seg av karbonnøytrale/karbonnegative produksjonsmetoder.
- Sikre at den viktige kunnskapen fra oljeindustrien benyttes til innovasjon og utvikling innenfor det grønne skiftet.
- Støtte forskning og bruk av alternative råstoffer til olje, kull og gass i næringer som bruker disse, eksempelvis i plastproduksjon.
- Stimulere til mer bruk av avansert bærekraftig biodrivstoff som erstatning for fossile drivstoff.
- Stille krav til at alle oljeplattformer har nullutslipp gjennom CCS eller kraft fra egen kraftproduksjon.
- Si nei til bruk av kraft fra land til elektrifisering av sokkelen.

Trygg økonomisk styring

Verdier må skapes før de kan deles. Orden i økonomien, høy sysselsetting og verdiskaping er avgjørende for tryggheten til enkeltmennesker og familier, og for å sikre velferdssamfunnets bærekraft over tid. I årene som kommer må norsk økonomi omstilles, slik at det gjennomføres et grønt skifte og skapes nye jobber i fastlandsøkonomien.

Kristelig Folkeparti vil:

- Føre en ansvarlig og forutsigbar økonomisk politikk som gir trygghet for innbyggere og bedrifter over hele landet.
- Følge handlingsregelen og tilpasse pengebruken og nye satsinger til situasjonen i økonomien.
- Fortsette omstillingen i økonomien slik at den stimulerer til et grønt skifte og grønn konkurransekraft.
- Kutte subsidiene til havvind.

Sosial markedsøkonomi på norsk

Den kristendemokratiske tanken om en sosial markedsøkonomi handler om å kombinere økonomisk frihet, eiendomsrett og verdiskaping med sosial balanse og rettferdighet. Samfunnet trenger mennesker som vil skape og satse, og politikken må stimulere til entreprenørskap og eierskap. Markedet skal tjene fellesskapet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Føre en økonomisk politikk som bidrar til økt produktivitet, økte investeringer og verdiskaping.
- Styrke det private eierskapet og selveierdemokratiet i den norske økonomien gjennom tiltak som sikrer at flere deltar i økonomien som eiere i bedriftene.
- Sikre statlig eierskap der dette er nødvendig for å sikre sentrale samfunnsoppgaver, kompetansemiljøer og hovedkontorfunksjoner.
- Verne hovedprinsippene i dagens arbeidsmiljølov, og sikre et omstillingsdyktig arbeidsliv med trygghet for arbeidstakere, seriøse arbeidsgivere og et velfungerende og effektivt trepartssamarbeid.
- Arbeide for å motvirke ufrivillig deltid.
- Arbeide for å redusere bruken av midlertidige stillinger.
- Skjerpe innsatsen mot useriøse markedsaktører og stille strenge etiske krav til alle som skal selge varer og tjenester.
- Styrke samarbeid mellom ulike aktører i både offentlig og privat sektor og delta i internasjonalt samarbeid for å bekjempe økonomisk kriminalitet og cyberangrep.
- Arbeide mot sosial dumping på land og sjø.
- Forsterke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet og svart økonomi, blant annet ved å styrke Arbeidstilsynet og sentrene mot a-krim.
- Opprettholde forbudet mot reklame for alkohol, tobakk og pengespill, og forbudet mot markedsføring rettet mot barn.
- Øke avgiftene på alkohol til anbefalingene fra særavgiftsutvalget og øke avgiftene på tobakk.

- Arbeide for å begrense forbruksgjeld i Norge, og innføre strengere restriksjoner mot reklame for forbrukslån.
- Redusere inkassogebyrer til et nivå som gjør inkasso mindre lønnsomt for næringsdrivende.
- Utjevne de geografiske og sosiale ulempene som kan oppstå ved avgiftsendringer.
- Forsterke det grønne skatteskiptet ved å gjøre det billigere å gjøre miljøvennlige valg og dyrere å forurense.
- Ha en gradvis økning av CO₂-avgiften.
- Avvikle taxfree-ordningen.
- Støtte opp om internasjonale initiativ i kampen mot skatteparadis, og styrke land-til-land rapporteringen.
- Fortsette nedtrappingen av avgiftsfordelene for elbiler.
- Redusere engangsavgiften til alle motorvogner som er registrert som 7–9-seter.

Næringsbeskatning

Et sterkt næringsliv er avgjørende for velferdssamfunnet vårt. Et tilstedeværende og engasjert lokalt næringsliv er avhengige av forutsigbare og stabile rammevilkår, og et skattenivå som muliggjør konkurranse på like vilkår. KrF vil ha en stabil og forutsigbar skattepolitikk, som legger til rette for et skapende og konkurransedyktig næringsliv og norsk eierskap.

Kristelig Folkeparti vil:

- Fjerne formueskatten på arbeidende kapital.
- Vurdere hvilke skattevekslinger for næringslivet som best vil legge til rette for innovasjon, verdiskaping og lokalt eierskap.
- Gjøre endringer i beskatningen av havbruk i Norge slik at ordningen blir mindre byråkratisk og har lavere skattetrykk.
- Vurdere å styrke og utvide skatteinsentivordningen.
- Endre exit-skatten slik at den motvirker skattemessig utflytting uten at den samtidig hindrer nødvendig og ønskelig mobilitet.
- Endre opsjonsbeskatningen slik at det skal være større muligheter for å eie andeler i egen virksomhet og bedre insentiver til å skape fremtidens vekstbedrifter.

En omfordelende personbeskatning

Skattesystemet er et viktig verktøy for å bidra til omfordeling og utjevning mellom ulike grupper. Omfordeling og utjevning bør i hovedsak skje gjennom et progressivt skattesystem, og reduksjoner i personbeskatning må komme brede grupper til gode.

Kristelig Folkeparti vil:

- Holde skatte- og avgiftsnivået om lag på dagens nivå, men øke bruttobeskatningen av de høyeste inntektene.
- Vurdere avvikling av utlånsforskriften.
- Ha økt formueskatt på de dyreste primærboligene.
- Sikre det samme nivået av rettigheter og beskyttelse for forbrukere når de leier og leaser som ved kjøpt av varer. Tiltak for å sikre dette bør utredes gjennom et lovutvalg som har som mål å innføre en forbrukertjenestelov.

- Bruke skatter og avgifter for å gjøre det mer attraktivt å både reparere og kjøpe brukt fremfor å kjøpe nytt.

Et bærekraftig velferds- og pensjonssystem

Det økonomiske handlingsrommet vil i årene fremover bli påvirket av at petroleumsinntektene reduseres, at økonomien skal omstilles i et grønt skifte og at det blir færre arbeidstakere per pensjonist. Det er en stor oppgave å sikre et økonomisk bærekraftig fundament for fremtidens velferds- og pensjonssystem.

Kristelig Folkeparti vil:

- Trygge hovedlinjene i velferds- og pensjonssystemet gjennom en ansvarlig økonomisk politikk og forvaltning av petroleumsformuen.
- At ved økninger i pensjoner skal de som har minst prioriteres.
- Gi bedre anledning til å arbeide etter fylte 72 år.
- Følge opp Sysselsettingsutvalgets anbefalinger om en omlegging av sykepengeordningen, slik at arbeidsgiverne motiveres til å få langtidssykmeldte tilbake til arbeid og arbeidstakerne kan bruke gradert sykmelding i større grad.
- At NAV kan komme tidligere i gang med arbeidsrettede tiltak for sykemeldte og lettere kunne kombinere sykemelding med utdanning.
- At tiltakspakken med mentor, lønnstilskudd og integreringstilskudd også skal gjelde sykemeldte arbeidstakere i egen bedrift.
- Nedsette en «ansvarskommisjon» som skal vurdere hvilke oppgaver og ansvar som kan overtas av familier, sivilsamfunn og lokalmiljøer. En bedre ansvarsfordeling vil styrke den delen av samfunnet som ligger mellom staten, markedet og frivilligheten, og sikre velferdsstatens bærekraft.
- Innføre sorgpermisjon etter modell fra Danmark.

En enklere og mer effektiv offentlig sektor

Offentlige tjenester og forvaltning skal være brukerorientert, effektiv, resultatorientert og moderne. Dette krever en offentlig sektor som tar i bruk nye arbeidsmetoder og ny teknologi.

Kristelig Folkeparti vil:

- Fortsette arbeidet med digitalisering av offentlige tjenester. IKT-sikkerheten må ivaretas, og tilpasses et nytt trusselbilde.
- Forsterke samarbeidet om digitalisering med kommunesektoren, herunder tiltak for riktig og økt bruk av velferdsteknologi.
- Forsterke innsatsen for klart språk i forvaltningens kommunikasjon med innbyggerne.
- Effektivisere offentlig sektor gjennom tiltak som ABE-reform (avbyråkratisering- og effektiviseringsreform).
- Evaluere effekten av nye lovkrav som innføres, og fjerne krav og rettigheter som ikke bidrar til bedre måloppnåelse.
- Legge til rette for tilgjengelige tjenester ved å vurdere plassering av statlige publikumstjenester ved kommunale servicekontor.
- Sørge for bedre etterlevelse av regelverk om universell utforming av IKT-løsninger i offentlig sektor.

- Arbeide for å holde lederlønningene i offentlig forvaltning og offentlig eide selskaper på et moderat nivå.
- Sette ned et effektivitetsutvalg for å identifisere kostnadsdrivende strukturer og foreslå reformer.
- At offentlig sektor ikke skal stille høyere utdanningskrav enn nødvendig.

Statens Pensjonsfond Utland

Statens pensjonsfond utland (SPU) er et av verdens største investeringsfond. Det er viktig at fondet fortsatt forvaltes basert på faglige vurderinger ut fra et mål om høyest mulig avkastning til moderat risiko, men med klare etisk motiverte utelukkelseskriterier.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke Norges Bank og forvaltningen av SPU ved å følge opp Gjedrem-utvalgets forslag om å skille ut fondsforvaltningen i et eget særlovselskap.
- Innføre etiske retningslinjer også for norske kommuner og fylkeskommuners investeringer i aksjer og obligasjoner i utlandet, etter modell fra SPU's etiske retningslinjer og UNCTADs retningslinjer.
- At etikkrådet fortsatt skal ha en rolle i SPU's forvaltning.
- At SPU bidrar til bedre bransjepraksiser for utvikling av ansvarlig kunstig intelligens.
- Fjerne geografiske begrensninger på SPU's investeringer i unotert infrastruktur for fornybar energi og øke øvre ramme for slike investeringer fra 2 prosent til 5 prosent.

Levende lokalsamfunn over hele landet

Lokaldemokratiet

Et velferdssamfunn bygges nedenfra, ved å vise tillit og gi ansvar til de nære og naturlige fellesskapene rundt folk. For å bygge samfunnet nedenfra trenger vi levende lokalsamfunn over hele landet. Vi må gi folk større innflytelse i utformingen av sitt eget lokalmiljø og legge til rette for livskraftige lokalsamfunn over hele landet og vekst i hele Norge.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gjennomføre et lokaldemokratiløft for å sikre at flere av beslutningene fattes nærmere der folk bor.
- Føre en politikk som skaper nærhet til tjenestene og grunnlag for gode lokalsamfunn over hele landet.

Levende lokaldemokrati

Grunnlaget for levende demokrati er levende lokalsamfunn der folk og lokale folkevalgte har stor innflytelse i utformingen av sitt eget lokalsamfunn. Det gjør vi blant annet ved å styrke det lokale selvstyret og flytte makt nedover fra staten til lokaldemokratiet. En forutsetning for et godt lokaldemokrati er at kommunene og fylkeskommunene har oppgaver, frihet og tilstrekkelig ressurser til å foreta egne politiske valg etter regionale og lokale forhold og prioriteringer.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre kommunene inntekter og økonomisk handlingsrom til å kunne gi gode og likeverdige tjenester over hele landet, og gi mulighet for lokale prioriteringer.
- Gjennomføre et lokaldemokratiløft med en opprydning i lovpålagte krav, øremerkinger og bemanningsnormer med sikte på å sikre kommunene økt handlingsrom til å benytte sine personellressurser mer effektivt og målrettet.
  - Regelen skal være: Lokaldemokrati når det er mulig og statlig styring når det er nødvendig.
  - Øremerking skal kun brukes ved innføring av nye ordninger eller bevisste og tidsbegrensede satsinger for å løfte et felt særskilt.
  - Bemanningsnormer benyttes når man ser et gjennomgående problem med for lav bemanning i en sektor som en generell trend.
  - Det skal ikke innføres noen nye, bindende bemanningsnormer i neste stortingsperiode. Eksisterende normer skal evalueres for å sikre at de bidrar til måloppnåelse.
- Gjennomføre en opprydning av søknadsbaserte midler for kommunene, og istedenfor øke rammeoverføringene til kommunene.
- Utvide handlingsrommet i forsøkskommuneordningen etter modell fra Danmark.
- Styrke kommunene som planmyndighet, herunder legge til rette for "planvask" og særlig styrke plankompetansen i kommuner med sårbare fagmiljøer.
- Klargjøre ansvaret mellom fylkeskommunen og statsforvalteren i arealsaker, og redusere dobbeltarbeid.
- Sikre likest mulig praksis mellom landets statsforvaltere i utførelsen av tilsyn og myndighetsoppgaver.

- Sikre at vertskommuner beholder de nåværende skatteinntektene og i fremtiden videre sikres en varig andel av verdiskaping basert på avgivelse av naturressurser.
- Stimulere vann- og avløpsbransjen til økt effektivisering og flere regionale samarbeid.
- Sikre jevnere og lavere vann- og avløpsgebyrer, herunder statlige investeringstilskudd, redusert merverdiavgift og en forlengelse av avskrivningstiden i budsjett- og regnskapsforskriften.
- Beholde fylkeskommunen som eget forvaltningsnivå.
- Fortsette overføring av oppgaver, makt og myndighet fra staten til kommunene og fylkeskommunene. Alle oppgaver som overføres fra staten skal være fullfinansiert.
- Legge aktivt til rette for at kommuner kan slå seg sammen dersom det er et lokalt ønske om dette, blant annet gjennom å opprettholde og styrke økonomiske insentiver og ha veiledere for gode lokale prosesser.
- Fastholde generalistkommuneprinsippet. Det vil si at alle kommuner skal levere det samme lovpålagte basistilbudet av tjenester til innbyggerne.

Livskraftige distrikter og gode bysamfunn

Ulike deler av landet står overfor ulike utfordringer og muligheter. KrF vil på alle områder føre en aktiv distriktpolitikk som gjør det mulig å bo, arbeide og drive et aktivt næringsliv, og som sikrer et godt offentlig tjenestetilbud over hele landet. God stedsutvikling er viktig for trivsel og trygghet, bosetting, næringsutvikling og ivaretagelse av miljøhensyn. Norge trenger livskraftige distrikter, tettsteder i utvikling og gode by- og bygdesamfunn.

Kristelig Folkeparti vil:

- I alle saker føre en politikk som sikrer mest mulig nærhet til tjenestene.
- Sikre god infrastruktur i alle deler av landet, både i form av transportløsninger, mobildekning og bredbåndsutbygging.
- Legge til rette for verdiskaping og arbeidsplasser i alle lokalsamfunn, blant annet ved å gi de statlige virkemidlene en tydeligere distriktsprofil og sikre mer lokal og regional påvirkning på næringspolitikken.
- Styrke tiltakssonen i Nord-Troms og Finnmark med nye virkemidler og likestille Nord-Troms og Finnmark gjennom inntektssystemet.
- Fortsette arbeidet for at flere statlige arbeidsplasser skal flytte ut av Oslo. Det skal også gjennomføres forsøk med flere desentraliserte enheter i statlige virksomheter.
- Sikre en helhetlig koordinering ved flytting, nedleggelse og opprettelse av statlige arbeidsplasser, slik at ikke noen lokalsamfunn rammes urimelig hardt ved endringer.
- Beholde og styrke Merkur-programmet som skal legge til rette for butikkdrift også i områder der kundegrunnlaget er for lite til ordinær drift.
- Videreføre byvekstavtalene og sikre minimum dagens nivå på statlig finansiering. Dette innebærer fortsatt satsing på utbygging av store kollektivtiltak i de store byområdene.
- Sikre gode virkemidler for regionsenterbyene.
- Styrke arbeidet med områdesatsing i de store byene for å løfte bydeler med sosiale utfordringer.
- Gjennomføre forsøk med tilskudd til sanering av tomme/gamle bygninger i distriktene.

Bolig

Boligen vår og områdene vi bor i er svært viktige for velferden og livskvaliteten vår. Boligpolitikken skal sikre at alle har et trygt og godt sted å bo, og at flest mulig får muligheten til å eie sitt eget hjem. Boområder må utvikles slik at de legger til rette for sosial kontakt, nærhet til grøntområder og natur og en bærekraftig utvikling. Det er et politisk ansvar å hindre økte forskjeller innenfor boligområdet. En viktig faktor for å bidra til dette er å sikre tilstrekkelig høy utbyggingstakt av nye boliger.

Bolig og nærområdene har stor betydning for oppveksten til barn og unge. Det er viktig med en politikk som bidrar til at mennesker bor bra, og at alle skal kunne skaffe seg og beholde egnet bolig. Mennesker i lavinntektsfamilier leier ofte bolig og flytter oftere enn andre. Dette gir lavere botrygghet og lavere livskvalitet for barn i utsatte familier. Det er et mål å sikre stabilitet for de som leier bolig.

Kristelig Folkeparti vil:

- Videreføre selveierdemokratiet i den norske boligmodellen.
- Øke takten i boligbyggingen, for å øke tilbudet og bidra til reduserte priser.
- Vurdere avvikling av utlånsforskriften.
- Sikre økt digitalisering i saksbehandlingen av plan- og byggesøknader, og ha mer bruk av kunstig intelligens.
- Videreføre tydelige krav til boliger og boligenes uteområder i regelverket, slik at bokvalitet ikke er noe som defineres av markedet alene, blant annet ved at:
  - Boliger og boligområder utvikles på en måte som sikrer økt sosial kontakt og flere møteplasser, for eksempel ved at det bygges boliger med indre, lukkede gårdsrom.
  - Boligområder utvikles slik at det er god tilgang på lekeplasser og arenaer for egenorganisert fysisk aktivitet og friluftsliv.
  - Boliger bygges slik at klimaavtrykket blir minst mulig og at arealbruken er bærekraftig.
  - Boligområder bygges slik at en så stor andel som mulig av beboernes reiser kan foretas til fots, på sykkel eller med kollektivtrafikk.
- La ideelle aktører få en tydeligere rolle i det boligsosiale arbeidet.
- Sikre gode forbrukerrettigheter for nye boligsalgsmønstre.
- Utvide tiltakspakken i Husbanken for familier med flere barn som har behov for større bolig.
- Gi kommunene forkjøpsrett på en større andel av hus og leiligheter i alle utbyggingsprosjekter slik at disse kan sikres til vanskeligstilte på boligmarkedet.
- Sikre barnefamilier som leier bolig mer forutsigbare og stabile rammer rundt sitt boforhold.
- Gjøre bostøtteordningen mer forutsigbar og tilpasset lokale forhold.
- Legge til rette for samarbeid mellom kommunene og ideelle aktører som Frelsesarmeen for å sikre langtidskontrakter til leietakere på boligmarkedet.
- Ha en pilot med Omsorg+ for personer innen rus og psykisk helse.
- Ha bedre finansieringsordninger for bolig for grupper med lav inntekt gjennom å se på bostøtteordninger, leie til eie-prosjekter og økt husbankfinansiering.
- Gi kommunene økt adgang til å innføre lokalt regelverk knyttet til korttidsutleie av bolig.
- Styrke BSU-ordningen
- Legge til rette for bygging av høyhus rundt kollektivknutepunkter for å sikre arealeffektivitet, redusert transportbehov og bærekraftig byutvikling.

Tro og livssyn

Det moderne Norge er formet av en sterk kristen kulturarv, samtidig som samfunnet preges av et stadig større tros- og livssynsmangfold. Tro og religiøs praksis er en samfunnsskapende kraft, en naturlig del av samfunnet og en sentral del av livet til innbyggere over hele landet. Mennesket er meningssøkende, og over 75 prosent av befolkningen er medlem av et tros- og livssynssamfunn. Tros- og livssynssamfunn er viktige fellesskapsarenaer, de bidrar til å løse sosiale utfordringer og er viktige kulturbærere.

Kristelig Folkeparti vil:

- Bygge et livssynsåpent samfunn med rom for menneskers tro.
- Beskytte den enkeltes tros- og livssynsfrihet, og respektere de ulike tros- og livssynssamfunnenes egenart og rett til selvbestemmelse.
- Hegne om den kristne og humanistiske arven som samfunnets verdigrunnlag, slik det er formulert i Grunnloven § 2.
- Opprettholde søndagen som en annerledesdag og beholde de kristne helligdagene som en del av samfunnets felles rytme.
- Gi alle elever mulighet til å delta på skolegudstjenester.
- Videreføre ordningen med vigsel i regi av tros- og livssynssamfunn.
- Gjennomføre bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg med en årlig statlig bevilgning på minimum 500 millioner kroner fra kirkebevaringsfondet.
- Styrke samisk og kvensk kirkeliv.
- Sikre kirken rammer til å ivareta sin viktige rolle i beredskapsarbeidet nasjonalt og lokalt.

En forutsigbar finansiering

I den norske samfunnsmodellen er det naturlig og riktig at staten finansierer tros- og livssynssamfunnene, slik det fremkommer i Grunnloven. I tillegg til støtten fra det offentlige, finansieres mange tros- og livssynssamfunn gjennom økonomiske bidrag fra medlemmene. KrF vil understøtte dette gjennom skattefradrag og andre ordninger som gjør det attraktivt å gi til trossamfunn og frivillige organisasjoner.

Kristelig Folkeparti vil:

- Føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitik med gode finansieringsordninger som likebehandler alle tros- og livssynssamfunn.
- Sikre Den norske kirkes særlige stilling som landsdekkende og demokratisk folkekirke gjennom lovgivning og forutsigbare finansieringsordninger. Den norske kirke skal ha ressurser til sitt oppdrag over hele landet og overfor mennesker i alle livssituasjoner.
- Øke maksgrensen for skattefradrag for gaver til trossamfunn og frivillige organisasjoner til minst 100.000 kroner.
- Øke fradragsgrense for økonomiske bidrag fra næringslivet til trossamfunn og frivillige organisasjoner til fem millioner kroner.
- I samarbeid med sektoren vurdere ordninger som gjør det lettere for kapitalsvake trossamfunn å få tilgang på egnede lokaler.
- Omgjøre ordningen med momskompensasjon for frivillige organisasjoner til en regelstyrt ordning med full kompensasjon.
- Gjeninnføre og forsterke tilskuddsordningen til private kirkebygg.

- Opprettholde ordningen med at trossamfunn med minst 50 medlemmer får økonomisk støtte, og vurdere ordninger for at også trossamfunn med færre medlemmer enn dette kan motta støtte.

Et livssynsåpent samfunn

KrF vil legge til rette for et livssynsåpent samfunn med rom for mennesker tro. Samfunnet må ta menneskers åndelige behov på alvor, og i skole, arbeidsliv og velferdstjenestene skal tro møtes med respekt og kunnskap.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gjennomføre et kompetanseløft om tro og troens betydning i menneskers liv for ansatte i velferdstjenestene som møter mennesker i sårbare livssituasjoner.
- Gi pasienter og eldre i institusjoner, personell i forsvaret og mennesker under kriminalomsorgen tilbud om samtaler om åndelige og eksistensielle spørsmål.
- Sikre aksept for tro og livssyn i kriminalomsorgen, forsvaret, helsetjenesten og eldreomsorgen gjennom å sikre at alle får mat som er akseptabel for religiøse minoriteter.
- Sikre retten til å uttrykke tro gjennom bruk av religiøse symboler, smykker og plagg i det offentlige så lenge dette ikke er til hinder for læring, deltakelse og utførelse av arbeidsoppgaver.
- Øke kompetansen om tro og troens betydning for enkeltmennesker i utlendingsforvaltningen.
- Sikre retten til å skifte religiøs tro og gi beskyttelse til mennesker som risikerer forfølgelse etter konvertering.
- At elever i offentlige ungdomskoler og videregående skoler skal ha rett til å avholde religiøse møter på skolen.

Vi lever i en tid hvor mange opplever det vanskelig å være åpen om sin tro i offentligheten. Dette gjelder særlig mennesker som tilhører et trossamfunn som utfordrer det politisk korrekte. KrF vil arbeide for et samfunn hvor vi møter hverandre med kunnskap og respekt, også når vi ikke er enige. Det norske samfunnet er bredt og mangfoldig, og vi er ikke tjent med en utvikling hvor vi for lett definerer bestemte grupper utenfor det brede, norske fellesskapet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Understøtte det brede religiøndialogiske arbeidet i Norge.
- Sikre alle tros- og livssynssamfunns rett til å bestemme i lære- og ordningsspørsmål og ansettelser.

Tros- og livssynspraksis må kunne utfolde seg i det offentlige rom, og tros- og livssynssamfunnene må være partnere i utviklingen av velferdssamfunnet. Tros- og livssynsfriheten er en grunnleggende menneskerettighet og en forutsetning for et fritt samfunn. Statens fremste oppgave i tros- og livssynspolitikken er å sikre og beskytte tros- og livssynsfriheten.

Kristelig Folkeparti vil:

- Gjennomføre et økonomisk forpliktende løft for diakoni, sosialt arbeid og integreringsarbeid i regi av tros- og livssynssamfunnene, og stimulere til økt samarbeid mellom tros- og livssynssamfunnene og kommunene for å løse sosiale utfordringer.
- Anerkjenne og understøtte trossamfunnenes rolle som kulturarena og kulturaktør.

Frivillighet og ideelle

Det sivile samfunnet har lagt grunnlaget for at Norge har blitt et av verdens beste land å bo i. Dugnad, frivillighet og ideelle virksomheter sprunget ut av frivillige sammenslutninger har vært og er avgjørende for utviklingen og opprettholdelsen av det norske velferdssamfunnet og demokratiet. Det sivile engasjementet kan trues av en ekspanderende stat. Å være frivillig har stor verdi også for enkeltmennesket som bidrar. Vi må gi sivilsamfunnet gode vekstvilkår, for å styrke sosialt fellesskap, mangfold og maktbalanse i det norske samfunnet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Stimulere til økt frivillighet.
- Prioritere den frivillige, medlemsbaserte idretten.
- Arbeide for at en større del av velferdstjenestene drives av ideelle aktører.

Sterk frivillighet

Norge er verdensledende på frivillig arbeid, og frivillig innsats er en bærebjelke i demokratiet og velferdssamfunnet. KrF vil at de frivillige organisasjonene skal utvikle seg på sine egne premisser. Frivilligheten skal vises tillit og være mest mulig fri fra politisk styring.

Kristelig Folkeparti vil:

- Understøtte frivilligheten gjennom gode, brede og ubyråkratiske finansieringsordninger. Støtte til frivillige organisasjoner skal i størst mulig grad gis som ubundne midler.
- Fjerne «moms på dugnad», ved å omgjøre ordningen med momskompensasjon for frivillige organisasjoner til en regelstyrt ordning med full kompensasjon.
- Gi tilskudd gjennom flerårige avtaler for å skape mer forutsigbarhet for sektoren.
- Øke maksgrensen for skattefradrag for gaver til trossamfunn og frivillige organisasjoner til minst 100 000 kroner.
- Øke fradragsgrensen for økonomiske bidrag fra næringslivet til trossamfunn og frivillige organisasjoner til fem millioner kroner.
- At de økonomiske rammebetingelsene for frivilligsentralene må styrkes. Frivilligsentralene utgjør ryggraden i det frivillige arbeidet i svært mange kommuner, og bør ha en koordinerende rolle i det frivillige arbeidet i kommunen.
- At det skal legges til rette for at alle kan delta i frivillige organisasjoner, uansett bakgrunn og funksjonsevne.
- Sikre frivillige organisasjoner tilgang på lokaler til å gjennomføre sine aktiviteter ved å tilrettelegge for bruk av kommunale bygg.
- Styrke studieforbundenes mulighet til å hindre utenforskap og bidra til inkludering.
- Sørge for at det etableres en statlig støtteordning for erstatning av gummigranulat på idrettsbaner til nytt og dyrere miljøvennlig granulat.

Idrett og friluftsliv

Idretten er Norges største folkebevegelse, og det er viktig å ta vare på dette frivillige engasjementet og legge til rette for bredde og mangfold i norsk idrett. Egenorganisert og organisert idrett og fysisk aktivitet har positive effekter, både for hver enkelt og for samfunnet. Idrettspolitikken må styrke både egenorganisert, bredde- og toppidretten. Norge har en sterk turkultur, og hytter, stier og ruter forvaltes ofte av frivillige. Denne tradisjonen skal vi ta vare på.

Kristelig Folkeparti vil:

- Videreføre og styrke rammevilkårene til egenorganisert idrett og fysisk aktivitet.
- Prioritere den frivillige, medlemsbaserte idretten, slik at man kan opprettholde og utvikle et omfattende og godt aktivitetstilbud der folk bor.
- Arbeide for at det bygges flere gode idrettsanlegg som gir flest mulig anledning til å drive idrett og fysisk aktivitet, og som speiler aktivitetsprofilen i befolkningen.
- At idretten skal være en alkoholfri sone.
- Sikre grunnlaget for en etisk og faglig kvalifisert toppidrettssatsing, blant annet ved å styrke finansieringen av norsk toppidrett, videreføre landslagsmodellen, og tilrettelegge for studier for toppidrettsutøvere.
- Legge til rette for at Norge skal kunne påta seg internasjonale mesterskap.
- Bevare og styrke den norske spillmodellen og gå imot at det åpnes for nye lotterier og pengespill i konkurranse med dagens spill.
- Øke den økonomiske støtten til frilftsorganisasjonene, blant annet gjennom mer langsiktige prosjektmidler.
- Bidra til å sikre at hytter og ruter som driftes og vedlikeholdes av frivillige frilftsorganisasjoner kan holdes i stand, og at tradisjonsrike turisthytter kan rehabiliteres.
- Sikre en nasjonal tiltakspakke for inkludering i idretten for å imøtekomme barrierer som økonomi, funksjonsnedsettelse, likestilling og tidlig frafall.

Ideell sektor

Det norske velferdssamfunnet ble bygget av ideelle aktører som så sosiale behov og som fremmet løsninger for å møte dem. Ideell sektor har en egenverdi, bidrar til mangfold og er viktige sosiale entreprenører.

Foreninger, stiftelser og menigheter er som verdibaserte virksomheter et viktig korrektiv til offentlige og kommersielle aktører.

Kristelig Folkeparti vil:

- Arbeide for at en større del av tjenestetilbudet innen barnehage, barnevern, helse og omsorg skal drives av ideelle aktører, og sette ambisiøse og tidfestede mål for hver enkelt sektor. Målene skal ikke gå på bekostning av kravene til kvalitet i tjenestene og effektiv drift.
- Sikre at myndighetene tar i bruk hele handlingsrommet for å gi ideelle aktører positiv særbehandling ved offentlige anskaffelser, og en større kontinuitet for ideell sektor i anskaffelser som eksempelvis lengre kontrakter og tidsavgrensede driftsavtaler.

- Etablere et innovasjonsfond for finansiering av nye tjenestetilbud hos ideelle aktører for å sikre sosial innovasjon i regi av ideelle aktører som har begrensede muligheter til å bygge investeringskapital som kan skytes inn i ny virksomhet.
- Arbeide for å sikre at ideelle aktørers historiske pensjonsforpliktelser på alle forvaltningsnivå dekkes gjennom tilskuddsordninger eller løpende avtaler med myndighetene.

Kultur

Kunst og kultur har en verdi i seg selv, og har stor betydning for den enkelte og som samfunnsbyggende kraft. Et rikt og variert kulturliv er en av forutsetningene for et levende demokrati, med ytringsfrihet og en opplyst offentlighet. Kunst og kultur skal utfordre og være mangfoldig, sterk, uavhengig og tilgjengelig for alle. Frivillighet og personlig engasjement er bærebjelken i et fritt, sterkt og variert kulturliv, samtidig som det profesjonelle kulturlivet med dets utøvere og infrastruktur må understøttes.

Kristelig Folkeparti vil:

- Føre en kulturpolitikk som gir rom for både amatører og profesjonelle, og som gjør kunst og kultur tilgjengelig for alle.
- Prioritere løft for lokalkulturen og for barne- og ungdomskultur.
- Bevare språkene i Norge og ta vare på det kollektive samfunnsminnet gjennom vern av kulturarv og kulturminner.

Et mangfoldig og tilgjengelig kunst- og kulturliv

Kunst- og kulturpolitikken skal gi både amatører og profesjonelle muligheten til å utvikle sine skapende evner og gi flest mulig av oss andre varierte kulturopplevelser. Å dele opplevelser med andre er viktig for å kjenne samhørighet og fellesskap.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre kunstnerisk frihet fra politisk styring og et mangfoldig kulturliv. Det offentlige skal i særlig grad bidra til å understøtte kunst og kultur av høy kvalitet som ikke har kommersielt potensial.
- Videreutvikle tilbud som «Den kulturelle skolesekken» og «Den kulturelle spaserstokken».
- Legge til rette for korvirksomhet i Norge, som for eksempel demenskor.
- Gjennomføre et løft for barne- og ungdomskultur, som gir barn og unge like muligheter til å delta i kulturaktiviteter, kulturell ballast, opplæring og glede i møte med ulike kulturuttrykk og større mulighet til å skape sin egen frivillighet.
- Sikre at kulturtilbudene er tilgjengelige for alle, uavhengig av funksjonsevne.
- Sikre tilskudd til produksjon og publisering av ny norsk innspilt musikk.
- Stimulere til desentralisering i kulturlivet, og sørge for bedre finansiering av kulturinstitusjoner og kulturbygg i hele landet.
- Utvikle ordninger som gjør det mer attraktivt for private å understøtte kunst- og kulturlivet, som for eksempel gaveforsterkningsordningen.
- Ha rammevilkår som legger til rette for en innovativ og konkurransedyktig film- og mediebransje som kan utvikle film og andre audiovisuelle produksjoner på norsk og samisk av høy kvalitet.

- Verne om opphavsretten, og implementere EUs opphavsdirektiv på en måte som særlig anerkjenner opphavspersoner.

Språk og litteratur

Språk er grunnlaget for tenkning og samhandling, en viktig del av kulturarven og en forutsetning for deltakelse i demokratiet. Vi må aktivt sikre gode bruks- og opplæringsvilkår for de offisielle språkene i Norge og de to likestilte målformene i norsk. Samtidig må det legges til rette for kvalitet, bredde og mangfold i innhold og sjangere både innen fag- og skjønnlitteratur.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre en reell likestilling mellom bokmål og nynorsk i Norge. Et språk i mindretallsposisjon har et vanskeligere utgangspunkt enn et språk som benyttes av flertallet. Det må derfor være en prioritert oppgave å løfte nynorskens status som bruksspråk, og fjerne hindringer som nynorskbrukere møter.
- Arbeide for at ASK (alternativ og supplerende kommunikasjon) innlemmes i språkloven og føre en aktiv politikk som sikrer rettighetene til brukere av minoritetsspråk, tegnspråk og ASK.
- Stimulere til økt leselyst og økte leseferdigheter gjennom litteraturformidling. Å øke befolkningens evne til å ta til seg kunnskap er også viktig i et beredskapsperspektiv.
- Verne om og styrke de sentrale virkemidlene i litteraturpolitikken, Norsk kulturråds innkjøpsordninger, merverdiavgiftsfritak og fastprisordningen for nye bøker.
- Øke den offentlige støtten til å skrive, oversette, utgi og låne sakprosa gjennom innkjøpsordningene i Kulturrådet, og øke antall hjemler til forfattere og oversettere av sakprosa gjennom statens kunstnerstipend.
- Satse på folke- og skolebibliotekene, blant annet gjennom å styrke arbeidet med digitale plattformer og nye modeller for drift av bibliotek, samt bokbussene.
- Styrke de nasjonale leseprosjektene.
- Sikre at nye bøker raskt kommer ut som lydbøker.

Kulturarv og kulturminnevern

Gode arkiv og museer tar vare på det kollektive samfunnsminnet, og disse institusjonene har en viktig demokratisk samfunnsrolle når det gjelder å utvikle og formidle kunnskap om vår historie og samtid. Kulturminnene og kulturmiljøene vi tar vare på og sikrer for ettertiden er viktige kilder til kunnskap og opplevelser og for utviklingen av lokalsamfunn.

Kristelig Folkeparti vil:

- Føre en bevisst arkivpolitikk for å sikre dokumentasjon om samfunnet som skal kunne brukes til å forstå samtid og fortid, og til å bevare og videreutvikle Norge som rettsstat og demokrati.
- Sikre gode rammevilkår for landets museer, og sørge for at museumssektoren har autonomi til å reise kritiske spørsmål både ved fortiden og samtiden.

- Arbeide for at Gulatingslova kommer til Norge og at formidlingen om demokratiutviklingen i Norge blir styrket blant annet gjennom tingstad-nettverket og formidlingssenter på Gulatinget.
- Gjennomføre et kulturminneløft hvor mennesker, frivillige, organisasjoner, lokale lag og foreninger står sentralt.
- Øke bevilgningene til Kulturminnefondet.
- Arbeide aktivt for å begrense forfall og tap av Norges bygningsarv.
- Styrke tradisjonshåndverksfagene, både i den videregående utdanningen og gjennom studieforbundene.
- Gjennomføre bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg med en årlig statlig bevilgning på minimum 500 millioner kroner fra kirkebevaringsfondet.
- At Stiklestad nasjonale kultursenter må rustes til nasjonaljubileet i 2030 for å oppfylle rollen som en sentral aktør i å forvalte Olavsarven.
- Ta vare på og utvikle Norges verdensarvområder, og arbeide for at det utarbeides forpliktende finansieringsordninger for å sikre objekter med verdensarvstatus.

Samferdsel

Norge er et langstrakt land. Gode, moderne og trafikksikre transportsystemer er avgjørende for å skape en enklere hverdag og gode bo- og arbeidsmarkedsområder, opprettholde spredt bosetting og redusere avstandsulempene for norske bedrifter. Ved å prioritere pålitelig og kostnadseffektiv transport, vil vi bidra til vekst og utvikling i distriktene og sørge for at alle har tilgang til nødvendige tjenester, uavhengig av geografisk beliggenhet. Transportsektoren står samtidig midt i det grønne skiftet. KrF mener Norge bør være en foregangsnaasjon for miljøvennlig samferdsel og klimakutt.

Kristelig Folkeparti vil:

- Binde landet sammen og redusere avstandsulempene med gode og fremtidsrettede transportløsninger, slik at vi kan opprettholde bosetting og verdiskaping i hele landet.
- Prioritere tiltak som øker trafikksikkerheten, særlig for barn og unge.
- Ta i bruk ny teknologi som gir nye og større muligheter for god mobilitet i by og i distrikt.
- Sikre et godt og forutsigbart transporttilbud for beboere og næringsliv i distriktene gjennom stabile og rimelige buss-, ferje- og hurtigbåtruter. Dette inkluderer lave billettpriser, økt frekvens i rutetilbudet og bedre tilrettelegging for miljøvennlige løsninger.
- Styrke ras- og skredsikringen ved å ta i bruk ny teknologi og innovative løsninger.

Infrastruktur som binder landet sammen

Gode lokalsamfunn og konkurransekraft for næringslivet over hele landet krever en godt utbygd og vedlikeholdt infrastruktur med høy kvalitet og effektive og sikre transportløsninger. For å få til dette trenger vi å bygge ny infrastruktur noen steder, og å sikre vedlikehold andre steder. Vi må legge til rette for helhetlig og bærekraftig godstransport/varedistribusjon. Mer av godset må fraktes på bane og sjø, mindre på vei. En større andel av passasjertrafikken må over fra fly til bane og annen kollektivtrafikk. Den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, og Finland og Sveriges inntreden i NATO, forsterker behovet for å prioritere utbyggingen av vei-, havne- og jernbaneprosjekter som svarer ut Forsvarets behov.

Kristelig Folkeparti vil:

- At norsk infrastruktur må bygges ut fra et helhetlig samfunnsperspektiv, og ikke ensidig legge vekt på samfunnsøkonomisk lønnsomhet.
- Bygge ut infrastrukturen på en måte som bidrar til å minimere inngrepene i natur og dyrket mark.
- Arbeide for en trygg, effektiv og fremtidsrettet veitransport med redusert reisetid.
- Sørge for et nasjonalt program for å ta ned etterslepet på fylkesveier.
- Øke innsatsen for flom- og rassikring på utsatte vei- og banestrekninger.
- Lage en gjennomføringsplan for skredsikring av riks- og fylkesveger.
- Ha et ferjetilbud langs kysten med høy nok frekvens på avganger og lave priser for lokalbefolkningen.
- Fremme bruk av teknologi som gir redusert CO₂-utslipp ved bygging av nye vei- og jernbaneprosjekter.
- Videreføre finansieringen og porteføljen til Nye Veier AS.
- Iverksette planlegging og gjennomføring av tiltak for å forkorte reisetiden mellom norske og skandinaviske byer der tog kan konkurrere med fly.
- Styrke togets kapasitet og frekvens der tog kan spille en avgjørende rolle for å knytte sammen bo- og arbeidsmarkedsregioner på en kapasitetssterk og bærekraftig måte.
- Ha et konkurransedyktig jernbanetilbud med nok kapasitet, og vurdere endringer i organisering og ressursutnyttelse for å oppnå dette.
- Redusere vedlikeholdsetterslepet på norsk jernbane.
- Legge til rette for en mer effektiv godstransport på jernbane, slik at mer godstransport kan flyttes fra vei til bane.
- Legge beredskapshensyn til grunn for å styrke Ofotbanen og en ny jernbane fra Narvik til Troms.
- Videreutvikle havnene og skipsleden for å sikre trygg skipsfart, styrke konkurransekraften til norsk maritim næring og flytte mer av godstransporten fra vei til sjø.
- Sikre et godt flytilbud og et godt nett av flyplasser over hele landet. Det er særlig viktig å ivareta kortbanenettet i områder der fly er det eneste reelle transportmidlet.
- Legge til rette for utvikling og bruk av elektriske fly.
- Si nei til en tredje rullebane på Oslo lufthavn Gardermoen.
- At staten skal ta et ekstra ansvar for fylkesveier som Forsvaret bruker i øving, beredskap og for forsvarsveier.
- Utjevne forskjellene som er mellom de områder som får dekket store deler av kollektivtilbudet ved at det er statlig finansiert med de distriktene der det er fylkene som er ansvarlig for kostnadene.

Trafikksikkerhet

Syklister og fotgjengere har høyere skaderisiko enn bilister. For å ivareta trafikksikkerheten samtidig som nullvekstmålet i byområdene skal nås er det viktig med risikoreduserende tiltak i trafikken. Samtidig skjer det fortsatt for mange dødsulykker på norske veier, og KrF mener det er behov for trafikksikkerhetstiltak som styrker arbeidet for å nå nullvisjonen for drepte og hardt skadde i trafikken.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge nullvisjonen for hardt skadde og drepte i trafikken til grunn og prioritere holdningsskapende arbeid, vedlikehold og fornying av infrastrukturen og møtefrie hovedveier for å øke trafikksikkerheten.
- Videreføre og finansiere tiltakene i Barnas transportplan, herunder tilrettelegging for flere hjertesoner.
- Ha en mer offensiv fartsgrensepolitikk, herunder gi veieier skiltmyndighet på fartsgrenser, vurdere reduserte fartsgrenser på ulykkesutsatte strekninger og ha flere fartsreduserende tiltak inkludert streknings- og punkt-ATK.
- Ha skjerpede reaksjoner mot villmannskjøring, som inndragning av kjøretøy og forbud mot varsling om politikontroller.
- Tydeliggjøre forbudet mot bruk av håndholdt mobiltelefon under kjøring.
- Innføre hjelmpåbud for firhjulinger klassifisert som traktor.
- Øke aldersgrensen og innføre økte krav til føring av vannscooter.
- Ha promillegrense på 0,2 til sjøs.
- at de som tar traktorlappen (klasse T) automatisk skal få godkjent sertifikat på bil med henger (klasse BE) når de tar førerkort klasse B.
- Holde fast ved at trafikksikkerhetsarbeidet skal være kunnskapsbasert, tverrfaglig og tverrsektorielt.

Miljøvennlig transport

Samferdselssektoren står for om lag en tredjedel av klimagassutslippene i Norge. For å lykkes med å gjøre transporten utslippsfri må alle fossile drivstoff ut av markedet, og teknologien må skiftes ut i alle kjøretøykategorier. Samtidig må vi redusere lokale miljøproblemer knyttet til transport, som nedbygging av natur og matjord, luftforurensning og støy. Veksten i personreiser må komme innenfor kollektiv, sykkel og gange.

Kristelig Folkeparti vil:

- Redusere klimagassutslipp fra sektoren ved å fase inn null- og lavutslippsteknologi, og øke omsetningen av bærekraftig biodrivstoff.
- Ta i bruk nye virkemidler for å ta elbilrevolusjonen videre fra personbiler og busser til varebiler, lastebiler, anleggsmaskiner og andre nyttekjøretøy.
- Ha en nasjonal sammenhengende infrastruktur for nullutslippskjøretøy, og sikre utbygging og gode støtteordninger for ladepunkt til kollektive transportmidler og privatbiler.
- Ha et mål om at hele transportsektoren bør være utslippsfri/karbonnøytral innen 2035.
- I størst mulig grad gå rett over fra fossil til nullutslippsbiler.
- Vurdere innføring av veipricing som alternativ til innkreving av bompenger. Systemet må differensiere mellom ulik bruk og ulike kjøretøy, og særlig ta hensyn til bilens rolle som framkomstmiddel i delene av landet med lavt eller manglende kollektivtilbud.
- Styrke rammebetingelsene for bruk av hydrogen i transportsektoren, spesielt for tyngre transport.
- Utvikle en strategi for at Norge skal bli første nasjon med innenriks luftfart uten utslipp, og bruke mulighetene vårt kortbanenett med anbud gir til å ta i bruk utslippsfrie løsninger for flytrafikken på et tidlig teknologistadium.
- Sikre at reduserte billettpriser på kortbanenettet først og fremst kommer lokalbefolkningen til gode.

- Bruke omsetningskrav og avgiftspolitikken til å sikre økt bruk av bærekraftig biodrivstoff i luftfarten.
- Sikre at innbyggere i distriktene også får tilgang til ny teknologi og mobilitetsløsninger.
- Opprettholde statens andel av finansieringen av store kollektivprosjekter i og rundt de største byene.
- At staten skal ta terskelkostnadene ved investeringer i nye fornybare transportløsninger for å gjøre fylkeskommunal kollektivtransport utslippsfri.
- Jobbe for snarlig innføring av bærekraftig karbonnøytralt/ikke-fossilt drivstoff til konvensjonelle fly på norske flyplasser.
- Sørge for at fylkeskommunene har ressurser til å drifte et godt kollektivtilbud i byene og distriktene.
- Sørge for at infrastruktur på flyplasser er tilpasset drift av el-fly.
- Styrke den statlige belønningsordningen for sykkelveier, og legge til grunn et mål om at 20 prosent av personreisene i byene skal skje med sykkel.
- Arbeide for sammenhengende sykkeltraseer for transportsykling i byområder og tettbygde områder.
- Jobbe for mer fleksible løsninger for bygging av gang- og sykkelvei.
- Fjerne fordelsbeskatningen på kollektivkort betalt av arbeidsgiver.

Post og telekommunikasjon

Postvirksomhet i Norge skal sikre alle i landet likeverdige posttjenester av høy kvalitet, og hele landet skal ha tilgang til gode og rimelige elektroniske kommunikasjonstjenester.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre hele landet gode og likeverdige posttjenester.
- Sikre høyhastighets internettdekning og mobildekning i hele landet. Der det ikke er markedsmessig lønnsomt skal staten ta et ansvar for like vilkår og utbygging.
- Støtte endringer av posttjenesten ut fra nye behov, men samtidig sikre at en endring av postombæringen skal skje ved et aktivt valg.

Næring og skaperkraft

Å gi alle en jobb og å ta vare på og skape arbeidsplasser over hele landet er et verdispørsmål. Arbeidsplasser og lønnsomme næringer utgjør ryggraden i det norske velferdssamfunnet. Vi må skape flere nye jobber for å gi enkeltmennesker mulighet til å leve frie og selvstendige liv, for at familiene og de nære fellesskapene skal kunne være trygge og for å beholde livskraftige lokalsamfunn. Norge har rike naturressurser og sterke kunnskapsmiljøer over hele landet. Dette legger et godt grunnlag for gründerskap og innovasjon. KrF vil føre en fremtidsrettet næringspolitikk som legger til rette for et skapende, konkurransedyktig og grønt næringsliv, og i tråd med vår haugianske arv stimulere til et næringsliv som løfter folk ut av fattigdom og over i et inkluderende fellesskap hvor vi samtidig skaper verdier til beste for landet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge til rette for en kultur for entreprenørskap og nyskaping som gir lønnsomme, grønne arbeidsplasser over hele landet.
- Ta vare på og gi gode rammevilkår til de sterke norske næringene.

Kultur for nyskaping

Norge trenger en høy innovasjons- og omstillingsevne for å styrke vår konkurransekraft og for å skape nye arbeidsplasser i fremtiden. Vi må skape en kultur for gründerånd, entreprenørskap og nyskaping, ikke bare i privat næringsliv, men også i offentlig sektor og blant ideelle aktører.

Kristelig Folkeparti vil:

- Ha gründerskap og entreprenørskap som tema i hele utdanningsløpet og legge til rette for elev- og ungdomsbedrifter.
- Innføre et gründerstipend for studenter.
- Gjøre det lettere å starte sin egen virksomhet og skape nye arbeidsplasser ved å gi gode rammer for gründere og oppstartsselskaper og styrke tilgangen til risikokapital.
- Sikre de sosiale rettighetene til selvstendig næringsdrivende som starter egen bedrift.
- Styrke innsatsen til den offentlige investeringen i forskning og innovasjon, øke måltallet for andel forskningsinnsats av BNP innen 2030, og forsterke samspillet mellom næringsliv, kunnskaps- og forskningsmiljøer og det offentlige virkemiddelapparatet. SkatteFUNN skal videreføres.
- Øke bevilgningene til Forskningsrådet og Innovasjon Norge for å bidra til mer innovasjon i norske bedrifter.
- Ha gode ordninger som stimulerer næringslivets egen forsknings- og utviklingsaktivitet, og videreføre satsingen på næringsrettet forskning og utvikling.
- Stimulere til innføring av kommunale eller interkommunale gründerplaner over hele landet, med mulighet for matchingsmidler etter gitte, faglige retningslinjer. Hensikten er å sikre et sterkere og mer kontinuerlig fokus på gründerskap, etablere tettere kobling mellom kommunenes næringsavdeling og lokalt næringsliv/landbruk, samt mer forskningsbasert virkemiddelbruk.
- Etablere regionale satsinger på akseleratorer for små og mellomstore bedrifter, med felles nasjonal modell, som skal bidra til å skape ny vekst i etablerte små og mellomstore bedrifter over hele landet gjennom innovasjon og/eller ny satsing på eksport.
- Stimulere til mer sosialt entreprenørskap ved blant annet å opprette et fond for sosial innovasjon som skal støtte oppstart av nye, ideelle prosjekter som har til hensikt å løse sosiale utfordringer.
- Støtte og styrke programmer som stimulerer til internasjonal vekst for aktuelle gründerbedrifter.
- Legge til rette for flere kvinnelige gründere, og sørge for at virkemiddelapparatet er samsvarende med kvinnelige gründeres behov.
- Utrede om dagpenger kan brukes som startkapital for å starte egen bedrift etter modell fra Storbritannia (New Enterprise Allowance).
- Sikre at statlige sektormyndigheter utøver skjønn og fleksibilitet ved næringsutvikling i distriktene.
- Opprette et nytt omstillings- og innovasjonsråd, under ledelse av statsministeren, etter modell fra Finland. Hensikten er å sikre fokusert bruk av ressurser og kontinuerlig monitorering av utviklingen for å omstille og diversifisere norsk økonomi i årene som kommer.

- Gjøre det enklere for utenlandske studenter å studere i Norge, og samtidig etablere ordninger for å lettere hente utenlandsk arbeidskraft med bedriftsspesifikk kompetanse slik at nye vekstbedrifter kan hevde seg internasjonalt.
- Fjerne formueskatten på arbeidende kapital.
- Styrke arbeidet med kommersialisering av forskning, rettet mot bedrifter som tar i bruk forskning i utvikling av nye produkter og løsninger.

Lønnsomme bedrifter over hele landet

Et sterkt, mangfoldig og konkurransedyktig næringsliv med arbeidsplasser skaper trygghet, livskvalitet, velferd og en bærekraftig økonomi. Bedriftene må ha rammebetingelser som stimulerer til nyetableringer, vekst og utvikling. Næringspolitikken må særlig bidra til å styrke de små og mellomstore bedriftene, som er ryggraden i norsk næringsliv, og bidra til norsk og lokalt eierskap.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge til rette for verdiskaping, lønnsomhet og nye bedrifter.
- Sikre næringslivet gode og forutsigbare rammevilkår og tilgang på risikovillig kapital. De næringspolitiske virkemidlene og skattesystemet bør innrettes på en måte som stimulerer til nyskaping og nye arbeidsplasser.
- Forenkle rapporteringskravene og søknadsprosessene i det offentlige. Det bør særlig legges vekt på å få til forenklinger for små og mellomstore bedrifter. Digitale verktøy bør tas i bruk for å sikre at opplysninger bare må rapporteres én gang og det bør etableres én inngang til virkemiddelapparatet.
- Ta vare på Norges sterke industrimiljøer, og sikre dem rammevilkår som gjør det mulig å omstille virksomheten i møte med endrede konkurransevilkår, teknologiske endringer og et grønt skifte. Norsk kraftkrevende industri skal fortsatt sikres tilgang til ren og billig kraft.
- Sikre rammevilkårene for bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen ved å opprettholde aktivitet og verdiskapingen i hele Norge basert på klima- og miljøvennlige løsninger.
- Styrke Norges rolle som skipsfartsnasjon og legge til rette for en fortsatt sterk maritim næring. Rederinæringen må ha forutsigbare rammevilkår og en skatteordning tilsvarende det man har i Europa. Nettolønnsordningen for norske sjøfolk skal opprettholdes.
- Ha stabile, forutsigbare og konkurransedyktige rammevilkår for å legge til rette for videre vekst i norsk maritim næring
- Videreføre rederiskatteordningen for å sikre at norske rederier har konkurransedyktige betingelser.
- Etablere sterkere regional tilstedeværelse av Eksportfinansiering Norge.
- Legge til rette for verdiskaping og lønnsomhet i reiselivsnæringen og styrke merkevarebyggingen av Norge som turistmål.
- I dialog med reiselivsnæringen foreta nødvendige lovendringer for å sikre at kommunene har selvbestemmelse i spørsmålet om besøksbidrag eller andre former for brukerbetaling som kan benyttes til finansiering av fellesgoder og tilrettelegging for ferdsel. Lovendringene må tilpasses slik at den ikke blir konkurransevridende for næringen eller rammer hjemmemarkedet for nødvendige reiser.
- Legge til rette for at Norge er et attraktivt land å etablere nye teknologibedrifter i.

Grønn verdiskaping

Norge har gode forutsetninger for å lede an i det grønne skiftet. En grønn markedsøkonomi må sørge for bærekraft i produksjon og forbruk, og verdiskapingen må skje på en måte som ikke skader miljø eller som reduserer klimagassutslipp.

Kristelig Folkeparti vil:

- Bidra til teknologiutvikling og realisering av prosjekter innen havvind, karbonfangst og – lagring, og gjenbruk av karbon. Økonomisk ansvarlighet og grundig forskning og høring av fagmiljøer må ligge til grunn for realisering av havvindprosjekter.
- Innføre strengere kriterier for å få tilgang til strømmettet. Nettselskapene må prioritere prosjekter som bidrar til verdiskaping og grønn omstilling, og kunne avvise prosjekter som ikke bidrar til dette.
- Legge til rette for at det statseide investeringsselskapet Nysnø har nok kapital til å kunne investere kraftfullt i selskaper som løser klimautfordringer på en smart og lønnsom måte.
- Øke bruken av hydrogen, legge til rette for etableringen av nye verdikjeder og bidra til at hydrogenløsninger kan kommersialiseres.
- Redusere kravene til egenkapital når virkemiddelapparatet gir tilskudd til prosjekter der målet er kommersialisering av hydrogenbasert transportteknologi.
- Utvikle ny bioindustri basert på økt bruk av fornybare skogressurser og restprodukter fra dagens skogsindustri i Norge. Omsetningskravet for bærekraftig biodrivstoff bør opprettholdes og styrkes for å sikre en forutsigbar utvikling innen bioindustrien.
- Stimulere til ytterligere grønn vekst og konkurransekraft i norsk maritim næring.
- Stimulere til at eksisterende industrimiljøer, der Norge har en sterk internasjonal posisjon, utvikles videre på nye områder og tar en verdensledende posisjon innen grønn industri.

Høyere utdanning og forskning

Kunnskap er grunnlaget for at mennesker kan leve frie, selvstendige liv, for verdiskaping og for å løse fremtidens utfordringer. Våre universiteter og høyskoler skal forvalte og utvikle ny kunnskap, utfordre konvensjonell tenkning og levere innovative løsninger på samfunnsutfordringene. Studentene skal utdannes til å møte morgendagens samfunns- og arbeidsliv, og dannes til å kunne bli aktive medborgere med analytiske ferdigheter, etisk refleksjonsevne og evne til kritisk tenking.

Kristelig Folkeparti vil:

- Respektere den akademiske friheten og utdannings- og forskningsinstitusjonenes autonomi.
- Gi universitetene, høyskolene, fagskolene og forskningsinstitusjonene rammevilkår som gjør det mulig å gi høyere utdanning og drive forskning på høyt internasjonalt nivå, og et tilbud av høy kvalitet over hele landet.
- Sikre velferdsordninger for studentene som gjør lik rett til utdanning reell.

Høyere utdanning

Verden endres raskt, og det norske samfunnet står overfor store omstillinger. Morgendagens samfunn har et stort behov for personer med høy faglig kompetanse, kritisk og etisk refleksjonsevne og evne til å tilegne seg og bruke kunnskap på nye måter, hele livet. Norge har universiteter og høyskoler med fagmiljøer og utdanning på et høyt internasjonalt nivå. Samtidig skal vi sikre et høyere utdanningstilbud med egenart og av god kvalitet over hele landet. Fagskolene er en viktig del av utdanningstilbudet, og leverer kompetanse som næringslivet og det offentlige trenger.

Kristelig Folkeparti vil:

- Respektere den akademiske friheten og ytringsfriheten, og utdannings- og forskningsinstitusjonenes autonomi.
- Gi universitetene, høyskolene, fagskolene og forskningsinstitusjonene rammevilkår som gjør det mulig å gi høyere utdanning og drive forskning på høyt internasjonalt nivå, og et tilbud av høy kvalitet i hele landet.
- Gi den enkelte utdanningsinstitusjonen mulighet til å ivareta, videreføre og videreutvikle sin egenart.
- Utvikle et finansieringssystem som behandler alle universiteter og høyskoler etter likeverdige kriterier.
- Heve undervisningskvaliteten i høyere utdanning og ta i bruk nye undervisningsformer. Alle som underviser skal ha pedagogisk kompetanse og god undervisning skal meritteres.
- At institusjonene innenfor høyere utdanning selv skal kunne bestemme hvilke studier de skal tilby. Særrettigheter for navngitte institusjoner til enkelte studier, som i gradsforskriften, fjernes.
- Fastholde gratisprinsippet, for å sikre at alle skal kunne ta utdanning uavhengig av sosial bakgrunn.
- Innføre stipendordninger for studenter fra land utenfor EØS, som nå må betale full studieavgift for å studere i Norge, særlig innen fagområder hvor det er mangel på arbeidskraft i det norske arbeidsmarkedet.
- Åpne for at universiteter og høyskoler i større grad tar i bruk alternative vurderings- og opptaksformer (som intervju).
- Styrke samarbeidet mellom de høyere utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet, og heve arbeidsrelevansen i studieprogrammene.
- Legge til rette for læring hele livet ved å styrke etter- og videreutdanningstilbudet, og legge til rette for mer desentraliserte utdanningsløp.
- Gjennomføre et kvalitetsløft for den høyere yrkesfaglige utdanningen, og likestille fagskolestudenter med andre studenter.
- At finansieringen av private vitenskapelige høyskoler blir mer likeverdig med statlige institusjoner.
- Sikre gode rammevilkår for folkehøyskolene og bibelskolene.
- Gi folkehøyskole- og bibelskoleelever rett til to tilleggsoppgang.

Studentvelferd

For at alle skal ha mulighet til å ta høyere utdanning er det nødvendig med gode velferdsordninger for studentene. Studentvelferden skal legge til rette for at studenter kan studere på heltid, og det er viktig å legge bedre til rette for studenter med barn.

Kristelig Folkeparti vil:

- Øke muligheten for studielån slik at den totale studiestøtten når 1,5 G.
- Prioritere en tiltakspakke for studenter med barn, med mer fleksible og tilpassede studieløp, rett til foreldrepenger på minst 3 G i tråd med omleggingen av engangsstønaden, og en økt studiestøtte på 2 G fordelt over 12 måneder når barnet er mellom 1 og 2 år.
- Sikre tilstrekkelig utbygging av studentboliger. Alle nye studentboliger skal være "grønne" med et lavest mulig klimaavtrykk.
- Bygge flere studentboliger tilrettelagt for studenter med barn.
- Styrke tjenestene som skal ivareta studentenes fysiske og psykiske helse, og åndelige behov, gjerne i samarbeid med studentsamskipnadene.
- Bygge flere universelt utformede studentboliger.

Forskning

Vi trenger ny kunnskap som gir bedre livskvalitet og helse, legger grunnlaget for nye produkter og tjenester, og som gir mer treffsikre beslutninger og løser samfunnsutfordringer. Behovet for økt produktivitet, grønn og digital omstilling, samfunnssikkerhet og beredskap er større enn på lenge. En langsiktig og forpliktende satsing på forskning er avgjørende for å utvikle nye løsninger, som vil gi oss et bedre samfunn og en bedre verden. Den nye kunnskapen må i større grad skapes i et samspill mellom høyere utdanningsinstitusjoner, offentlig sektor og privat næringsliv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Trappe opp den norske forskningsinnsatsen, gjennom både å styrke offentlig finansiert forskning og styrke næringslivets rammevilkår for forskning.
- Sikre at mest mulig av forskningen i Norge finansieres gjennom frie bevilgninger og åpne forskningsprogrammer. Forskningen skal ha høy kvalitet og fri fra politisk og kommersielt press.
- Forenkle byråkratiet rundt søknader om forskningsmidler.
- Styrke og videreutvikle ordningen med Senter for fremragende undervisning (SFU).
- Stimulere til økt samarbeid mellom kommunene og forskningsmiljøer for å heve statusen på forskning på folkehelse, levekår og oppvekst.
- Gjøre forskningen mer tilgjengelig, og stille høyere krav til formidling av forskning ved tildeling av offentlige forskningsmidler. Dette er avgjørende for å oppnå størst mulig tillit til at forskningen formidler kunnskap som er nødvendig for å løse viktige samfunnsutfordringer.
- Opprettholde Norges deltakelse i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer. Norske aktører må gjøres i stand til å lykkes på EUs forskningsarenaer.

Landbruk

KrF vil legge til rette for et aktivt, bærekraftig og fremtidsrettet landbruk som forvalter ressurser til matproduksjon i hele landet. Det må være plass til små, mellomstore og større bruk. For at dette skal være mulig må bonden ha en inntekt som er til å leve av. Norsk landbruk er en viktig del av næringslivet. Det bidrar til bosetting, aktivitet, arbeidsplasser, vedlikehold av kulturlandskap og betydelige ringvirkninger i mange lokalsamfunn over hele landet. Jordbruk og

skogbruk spiller en viktig rolle i det grønne skiftet og er en nøkkelaktør i morgendagens grønne næringsliv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke matvareberedskapen og øke selvforsyningsgraden til 50 prosent innen 2030, korrigert for importert forråvare. Sikre et velfungerende importvern som bidrar til høy norsk matproduksjon.
- Videreføre samvirkebaserte markedsordninger med henteplikt av blant annet dyr, melk og egg, og årlige jordbruksforhandlinger.
- Forbedre velferdsordningene i landbruket, spesielt ved sykdom og fødsler.
- Innføre gårdssparing for unge (GSU) med skattefradrag på samme måte som i BSU-ordningen.
- Innføre Jordbrukskonto, slik at inntekt og skatt kan fordeles over flere år.
- Opprette en mentorordning eller et faglig nettverk for nye veterinærer som ønsker å jobbe med produksjonsdyr. Ordningen skal basere seg på pilotprosjektet mellom LMD og Veterinærinstituttet.
- Åpne for delvis sletting av studielån for veterinærer som driver praksis over tid i utvalgte geografiske områder.
- Tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper innen 2027.
- Styrke det statlige beredskapstilskuddet til alle meierier og slakterier i Finnmark, Troms og deler av Nordland – konkurransenøytralt og gis til bedrifter både innenfor og utenfor samvirke.
- Ha en gjennomgang av soneinndelingen, og bruke ny teknologi for å vurdere hver enkelt gård med tanke på størrelse, klima og topografi.
- Gjennomføre klimaavtalen i samarbeid med landbruket.
- Ikke ha særskilte, egne avgifter på produksjon eller omsetning av rødt kjøtt.
- Bidra til at det offentlige velger norske produkter.
- Legge til rette for å bevare lokal matkultur og forenkle regelverket slik at større volum lokalmat blir omsatt lokalt.
- Styrke konkurransetilsynet og dagligvaretilsynet sitt ansvar for å avgrense uheldige sider ved maktkonsentrasjonen i verdikjeden for dagligvarer.
- Sikre lik konkurranse mellom egne merkevarer og uavhengige merkevarer og tydelig merking av produsent og opprinnelsesland.
- Styrke bondens posisjon i verdikjeden for mat.
- Legge til rette for mer konkurranse i engros- og distribusjonsleddet og større åpenhet om praksis og avtaler knyttet til dette.
- Arbeide for god dyrevelferd i norsk matproduksjon. Dyr skal behandles godt, med respekt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger.
- Føre en jord- og eiendomspolitikk som støtter opp om den selveiende bonden.
- Beholde odelsloven, og kreve at kommunene håndhever bo- og driveplikten.
- At det juridiske vernet av matjord styrkes, med en svært høy terskel for nedbygging av all matjord, både dyrket og dyrkbar.
- At årlig omdisponering av dyrket jord skal ned til 2000 dekar årlig.
- At kompensierende tiltak alltid gjennomføres når matjord planlegges nedbygd.
- Økt satsing på veiledning og kompetanseheving for bønder i omstillingsfasen.
- Fortsette å jobbe for lavere og restriktivt bruk av antibiotika i jordbruket.
- Sikre bøndene gode erstatningsordninger ved tap av beitedyr på grunn av rovdyr.
- Bevare og videreutvikle landbruket i de samiske områdene.
- Arbeide for bedre psykisk helse blant bønder ved å legge til rette for flere sosiale møteplasser og styrke rådgivningstjenester.

- Gjøre det lettere for unge å ta over gårdene gjennom gode låneordninger.

Sjømatnæringen

Norge er Europas største sjømatnasjon. Fiskeri- og havbruksnæringen er en viktig eksportnæring, og potensialet for verdiskaping er fortsatt stort. Fiskeressursene er vår felles eiendom og må forvaltes bærekraftig og langsiktig til det beste for landet og for befolkningen langs kysten. KrF vil stimulere til at verdiene som skapes langs kysten bidrar til lokal aktivitet.

Kristelig Folkeparti vil:

- Befeste Norge som sjømatnasjon, og arbeide for god markedsadgang for norske sjømatprodukter.
- Sikre en forsvarlig, langsiktig og bærekraftig forvaltning av fiskeressursene.
- Bevare norsk eierskap i fiskeri og havbruk, og vurdere tiltak som kan øke rekrutteringen til næringen.
- Videreføre deltakerlovens bestemmelser om aktivitets- og nasjonalitetskrav og en fiskeflåte eid av fiskerne.
- Sikre at fiskerne har nødvendig innflytelse på prisfastsettelsen, og på fordeling av inntekt mellom fiskeflåten og industri på land.
- Sikre prinsippet om at de viltlevende marine ressursene i Norge tilhører fellesskapet, slik det er fastslått i havressursloven.
- Øke fiskerfradraget.
- Innføre en revidert samfiskeordning for den minste flåten.
- Sikre forutsigbarhet i fordelingen av kvoter mellom ulike fartøygrupper.
- Arbeide for en internasjonal aksept for økologisk bærekraftig fangst av sjøpattedyr.
- Følge opp anbefalingene fra kvotemeldingen om en ordning for å registrere og offentliggjøre utviklingen av kvotepriser.
- At det fortsatt bør stimuleres til levendefangst og levendelagring av villfisk gjennom tilleggskvoter.
- Ha en effektiv kontroll mot overbeskatning av matfisk i norske farvann og arbeide for en slik kontroll også internasjonalt.
- Ha strenge regler mot dumping av fisk, fiskefusk og uriktig rapportering, samtidig som man legger til rette for levering av bifangst.
- Bearbeide mer av råstoffet i Norge.
- Utrede tiltak for å øke andelen ferskt råstoff fra trålflåten til fiskeindustrien.
- Innføre følgende tiltak for å styrke vernet for villaksen, gi større bærekraft og samtidig legge til rette for ny vekst i oppdrettsnæringen:
  - endre trafikklysordningen slik at den baseres på observasjoner av lus på fisken
  - innføre en teknologinøytral miljøfleksordning for blant annet nedsenkbare og lukkede anlegg
  - styrke tiltakene mot rømming
  - etablere et nasjonalt program for marin bunnkartlegging langs kysten
- Stille strenge miljøkrav for å begrense utslipp og håndtere produksjonsfisk, og samarbeide med oppdrettsnæringen for å sikre bærekraftig produksjon.
- Etablere regelverk og sette av areal for oppdrett av fisk utenfor 1 nautisk mil utenfor grunnlinjen og utlyse flere tillatelser for offshore havbruk.
- Skjerpe kravene til håndtering av rensefisk i oppdrettsanlegg.
- Øke satsingen på forskning, innovasjon og teknologiutvikling i havbruksnæringen.

- Bruke utviklingstillatelser til å utvikle nye og bedre løsninger for havbruk og sjømatnæringen, for eksempel lukkede anlegg.
- At det skal stilles krav om implementering av nyutviklet teknologi ved tildeling av nye utviklingskonsesjoner, for eksempel lukkede anlegg.
- Samarbeide med næringen for å bekjempe lakselus, sykdomsspredning og unngå rømming.
- Åpne for tidsbegrenset utleie av akvakulturtillatelser til egenproduksjon for å sikre helårlig råstofftilgang til fiskeindustribedrifter, innenfor rammen for trafikklyssystemet og miljømessig bærekraft.
- Få fart på opprenskningen av spøkelsesgarn og -teiner, samt stille nye og strengere krav til fiskebåter om opprydning og krav til merking av området.
- Vurdere hvordan fiskenæringens behov for variabel arbeidskraft kan ivaretas, samtidig som arbeidsmiljøloven hovedsakelig ligger til grunn.

Mineraler i bakken og på havbunnen

Norge har en berggrunn rik på mineraler, og med høy industrikompetanse og strenge miljøkrav er forutsetningene for gruvedrift gode. Samtidig har krigen i Ukraina og en ny sikkerhetspolitisk situasjon forsterket behovet for nasjonal kontroll og økt selvforsyning av kritiske mineraler.

Overgangen til fornybar energi er svært mineralkrevende. Vi må øke gjenvinningen av mineraler vi allerede har hentet ut, men dette vil ikke være nok. Industrien må redusere klima- og miljøavtrykket og utnytte ressursene bedre. Samtidig må det sikres at naturressursene bidrar med inntekter til fellesskapet. I dag eksisterer ingen avgift eller kompensasjon til kommuner som berøres av mineralutvinning.

KrF er kritisk til det svært mangelfulle kunnskapsgrunnlaget for havbunnsmineralutvinning, og vil trykke på "pauseknappen" for den videre prosessen med leting og utvinning på norsk kontinentalsokkel inntil dette er på plass.

Kristelig Folkeparti vil:

- Øke gjenvinningen av mineraler fra avfall og kasserte produkter, blant annet gjennom økt tilrettelegging for "Urban gruvedrift".
- Ha en positiv holdning til mineralutvinning, og legge til rette for ny aktivitet med strenge miljøkrav. Leteaktiviteten etter mineraler på norsk jord må styrkes.
- Styrke FoU-arbeidet i mineralnæringen, for å redusere miljøavtrykket og styrke norsk mineralindustri konkurranseevne internasjonalt.
- Samarbeide med EU, USA og andre likesinnede land om å trygge forsyningen av kritiske mineraler.
- Legge til rette for bedre utnyttelse av overskuddsmasser og prosessavgang fra mineralnæringen, slik at behov for deponier blir redusert. En miljøavgift på deponi bør vurderes.
- Gjøre konkrete individuelle vurderinger av mulige deponialternativer ved etablering av ny mineralvirksomhet, med vekt på naturmangfold, økologi og lokale forhold.
- Øke samordningen i og effektiviseringen av behandlingen av søknader om mineralvirksomhet mellom ulike myndigheter, og understreke viktigheten av kommunal involvering for å begrense arealkonflikter og sikre lokal aksept for ny mineralutvinning.
- Innføre en rett for kommuner til kostnadsdekning til nødvendig juridisk og annen sakkyndig hjelp i mineralsaker.

- Sikre vertskommuner for mineralvirksomhet en rett til både en verdiandel og kompensasjon. Dette bør særlig gjelde mineraler som etter mineralloven er definert som statens mineraler.
- Vurdere om det bør innføres eierskapsregler og tidsbegrensede konsesjoner for strategisk viktige mineraler, både i et markedsmessig og sikkerhetspolitisk perspektiv.
- Støtte et nasjonalt og globalt midlertidig forbud mot utvinning av havbunnsmineraler inntil det finnes tilstrekkelig kunnskap for å sikre at utvinningen kan skje uten skade på vitale verdier knyttet til naturmangfold og økosystemfunksjoner.

Norge i verden

Verden trenger samarbeid mer enn noen gang. Verden er mer urolig og uforutsigbar enn tidligere, og flere land velger å se bort fra sine folkerettslige forpliktelser. Dette har også skjedd i våre nærområder. Russlands brutale og ulovlige angrepskrig mot Ukraina har varig endret den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, og nødvendiggjør at Norge, i samarbeid med våre allierte, bygger opp et troverdig forsvar for å avskrekke trusler mot vår og våre alliertes territorielle integritet.

Norge må fortsatt være en pådriver for å styrke et internasjonalt system som bygger på folkeretten der inngåtte avtaler respekteres. KrF vil bruke utenrikspolitikken til å bygge opp under det liberale demokratiets styrke i verden.

Kristelig Folkeparti vil:

- At Norge skal ta en pådriverrolle for å styrke et regelstyrt internasjonalt system, og videreutvikle samarbeidet for fred, sikkerhet og internasjonal samhandling.
- At Norge skal prioritere arbeidet med å fremme menneskerettigheter, demokrati og fred der man hegner om folkeretten.

NATO

Det transatlantiske samarbeidet har vært avgjørende for Norges sikkerhet siden andre verdenskrig, og Norge bør ta større ansvar for NATOs nordlige flanke. NATO er vår viktigste sikkerhetsgaranti. Norge må være en troverdig og sterk alliert i alliansen.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre fortsatt norsk medlemskap i NATO og bevare et godt forhold til våre allierte i forsvarsalliansen.
- Øke forsvarsutgiftene til 3 prosent av BNP i 2027.
- Samarbeide i Norden om strategiske fellesinteresser.
- Åpne for allierte baser på norsk jord.
- At NATO skal ha en proaktiv tilnærming til å forebygge aggressivt militært eller politisk press mot medlemsland.
- Jobbe for at intervensjoner i regi av NATO utenfor medlemsområdet skal skje med et tydelig mandat fra FNs sikkerhetsråd.
- At Norge skal være en pådriver for å sikre Ukraina et fullverdig NATO-medlemskap.

Nordområdene

Sverige og Finlands inntreden i NATO vil gi Norden et større tyngdepunkt i NATO, og mulig- og nødvendiggjør et styrket nordisk forsvarssamarbeid innenfor alliansen. Det er i Norges og NATOs interesse at folk bor og driver næring i nord, og KrF vil styrke innsatsen for å opprettholde og øke befolkningen i Nord-Norge.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre en infrastruktur i Nord-Norge som understøtter forswarets behov og gjør det attraktivt å bo og drive næring i hele landsdelen.
- Videreutvikle tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms for å bidra til bolyst og bosetting.

- Ivareta den norske suvereniteten på Svalbard. Det må legges til rette for flere langsiktige jobber og innføres insentiver for å gjøre det attraktivt for nordmenn og flytte til og bli boende på Svalbard.
- Prioritere økt kapasitet med operative enheter i alle forsvarsgrener i nordområdene, og vise til stedevarrelse ved å beholde militære baser, anlegg og ledelsesfunksjoner i Nord-Norge.
- Bevare Arktisk råd som viktig arena for å håndtere spørsmål om miljø, klima og bærekraftig økonomisk utvikling i Arktis.
- Forsterke beredskapen og redningstjenestene i våre nordlige havområder.
- Sikre Norges interesser på og rundt Svalbard med tydeligere militær til stedevarrelse.
- Sørge for utvikling, vedlikehold og fortsatt drift av sykehus i nord, som en del av kritisk infrastruktur for landsdelen i både fred- og krigstid.

Samarbeid i Europa og våre nærområder

Norge må føre en aktiv europapolitikk som bidrar til fortsatt demokratibyggning og gode fellesløsninger på viktige områder. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa har blitt kraftig forverret de siste årene. Norge må stå sammen med Ukraina i landets kamp for frihet og demokrati, og støtte landet i prosessen mot NATO- og EU-medlemskap.

EØS-avtalen har vært viktig for Norge i mer enn 30 år. Denne sikrer tilgang på EUs indre marked og er svært avgjørende for en liten, åpen økonomi som den norske. Avtalen gir også Norge tilgang på samarbeid innenfor blant annet utdanning og forskning. Samtidig slipper vi å miste nasjonal handlefrihet på en del områder som ville omfattes av medlemskap i EU. KrF mener at våre nåværende tilknytningsformer er den beste løsningen på Norges forhold til EU.

Europarådet og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er videre viktige organisasjoner for å fremme sikkerhet, demokrati og menneskerettigheter i Europa.

Kristelig Folkeparti vil:

- Opprettholde sanksjonene mot Russland og støtte opp om Ukrainas kamp for selvstendighet og demokrati så lenge som nødvendig.
- At Norge, i lys av vårt økonomiske handlingsrom og store ekstrainntekter som følge av krigen, betydelig trapper opp den militære og sivile støtten til Ukraina.
- At Norge skal ta en lederrolle i den fysiske og institusjonelle gjenoppbyggingen av Ukraina, eksempelvis gjennom etableringen av et eget fond.
- Beholde dagens tilknytningsform til EU, og gjennom EØS-avtalen sikre et tett samarbeid med Europa, tilgang til EUs indre marked og andre viktige avtaler, og politisk og økonomisk selvbestemmelsesrett på områder som er særlig viktige for Norge.
- Gjennom EØS-samarbeidet bidra til å fremme demokrati og sterkere sivilsamfunn i Europa. KrF aksepterer ikke at EØS-midler som er tiltenkt sivilsamfunn omprioriteres av myndighetene i mottakerland.
- Styrke arbeidet for demokrati, rettsstat og menneskerettigheter gjennom å spille en aktiv rolle i Europarådet og OSSE. Dersom Norge blir forespurt, bør vi igjen påta oss ansvaret som OSSE-formannskap.
- Styrke samarbeidet med de andre nordiske landene, blant annet gjennom Nordisk råd.

Styrking og reform av FN

FN har en unik og avgjørende rolle å spille i en verden med stadig økende globale utfordringer. Denne arenaen har skapt viktige internasjonale avtaler og resolusjoner, og FNs arbeid med menneskerettigheter, fredsbygging og sikkerhetsarbeid må styrkes. Bærekraftsmålene går inn i en sluttspurt og det er avgjørende at verden forenes mot nye mål til det felles beste for alle.

Sikkerhetsrådet er det eneste organet i verden som har rett til å bestemme at det skal gripes inn militært i en konflikt. Det er også her viktige resolusjoner knyttet til krig fattes. Maktbalansen i Sikkerhetsrådet speiler ikke verdens befolkning, og det er viktig å sikre større legitimitet globalt til dette organet.

En utfordring at det sivile samfunnet utelates i mange viktige FN-fora. Norge skal alltid jobbe for at disse stemmene blir hørt i internasjonale prosesser, og vi vil også fremheve viktigheten av stemmene til barn og unge.

Kristelig Folkeparti vil:

- Jobbe for å reformere og videreutvikle FN og FN-organisasjonene for å sikre effektivitet, representasjon og legitimitet.
- Arbeide for at det sivile samfunnet i større grad inkluderes i forhandlinger og møter i FN.
- Jobbe for oppfyllelse av flest mulig bærekraftsmål og for felles globale mål etter 2030.
- At Norge skal fortsette å bidra til internasjonale militære operasjoner som har en klar forankring i folkeretten og med mandat fra FNs sikkerhetsråd. Vi vil arbeide for at midlene som går til internasjonale militære operasjoner ikke tas fra bistandsbudsjettet.
- Løfte frem barn og unges stemme i større grad i FN-sammenhenger.

Fredsløsninger og godt styresett

I en verden hvor konflikter og ustabilitet fortsetter å true liv, samfunn og global sikkerhet, forplikter KrF seg til å være en fredsskapende kraft i norsk og internasjonal politikk. Norge kan intensivere arbeidet med å fremme dialog og støtte bærekraftige fredsløsninger som respekterer menneskeverdet. Utdanning er et sentralt verktøy for fred, og vi vil støtte utdanningsprogrammer som fokuserer på konfliktløsning, menneskerettigheter og demokratisk medborgerskap.

KrF vil arbeide for global nedrustning og strengere kontroll med spredning av våpen. Vi vil støtte internasjonale avtaler som fremmer nedrustning og forhindrer spredning av kjernevåpen og andre masseødeleggelsesvåpen. Våpensystemer blir stadig mer autonome og kan i større grad operere på egen hånd. Autonome våpensystemer er en trussel mot en verden med et minimum av felles spilleregler, der mennesket holdes ansvarlig for sine handlinger, også i krig. Regulering av disse systemene haster.

Av de mer enn tretti pågående kriger og regionale konflikter i verden er det noen som får mer mediedekning og oppmerksomhet enn andre. Kristelig Folkeparti mener Norge har en moralsk plikt til å gjøre maksimalt for å finne løsninger på de glemte konfliktene. En fornyet internasjonal oppmerksomhet er nødvendig for å opprettholde presset på sentrale aktører som fortsetter å utsette befolkningen for brutale overgrep og menneskerettighetsbrudd.

Demokrati er under press i mange deler av verden. Land med demokratisk styresett er betydelig redusert gjennom de siste årene. Samtidig etterspørres assistanse til styrking av mer demokratiske systemer og institusjoner fra ulike aktører i unge og sårbare demokratier og fra land med sikkerhets- og stabilitetsutfordringer. KrF mener Norge i større grad må bidra til å

styrke demokratiske prinsipper og verdier globalt, blant annet gjennom assistanse til å bygge mer robuste demokratiske institusjoner. Demokratiassistanse må bli et viktig satsningsområde i norsk bistand. Internasjonale tiltak og planer skal inkludere et kjønnsperspektiv for å sikre at kvinner deltar på lik linje med menn i demokrati- og fredsbyggende arbeid, gjerne i samarbeid med etablerte kvinneorganisasjoner.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke norsk innsats for en mer demokratisk verden ved å opprette et norsk senter for demokrati med mål om å styrke demokratiet i utviklingsland.
- At Norge fortsatt skal ha et aktivt fredsengasjement og bidra inn i konfliktforebyggende arbeid.
- Øke støtten til lokale og internasjonale organisasjoner som arbeider for fred og forsoning.
- Legge til rette for at kvinner, minoritetsgrupper, religiøse aktører, barn og ungdom i større grad er delaktige i fredsprosesser.
- Utrede hvordan en langsiktig plan for konfliktforebygging og fredsarbeid kan komplementere planene for forsvarssektoren og totalberedskapen.
- Aktivt følge opp implementeringen av fredsavtaler inkl. styrking av institusjoner.
- Øke bidragene inn i FNs fredsbevarende operasjoner og støtte opp under organisasjonens arbeid for internasjonal fred og sikkerhet.
- Støtte FNs arbeid med nedrustning og jobbe for at Norge signerer atomvåpenforbudet.
- Oppheve skillet mellom A- og B-materiell i våpeneksportregelverket og offentliggjøre all norsk eksport av militært materiell, inklusiv tilslags- og avslagsgrunnlag, samt innføre krav om sluttbrukererklæring for alle land Norge selger våpen til, inkludert NATO-land.
- Jobbe for nasjonal og internasjonal regulering av autonome våpen slik at det settes krav til betydningsfull menneskelig kontroll.
- Føre en balansert Midtøsten-politikk som tar utgangspunkt i et ønske om å skape fred og redusere konflikt, og som respekterer menneskerettigheter og folkeretten. Løsningen på konflikten mellom israelere og palestinere bør ta utgangspunkt i en fremforhandlet avtale mellom to parter.
- Anerkjennelse Israels rett til å forsvare seg i henhold til folkeretten.
- Si nei til boikott av Israel.
- Jobbe for tettere diplomatisk samarbeid mellom Norge og Israel. Vi vil gjenoppbygge tilliten mellom det israelske folket og Norge, slik at Norge kan bli en konstruktiv diplomatisk aktør i regionen.
- At Norge må flytte den norske ambassaden til Jerusalem så snart dette kan la seg gjøre på en måte som ikke er til hinder for fredsprosessen, og dersom israelske myndigheter selv ønsker det.
- Støtte utvalgte sivilorganisasjoner på begge sider av konflikten som arbeider for konstruktiv dialog, fred og forsoning.
- Arbeide for en gjennomgang av UNRWAs arbeid og tilknytning.
- Jobbe for at det rettes søkelys på glemte konflikter gjennom humanitære bevilgninger, FN-politikk og internasjonale kampanjer.
- At Norge fordømmer all form for økonomisk krigføring og ulovlig utvinning av mineraler, og tar stilling til aktører nevnt i FN-rapporter fra land som for eksempel DR Kongo.
- Sikre målrettet innsats mot seksualisert vold og forfølgelse i pågående konflikter.
- At Norge skal føre en tøffere linje overfor land som bryter menneskerettighetene og fordømme menneskerettighetsbrudd.
- Arbeide for et internasjonalt forbud mot dødsstraff.
- At Norge må prioritere innsats for å sikre trosfriheten, ytringsfriheten, forsamlingsfriheten og organisasjonsfriheten.

- Arbeide for å øke lavinntektsland innflytelse i WTO.
- Jobbe for målrettet innsats mot religiøs forfølgelse.

Utvikling

KrF vil føre en verdibasert utenrikspolitikk som tar utgangspunkt i interesser som fred og sikkerhet, menneskerettigheter og demokrati, sosial og økonomisk utvikling og klima og miljø. Menneskeverdet legges til grunn. Med det menes at alle mennesker har rettigheter i kraft av å være menneske. KrF vil særlig prioritere barn og unge i vårt internasjonale arbeid.

Globalt vil tiden frem mot 2050 preges av sterk befolkningsvekst i Afrika. Mens befolkningen i store deler av verden blir eldre, vil det afrikanske kontinentet ha en stadig yngre befolkning. Dette stiller store krav til utdanning, arbeidsmarked og helsetjenester.

Etter koronapandemien har det oppstått en læringskrise globalt. 7 av 10 tiåringer i verden kan ikke lese og forstå en enkel tekst. Å sikre barn adgang til utdanning, bedrer den psykiske helsen, styrker matsikkerheten, gir tilgang på rent vann og gode sanitærforhold og bidrar til mer kunnskap om klima- og miljøkrisen.

Særlig jenters utdanning trues av dårlige sanitære forhold, barneekteskap, kjønnsbasert vold og fattigdom. Man antar at 129 millioner jenter står utenfor skolegang globalt. Verden taper på at store deler av befolkningen blir utestengt fra utdanning. Derfor må vi sikre at flere jenter får tilgang til og fullfører utdanning.

For å få ut potensialet som ligger i en ung befolkning, er det avgjørende å sikre befolkningen god helse. Derfor er rettferdig fordeling av vaksiner mot smittsomme sykdommer avgjørende. I tillegg må kampen mot ikke-smittsomme sykdommer trappes opp, blant annet gjennom mer satsing på psykisk helse og økt kunnskap om sammenhengen mellom livsstil og forekomsten av ikke-smittsomme sykdommer. KrF vil også støtte restriksjoner på industrier og selskaper som fremmer produkter som truer folkehelsen slik som alkohol.

Kristelig Folkeparti vil:

- Øke andelen bistand som går til utdanning og jobbe for en strategi som motvirker læringskrisen.
- Sikre at barns rett til utdanning blir fulgt opp også under konflikter og når barna er på flukt.
- Øke støtten til yrkesfaglig utdanning, entreprenørskap og lokal jobbskaping i afrikanske land.
- Jobbe for at menstruasjon og graviditet ikke blir et hinder for jenters og kvinners utdannelse og jobbmuligheter.
- Fortsette kampen mot barneekteskap, omskjæring av jenter og kjønnsbasert vold
- Jobbe for rettferdig fordeling av vaksiner internasjonalt.
- Legge frem en helhetlig strategi for barns rettigheter i norsk utviklingspolitikk.
- Videreføre strategien for bekjempelse av ikke-smittsomme sykdommer globalt med spesiell vekt på psykisk helse.
- Jobbe globalt for å motvirke alkoholrelaterte dødsfall blant unge.
- Sørge for at Norge tar lederskap i det internasjonale arbeidet mot antibiotikaresistens.
- Legge til rette for at fattige land kan delta i internasjonal handel, blant annet ved å gi tollfrihet til de fattigste landene.
- Sikre et sterkt norsk lederskap når det kommer til global helse og kampen mot sult.

Finansiering av bistanden

Finansieringsgapet vi ser i verden er enormt. Utfordringen mange land står overfor blir hverken dekket gjennom bistand eller private investeringer. Samtidig kjemper stadig flere formål om de samme midlene på bistandsbudsjettet. Over tid har dette ført til en utvanning av bistanden og til at flere av innsatsene på bistandsbudsjettet ikke kan sies å ha effektiv fattigdomsreduserende effekt. Det er på tide å rydde opp.

Kristelig Folkeparti vil:

- At minst 1 prosent av norsk BNI skal gå til fattigdomsreduserende bistand.
- At bistanden i hovedsak bør konsentreres om de fattigste landene, særlig i Afrika sør for Sahara, og ikke på basis av norske interesser relatert til sikkerhet, økonomi og/eller migrasjon.
- Ha god kontroll av bevilgede bistandsmidler, for å sikre at midlene brukes etter sin hensikt.
- Prioritere at bistanden når sårbare grupper.
- At norske myndigheter skal arbeide aktivt i OECD/DAC og andre relevante arenaer for at bistandsdefinisjonen ikke skal utvides.
- Legge frem en langtidsplan for bistand.
- Videreføre det særlige fokuset på partnerland i norsk bistand, som inkluderer samarbeid med myndighetene.
- Styrke norske ambassader og stedlige representasjoner i partnerland med langsiktig utviklingsfaglig kompetanse.
- Øke bistanden som forvaltes gjennom sivilsamfunnsorganisasjoner, særlig i de mest sårbare landene.
- Sikre at lokal kunnskap blir benyttet i opprettelsen av nye bistandsprogram, ved bruk av prinsippet om deltakende utvikling.
- At bistand til partnerland med fungerende demokrati i hovedsak skal være basert på langsiktige bistandsavtaler med myndighetene.
- At norsk bistand i større grad skal bidra til å styrke demokratiske institusjoner der forholdene ligger til rette for det.
- Holde flyktningutgifter i Norge utenfor bistandsbudsjettet.
- Være en forkjemper for globale, omforente prinsipper for hva som er ansvarlig utlån og låneopptak og være en aktiv pådriver for gjeldslette i en åpen, forutsigbar og effektiv prosess der alle kreditorer må til bordet.
- Være en pådriver for en internasjonal skattekonvensjon.

Forsvar

Norge trenger et forsvar for å ivareta det grunnleggende og tidløse ansvaret det er å skape sikkerhet for staten, befolkningen og samfunnet. Russlands folkerettsstridige invasjon av Ukraina gjør at Norge, i samarbeid med våre allierte i Norden og andre steder, må bygge opp og opprettholde et troverdig invasjonsforsvar og avskrekke trusler mot vår og våre alliertes territorielle integritet. Forsvars- og sikkerhetspolitikken må sikre nasjonal selvstendighet og politisk handlefrihet, og bidra til å forebygge krig og konflikt i Norge og for våre allierte, i en verden der sikkerhetssituasjonen er i endring. Den brede, tverrpolitiske enigheten om Langtidsplanen for Forsvaret skal legges til grunn for forsvarssatsingen de neste årene.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke Norges forsvarsevne betydelig, og sikre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi, samtidig som man også gjennomfører nødvendige effektiviseringer.
- Søke nært samarbeid og koordinering av forsvarsplaner med Sverige og Finland som nye NATO-allierte.
- Beholde og styrke dagens verneplikt, og sørge for bred rekruttering til alle forsvarsgrener.
- At Norge fortsatt, sammen med allierte i NATO eller i FN-regi, skal kunne bidra til internasjonale militære operasjoner som har en klar forankring i folkeretten.
- Opprettholde en balansert forsvarsstruktur med velfungerende kapasiteter innenfor både Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet.
- Prioritere oppgradering og tilrettelegging for kvinner i Forsvaret, både i førstegangstjenesten og for videre tjeneste i forsvarsgrenene.
- Sørge for at det er gode boforhold ved militærbasene.
- Ha nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.
- Styrke etterretning, overvåkning og rekognosering for å sikre muligheten til å respondere med riktig og tilpasset militær innsats når det er nødvendig.
- Ha et godt forsvar mot cyberangrep.
- Øke det sivil-militære samarbeidet for å sikre en funksjonsdyktig og forsvarlig sanitets- og veterinærtjeneste i kriser og krig.
- Sørge for gode rammebetingelser for Forsvarets tros- og livssynskorps, slik at alt personell kan få tilbud om samtaler og utøve sitt livssyn under tjenesten.
- Sikre at de som har vært i internasjonal tjeneste får god oppfølging, og gi veteraner den anerkjennelsen de fortjener. Personell og deres familier skal sikres god oppfølging før, under og etter tjenesten. Sivil forskning på veteraner og deres familier må finansieres.
- Arbeide for bedre helsetilbud for skadde veteraner og en tydeliggjøring av ulike behandlingsmuligheter.
- Arbeide for at det etableres desentraliserte veteransentre med relevant kompetanse for rekreasjon. Helsetjenestens kompetanse om veteraner må videreutvikles.
- Styrke veteraners rettsvern, og ta bort tidsbegrensning for rett på behandling/kompensasjon.
- Sikre fortsatt god demokratisk kontroll med de hemmelige tjenestene.
- Plikte alle i vernepliktig alder til å gjennomgå et beredskapskurs, og klargjøre deres rolle i en eventuell krig.
- Styrke den militære overvåkingen og tilstedeværelsen til sjøs, for blant annet å ivareta sikkerheten for oljefelt, fiskefelt og sjøkabler.
- At Forsvaret skal fokusere på å kjøpe inn lokal mat, for å sikre matberedskap i hele landet.
- Begrense kinesisk-eid teknologi i forsvaret.
- Bruke statens eierandel aktivt for å styrke forsvarsindustriens produksjonsevne. Dette gjelder spesielt innen produksjon av ammunisjon.

Beredskap

Arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap må tilpasses den verden vi lever i. Det forebyggende arbeidet mot hendelser som truer sentrale samfunnsinstitusjoner, vår felles sikkerhet eller den enkeltes trygghetsfølelse, blir stadig viktigere. Når krisen inntreffer, må vi ha evne til å ta i bruk våre samlede offentlige og sivile ressurser, og vi må ha tydelige strukturer og

ansvarsforhold. En viktig del av Norges totale beredskap er den enkeltes bidrag, og et godt samspill mellom det offentlige og frivilligheten.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre best mulig beredskap til enhver tid, blant annet ved å styrke samhandlingen mellom myndigheter og virksomheter som ivaretar viktige samfunnsfunksjoner, og jevnlig gjennomgå samfunnsberedskapen og den nasjonale kriseledelsen.
- Kartlegge behovet for materiell som er nødvendig for å møte ulike krisesituasjoner, og investere i nødvendig materiell for lagring.
- Sikre gode og oppdaterte nasjonale varslingsystemer som gir befolkningen effektiv informasjon ved kriser.
- Videreutvikle «totalforsvarskonseptet», som legger vekt på sivil beredskap, krisehåndtering og robuste samfunnskritiske funksjoner som en forutsetning for Norges samlede beredskap og forsvar.
- Styrke samarbeidet med de frivillige beredskapsorganisasjonene, og ha gode planer for mobilisering av frivillige under kriser og katastrofer.
- Sikre nødvendig norsk eierskap til kritisk infrastruktur. Ved fare for uønsket utenlandsk eierskap må staten sikre norske interesser.
- Styrke statens og kommunenes beredskap og planverk mot smittsomme sykdommer, epidemier og pandemier, blant annet gjennom deltakelse i EUs helseunion.
- Sikre at helse- og omsorgssektoren er godt rustet til forebygging og håndtering av alle typer kriser og katastrofer.
- Sikre energiinfrastrukturen mot sabotasje og angrep.
- Ha større beredskapslagre i Norge av de mest kritiske legemidlene
- Utrede muligheter for produksjon av kritiske legemidler i Norge, eller for raskt å sette i gang slik produksjon ved krise.
- Sikre en god beredskapskapasitet i kommunene, og riktig rollefordeling mellom brannvesen, politi og helsevesen. Arbeidet med samlokalisering av nødmeldingssentralene til brann- og redningsvesenet og politiet må videreføres.
- Forsterke beredskapen og redningstjenestene i våre nordlige havområder.
- Styrke hovedredningssentralene med personell for å ivareta og videreformidle erfaringer fra redningsaksjoner og styrke rollen som øvingskoordinator for redningsapparatet.
- At Redningsselskapet skal være en sentral aktør i kystberedskapen og bidra med opplysnings- og ulykkesforebyggende arbeid til sjøs.
- Styrke arbeidet med klimatilpasning, forebygging og beredskap mot naturkatastrofer. Bevilgningene til NVE for kartlegging og gjennomføring av flom- og skredsikringstiltak må økes betydelig, og dagens finansieringsordning må evalueres og endres slik at byrden lettes for kommuner med særlig store utfordringer.
- Styrke arbeidet mot trusler i det digitale rom, øke bevisstheten både i offentlig og privat sektor og jobbe for å sikre offentlige institusjoner og sentrale funksjoner mot dataangrep.
- Sikre god samhandling mellom redningstjenesten, kystvakt og andre relevante instanser for trygghet i norske havner og farvann.
- Styrke sivilforsvarets kapasitet med hensyn til utstyr og mannskap ut ifra aktuelt og fremtidig risikobilde.
- Arbeide for bedre matvaresikkerhet, blant annet ved å legge gode beredskapsplaner for å sikre at matvareforsyningen og matvareproduksjonen kan opprettholdes under krise og katastrofe, øke selvbergingsgraden i Norge og sikre tilstrekkelige matvarelagre.
- Gjenoppbygge kornlagre, og øke incentivet for produksjon av mat hos norske bønder, og vurdere nordiske avtaler for matsikkerhet i Skandinavia.
- Gjeninnføre plikt til å bygge tilfluktsrom i utbyggingsprosjekter over en viss størrelse.

- Sørge at både PST og etterretningstjenesten får tilstrekkelig ressurser for å fortsatt styrke Norges sikkerhet.
- Iverksette tiltakene fra Stortingsmelding 16 (2023–2024) for å ivareta brann- og redningstjenestens robusthet som beredskapsaktør i hele landet.

Et liberalt demokrati

Et liberalt demokrati med folkestyre, sterke mindretallsrettigheter og rettsstat er den beste garantien for et samfunn preget av likeverd, frihet og menneskerettigheter. Norge er et av verdens mest demokratiske land, men en demokratisk kultur opprettholdes ikke av seg selv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Legge til rette for et levende folkestyre.
- Hegne om og beskytte ytringsfriheten, trosfriheten, samvittighetsfriheten og personvernet.
- Legge til rette for en åpen og opplyst offentlighet og samfunnsdebatt.

Et levende folkestyre

Demokratiet står sterkt i Norge. Folkesuverenitetsideen, at all legitim statsmakt stammer fra folket selv, er et svært viktig prinsipp i det norske demokratiet. Et levende demokrati næres av folkelig deltakelse og nærhet til beslutningstakerne.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre et velfungerende og grunnlovfestet lokaldemokrati, og flytte makt og beslutninger nærmere dem det gjelder.
- Ta initiativ til å sette ned en makt- og demokratikommisjon i løpet av neste stortingsperiode.
- Sikre en god balanse mellom partidemokrati og velgernes mulighet til å endre på valglistene.
- Beholde valgene alternerende annethvert år slik som valgordningen er i dag. Stemmerettsalder følger myndighetsalder på 18 år.
- Si nei til e-valg for å sikre frie valg.
- Videreføre prinsippet om at samer i Norge rår over alle bevilgninger spesifikt til samiske formål.
- Hegne om det konstitusjonelle monarkiet.

Et liberalt demokrati

Et demokrati må være liberalt hvis det skal være fullt ut demokratisk. Det vil si at borgerne skal ha makten over staten, og at statens makt over borgerne skal være begrenset. Flertallet har alltid en tilbøyelighet til å undertrykke de som lever, mener, tenker og tror annerledes. I et liberalt demokrati er det ikke bare flertallets rettigheter som respekteres, men også rettighetene til mindretallet. En forutsetning for dette er at vi har rom for uenighet, og toleranse for ulike meninger. KrF er bekymret for fremveksten av høyreekstremisme, antisemittisme og radikal islamisme.

Kristelig Folkeparti vil:

- Hegne om ytringsfriheten, samvittighetsfriheten og trosfriheten som sentrale prinsipper i det liberale demokratiet.
- Legge til grunn at meningsmangfold er en styrke. Offentlig støtte skal ikke brukes som et pressmiddel til å få organisasjoner, ideelle virksomheter og tros- og livssynssamfunn til å endre overbevisning.

- Sikre arbeidstakere samvittighetsfrihet til å reservere seg mot arbeidsoppgaver som etter deres samvittighet setter dem i en situasjon der liv settes i fare.
- Arbeide for stor grad av åpenhet om maktutøvelse, både i forvaltningen og det politiske systemet. Alle offentlige dokumenter skal være tilgjengelige med mindre det er særlige grunner til å unnta for innsyn.
- Sikre at personopplysninger til norske borgere ikke misbrukes eller kommer på avveie, og arbeide for enkle muligheter for innsyn og kontroll over egne personopplysninger.
- Arbeide for å styrke personvernet gjennom mer praktisk veiledning til private og offentlige virksomheter, næringsliv og forbrukere.
- Legge til rette for at digitaliseringen i samfunnet skal styrke den enkeltes personvern, blant annet ved å gi enkle muligheter for innsyn og kontroll over egne personopplysninger.
- At vurderinger av nye overvåkningsmetoder må tas av domstolene slik at man overholder lovens krav om personvern. Så langt det er mulig, skal tredjepart skjermes fra overvåking.

En åpen samfunnsdebatt

En forutsetning for et levende demokrati er ytringsfrihet og en fri, åpen og opplyst samfunnsdebatt. Sosiale medier har endret samfunnsdebatten: Ordsiftet har blitt mer polarisert, og noen opplever belastninger med å delta i demokratiet. I sosiale medier oppstår det ekkokamre, og det har blitt vanskeligere å skille sannhet og fakta fra løgn og desinformasjon.

Kristelig Folkeparti vil:

- Sikre et mangfold av frie og uavhengige medier, blant annet ved å videreføre mediestøtten for å sikre en rik flora av både papiraviser og nettaviser som utgis både nasjonalt, regionalt og lokalt.
- Beholde NRK som et ikke-kommersielt allmennkringkastingstilbud av høy kvalitet og sterk tilstedeværelse i hele landet. Styringen og finansieringen må være forutsigbar.
- Arbeide for at mediestøtteordningene gir rom for innovasjon og nye aktører i medielandskapet.
- Unnta all digital journalistikk fra merverdiavgift, og gjøre momsfrirket plattformnøytralt for redaktørstyrte medier.
- Videreføre modellen med en kommersiell allmennkringkaster med hovedkontor og sentral nyhetsredaksjon utenfor Oslo.
- At Norge er pådriver for et internasjonalt rammeverk som sikrer at globale teknologi- og medieaktører betaler skatter og avgifter i de landene de opererer i.
- Sikre gode ordninger for sakprosa, dokumentarfilmer og arenaer for samfunnsdebatt.
- Styrke skolens undervisning i demokrati og medborgerskap, og gi elevene kompetanse i kildekritikk og kritisk medieforståelse.
- Sikre de akademiske institusjonenes og forskningsinstituttene uavhengighet.
- At samfunnet stiller opp med god beskyttelse av alle personer som er truet på grunn av sine meninger og ytringer.

Bygge på verdier - skape verdier

www.krf.no